

IZABRANA DELA PERL BAK

Izbor VOJA COLANOVIĆ

GLASOVI U KUĆI

MATICA SRPSKA / NOVI SAD GLOBUS / ZAGREBNaslov originala

Pearl S. Buck

VOICES IN THE HOUSE

Prevela MILENA ŠAFARIK

"/.

Velika kuća stajala je na vrhu jednog zaravnje-nog brega izvan grada Mančestera, u Vermontu. Bila je to starinska kuća, sazidana nekih stotinu godina pre nego što je umrla poslednja gospođa Vinsten i pre nego što se Viljem Ašer oženio njenom kćeri Eleonorom i pretvorio tu kuću u dom Ašerovih. Pri tom se ona nije mnogo promenila; stariji stanovnici Vermonta i dalje su je nazivali „kućom Vinsteno-vih", i uvek će je tako nazivati. Viljem im to nije za-merao, jer je voleo kuću onakvu kakva je bila odvajkada. Nije se plašio da će izgubiti svoju ličnost, nije mu ni na um padalo da bi se tako nešto moglo dogoditi. Bio je dovoljno širokogrud da u svakoj prilici ostane ono što je, pa je stoga uživao u Eleonorinom nasleđstvu i prihvatio ga kao svoje sopstveno. Na Long Ajlendu postojala je jedna kuća koja je bila svojina Ašerovih i koju je mogao zadržati, kao jedi-nac, samo da je hteo. Ali on je još u detinjstvu, za vreme blagih i zelenih vermontskih leta, zavoieo grad Mančester i živopisne planine oko njega, pa je stoga posle smrti svojih roditelja bez oklevanja prodao kuću na Long Ajlendu. Kuća Vinstenovih bila je tako prostrana i tako čvrsto građena da sledeća pokoi-enja nisu morala dozidati ni jedno jedino krilo. Pre nego što je njen tvorac, Adam Vinsten, umro početkom devetnaestog ve-ka, njemu je bila potrebna velika kuća jer je izrodio dvanaestoro dece, od kojih je devetoro doživelo zrelo doba. Međutim, većina njegovih unučica otišla je na Zapad. Iako velika, kuća nije mogla da ih sve primi, i tamo na Zapadu, koji se brzo bogatio blagodarećizlatu i železnicima, oni su gotovo i zaboravili da vode poreklo iz Vermonta. Ipak je početkom veka uvek jedan od Vinstenovih živeo u kući; stari g. Vinsten, poslednji od njih i Eleonorin otac, koji je pred smrt bio suv i leden kao stari brest, takođe se zvao Adam. Ali nijedan od njegovih sinova nije želeo da ima tako veliku kuću, u kojoj niko od nove poslu-gue nije hteo da ostane čim bi bacio pogled na njene prostrane krovove, niti je iko od sinova i snaha hteo da zadrži staru Bertu, kuvaricu koja je živela u kući otkako oni pamte. Na kraju su otišla sva deca osim Eleonore, najmlađe; ona je ostala u kući s majkom i starom rođakom Emom, koja je oduvek živela u velikoj kući. Tokom tih godina, za vreme leta, Viljem se zaljubio. On i Eleonora su se ubrzo venčali, i posle toga je gđa Ašer mirno umrla od kaplje jednog prole-tnjeg dana, kad je suviše dugo radila oko svojih leja s ružama. Rođaka Ema je posle njihovog venčanja izjavila da je oduvek želela da živi u Njujorku i da će sad to i učiniti, pošto joj je Džesika, pokojna gđa Vinsten, ostavila testamentom dovoljno novaca. Tako je kuća ostala Eleonori, pa, prema tome, i Viljemu, kome se sviđala pomisao da će živeti u njoj. Porodica Ašer je u Vermontu provodila, uglavnom, samo leto, a Viljem je voleo Vermont i mrzeo pomisao da tu boravi samo privremeno. Kad se ispilio iz harvardskog Pravnog fakulteta, otvorio je svoja prvu malu kancelariju u Mančesteru, i uvek ju je tu držao, iz bolcćivosti, mada je sad, posle mnogo godina, kao advokat koji ima uspeha, bio prinuđen da drži i glavnu kancelariju u Njujorku. Bilo mu je teško da se odluči između Njujorka i Bostona, ali Ašerovi su bili njujorška porodica, te je on time što je tamo nastavio svoje poslovanje doveo lepo u ravnotežu prošlost i sadašnjost.

Velika kuća ostala je ista kakva je oduvek bila. Spolja su se videle bele daske i zeleni prozorski kapci, ali su ispod drveta zidovi bili od opeke, pa su zato prozorski pragovi bili prilično duboki. Kuća se pružala u širinu i nije bila sasvim simetrična; imala je

6

dva krila s jedne, a tri s druge strane, i sva su bila uvučena nekoliko stopa u odnosu na središni deo, koji je bio visok tri sprata i sasvim jednostavan, izuzevši ulazna vrata u rezbarijama. Dug automobilsku put oivičen brestovima, koji su sad bili već toliko stari da su ih po Viljemovom naređenju redovno pregledali i pojačavali u jesen, pre nego što zimski vetrovi dunu s planina, vodio je do travnjaka pred kućom. Prvi Adam zasadio je brestove veoma daleko jedne od drugih, tako da je put bio širok i prenosio svoju širinu i na kuću. Kad bi se ulazna vrata o-tvorila, i unutrašnjost kuće je otkrivala istu želju za prostranstvom. Veliko predvorje prolazilo je pravo kroz sredinu kuće, sve do zadnjih staklenih vrata, koja su vodila u ograđeni vrt. Dvostruko stepenište spajalo se iznad vrata, a desno i levo nalazile su se dve odaje koje su se odvajkada, još od vremena prvog Adama, zvale istočni i zapadni salon.

Nameštaj je još uvek bio lep; bila je to ljupka mešavina stvorena time što je jedna stara porodica iz pokolenja u pokolenje kupovala stvari koje su joj se sviđale i stavljala ih jedne uz druge, ne obazirući se na stil. Kad je postala tu domaćica, Eleonora je zaključila da su sobe pretrpane, pa je pozvala svoju braću i sestre, raštrkane po dalekim krajevima, da odnesu pojedine komade nameštaja u svoje domove kao uspomenu na zajedničko detinjstvo. Naravno, niko nije ni pomislio da odnese somotom presvučene stolice i sofe od mahagonija, ili neke naročite komade nameštaja koji su oduvek bili u kući, na pri-mer dugačka ogledala između salonskih prozora s lica, kao što nikome ne bi palo na pamet ni da iskopa s koren om stare jasmine i jorgovanc, ili one stare brestove. Izvesne stvari pripadale su staroj kući, i Vinstenovi su znali kako ih treba poštovati.

Kad se Viljem Ašer uselio u tu kuću kao mladoženja, onog kasnog proletnjeg dana pre dvadeset i pet godina, ona mu se nije učinila čudna. U mladosti je dolazio ovamo i odlazio odatle svakog leta. Eleonora i braća su bila njegovi prijatelji, stoga je on rastao s Eleonorom, shvatajući docnije, postepeno, dok su leta prolazila jedno za drugim, da se zaljubio u nju. Tako se isto postepeno navikao i na Bertu i njenog muža Hajnriha, koji je tu bio domoupravitelj, pa mu nije bilo neobično što su oni postali njegove sluge posle venčanja. Međutim, nije uspeo baš tako lako da se navikne na njihovu ćerku, Džesiku, koju su Berta i Hajnrih dobili godinu dana pošto su se oni i Eleonora venčali. Da to dvoje postarijih, gojaznih slugu dobiju neočekivano dete, izgledalo je sasvim besmisleno; i oni su to osećali, pa su bili zbunjeni i postidi. Eleonora se mnogo smeja-la, ali je dozvolila, kad su to zatražili, da detetu dadu ime Džesika, po njenoj majci, pokojnoj gđi Vin-sten. I tako je čudna mala Džesika odrasla u kuhinji, na samom kraju velike kuće, a Viljem nije gotovo ni primećivao njeno prisustvo, izuzev što se ponekad kad bi je spazio u prolazu, pitao šta li će biti od nje. Ona je bila sluškinjino dete, a ipak je čovek teško mogao da je smatra za to. Kad je od bebe postala devojčica, Džesika je bila zaista divna: vitka, očiju plavih kao električna varnica, svilenkaste Kose, žute kao staro zlato.

Jednom pre mnogo godina, kada se vratio kući, Viljem je ušao kroz nezaključana vrata i u istočnom salonu zatekao Džesiku, u to vreme sedmogodišnju devojčicu; držala je u ruci pajalicu, pošto ju je Berta već učila da joj pomaže u poslu. Ali Džesika nije ništa radila pajalicom. Scđela je na stolici presvućenoj ružičastim somotom zanesenih i sjajnih očiju, sa neodređenim umilnim osmehom na usnama, i mahala rukom u koju je držala pajalicu, nežnom detinjom ručicom, belom i mekom, nimalo nalik na ruku služavke.

Kad ju je Viljem pogledao razrogačenim očima, ona se osvestila i naglo trgnula.

— Oh, gospodine Ašeru, nisam vas uopšte čula — prošaputala je. Skočila je sa stolice i odjurila u kuhinju, dok je on vikao za njom da to ništa ne mari. Džesika je bila još dete, i mada se on bojao dece dok se njegova nisu rodila, nije želeo da uplaši tako nežno i lepo malo stvorenje. Ali Džesi-

8

ka se nije vratila. Iduće nedelje Berta ju je poslala u manastir u Kanadu, neki engleski manastir, gde će kaluđerice — rekla je ona Eleonori — biti strože nego francuske časne sestre.

— Džesika je suviše mala da ode od kuće — rekla je Eleonora sa slabom grizom savesti kad je to ispričala Viljemu.

— Suviše je mala — složio se on.

Međutim, Berlinu odluku ništa nije moglo da promeni, i oni su pustili Džesiku da ode. I sami su još bili mladi u to vreme, duboko zaneti sopstvenim životom i ljubavlju. Džesika je katkad dolazila kući preko leta, ali nikad nije ostajala dugo. Berta je smatrala da joj ona tu smeta, i pošto je Hajnrih umro, u vreme kad je Džesika imala deset godina, Berta je ostavljala devojčicu da i raspust provodi u manastiru, sve dok ne odraste toliko da ga može napustiti zauvek i doći da služi u velikoj kući. Sad su se već navikli na nju kao na služavku, mada, po Eleonorinim recima, Džesika nikad neće biti tako pouzdana kao Berta, a možda joj je potrebno i da se uda. Samo — kao što je opet rekla Eleonora baš tog jutra — ko će se oženiti Džesikoni osim Herberta, šofera i kućnog slugu, koji je došao k njima pre nekih sedam godina, posle niza neuspešnih Hajnrihových zamenika? On se smestio zaljubio u Džesiku, na svoj spori, tvrdoglavi način, i zbog te ljubavi je i dalje ostao u velikoj kući uprkos tome što ga je Džesika uporno odbijala, smejući se i lju-teći se istovremeno.

Ta sobarska spletkica, kmo što ju je nazvao Viljem, bila je za njih samo prijatna razgovorica i tema o kojoj bi Eleonora veselo i duhovito pričala kad bi se on vratio kući, umoran od kancelarijskog posla. Slušao ju je samo jednim uhom, da bi se malo razgalio, dok je ona stavljala čbuc u postelju. Sad su, naravno, deca već odrasla, Vinsten je oženjen, a Edvin i Suzana su u koledžu. On i Eleonora su o-pet sami u velikoj kući. Krivudajući između vermontskih brda, voz se uz trzaj zaustavi u stanici, a Viljem pokupi svoje hartije, strpa ih u crnu kožnu torbu i pripremi se da odmah izađe. Eleonora mu je poklonila tu torbu prošlog Božića, i tada je ona bila mrka. Kad je u pitanju advokatska torba za akta, između crne i mrke boje postoji diskretna, ali značajna razlika, i Viljem je, posmatrajući tada tu novu torbu, i nehotice odao svoju sumnju.

Eleonora se onda nasmejala. — Vрати mi je! — povikala je, a u plavim očima joj je svetlucao leden osmeh. — Vрати mi je, Viljeme, zamenicu je za crnu. Otkako te znam, imao si crne torbe za akta i baš sam se pitala kako li će ova promena delovati na tebe.

— Nije stvar u tome kako će delovati na mene ■— odgovorio joj je on. — Ja se brinem kako će delovati na druge. Klijenti očekuju od nas izvesnu ozbiljnost.

Na to je Eleonora odgovorila samo osmehom, umilnim osmehom ispod blistavih očiju. L njemu je laknulo kad je posle nekoliko dana ugledao divnu crnu torbu, s utisnutim bleđozelenim inicijalima njegovog imena.

Herbert je tražio da tog dana bude slobodan, i to je objašnjavalo Viljemov povratak kući vozom. Ali, bilo mu je sasvim prijatno kad je pogledao kroz prozor vagona i spazio Elconoru, koja ga je čekala na peronu. Došla je da ga sačeka, vozeći sama kola, i još uvek, posle dvadeset pet godina braka, predstavljala je prijatnu sliku za njegove oči. Došla je svojim ličnim automobilom, malim tamno-zelenim sportskim kolima, čiji krov, u stvari, nikad nije spuštala. Danas, krajem leta, prozori su bili spušteni ali je krov ostao podignut. Eleonora je sedela na prednjem sedištu i pušila ljupko i neu-usiljeno, kao što je to samo ona umela; bila je vitka, prilično visoka žena,

koja nikad nije odsekla svoju plavu kosu. Kosa joj je bila meka, gotovo sasvim prava, i sad je počinjala da sedi, premda je Eleonora imala tek četrdeset pet godina; ali pošto

10

je? bila tako plava, on gotovo nije ni primećivao tu sedmu u kosi, koju je Eleonora oduvek nosila /skupljenu u tešku pundu na potiljku. Da nije bila tako ljupka, tako tanka, tako sitnih kostiju, Eleonora bi možda — činilo se ViJjemu ponekad — de-lovala aljkavo. Ali ovako, neznatna neurednost koja se uvek primećivala na njoj izgledala je slučajna. Naučio je da joj ne skreće pažnju na to da joj je gornje dugme na beloj svilenj bluzi otkopčano i dozvoljava da se za časak nazru njene iznenađujući mlade grudi. Znao je da tom opomenom rizikuje možda da se ona osmehne, da slegne ramenima, ali da ni u kom slučaju neće zakopčati dugme. Ukrasna igla, jedan od mnogih broševa koje joj je on poklonio, zameniće ona dva-tri boda potrebna da bi se suzila rupica za dugme. Viljem je sad znao da ona verovatno nikad neće napraviti ta dva-tri boda.

— Herbert se još nije vratio? — upita penjući se u kola i odvrćući oči od nje. Ona se prebaci na drugu stranu, prepuštajući njemu volan. Oboje se behu složili u tome da je on bolji vozač zato što je staloženiji i što ga ne uznemirava kasni popodnevni saobraćaj. Mančester je leti bio turistički grad, veoma otmen grad, naravno, ali ipak turistički. Hotel „Ekvinoks" bio je pun najboljeg sveta, ali su izletnici u „Kukovim" autobusima galamili po ulicama dok su tražili manje gostionice.

— Došla sam ovajmo zato što sam htela da ti nešto kažem ... Džesilp je resila da se uda za Herberta — reče Eleonora!

— Nije valjda!

— Da, najzad je Kesila. Ceo dan su proveli zajedno van kuće. V

Viljem poveze niz ulicu, nadesno, a nekoliko blokova dalje skrete na drum koji je, posle dveju tihih i zelenih milja, ulazio u njihovu uličicu.

— Posle sedam godina — promrmlja on, zapre-pašćen.

— Oduvek sam znala da će je Herbert na kraju dobiti — reče Eleonora.

11 — Pitam se da li ona zaista želi da se uda za Herberta — zamišljeno promrmlja Viljem premda ga to, u stvari, nije mnogo zanimalo. Svaki put je iznova za njega predstavljalo pravo uživanje da vozi ka ogromnoj kući na bregu što se uzdizao pred njim, i on uspori.

— Ne govori mi o Herbei tu kao muzi — reče

Eleonora prilično oštro.

Viljem se osmehnu. Eleonora je bila i suviše velika izbiračica; Herbert joj se nije sviđao, i to utoliko više što, u stvari, nije imala sta damu zameri. Bio je uzorne naravi, veran, pošten, cutljiv, marljiv, i sav je kipeo od skrivene energije Eleono-ri nije bilo potrebno mnogo vremena da otkrije da je ta energija upravljena na nemilosrdno gonjenje

" Viljem počne da se priseća. -Ovog leta bilo je šest godina, čini mi se, kako si mi reida da je Herbert zaljubljen u Džesiku i da ga ona mrzi. _

Eleonora ga podseti. — Ti si rekao da je šteta što uzaludno troši na to svoju snagu, a ja sam ti rekla da će, ako samo istraje, na kraju pobediti.

On okrete glavu da baci pogled na njen prohl, i vide da je nekako zagonetan, da su joj nezne usne stropo stisnute, oči pune sumnje, obrve uzdignute. Vetar ic nosio natrag meko pramenje njene Kose, ostavljajući joj čelo slobodno. Imala je visoko čelo; nije bilo čvornovato, nego inteligentno i lepo. I taj izraz na njenom licu značio je da ona najradije ne bi više govorila o tome. Viljem učuta; znao je da će ona progovoriti kad bude želela, i da će objasniti posebno svoje ponašanje i ako je mko ne bude

On polako doveze kola na automobilski put, zaustavi ih tačno na određenom mestu otvori vrata Eleonori, i sede sam s druge strane Uto Herbert izađe na sporedna vrata i preuze kola. Jos je bio u svom najboljem, tamnoplavom odelu na dva reda. — Dobro veče, gospodine Ašeru — reče on. ^ _ Dobro veče, Herberte — odgovor^ Viljem i zastade s nogom na najnižoj od stepenica sto su vo-

12

dile na trem sa stubovima. Te stubove je dozidao Eleonorin deda tek pre pedeset godina. — Čujem da treba da vam čestitam — nastavi on.

Herbertovo lice, obično crveno kao cigla, nije postalo tamnije. — Džesika mi je danas dala svoju reč — izjavi on. Usta su mu bila, tako reći, bez u-sana, ali njegove sitne sivkaste oči nisu bile neljubazne.

— Bogme — reče Viljem — bili ste veoma verni.

— Nikad nisam pogledao nijednu drugu ženu — reče Herbert. Njegov glas, jednolik i odlučan, odgovarao je njegovoj plečatoj prilici. Od nekih ho-landskih predaka, pomisli Viljem, dobio je tu čvrstu građu tela, te debele ruke.

Viljem se osmehnu i pope uza stepenice, a Herbert odveze kola u garažu. Eleonora je već bila u kući; ustrčala je uz mermerne stepenice dok su o-ni razgovarali, onako laka i hitra kakva je oduvek bila. Sad, međutim, nigde nije mogao da je spazi. Već je bila u kuhinji, ili na spratu, ili u bašti; on uđe u tihu kuću. Nije mu smetalo što deca nisu tu, jer je znao da su ona sad u onom nedohvatljivom dobu, izgubljena u jednom vremenu iz koga će izaći kad budu potpuno odrasla, kao što je Vinsten već polako počinjao da izlazi. Sa starijim sinom mogao je da

razgovara kao sa čovekom, ali je Edvin bio još nemoguće mlad i svojeglav. Osećao je da ne poznaje ni Suzanu kao ženu, a ono dete kakvo je nekad bila potpuno je iščezlo. Verovao je Eleonori na reč da je Suzana sve ono što se on nadao da jeste, a u međuvremenu je uživao u činjenici da je ona, u svakom slučaju, vrlo lepa, mada je žalio što nije nasledila majčin nepromenljivo vitak stas. Suzana je ličila na njegovu porodicu. Bila je cr-nomanjasta i sklona gojaznosti, i moraće da pazi na ishranu, kao što se on navikao da čini. Jednom, između svoje tridesete i četrdesete godine, dozvolio je sebi da se ugoji, i bilo je potrebno da Eleonora ispolji odvratnost prema tome pa da se on

13uplaši toliko da opet oslabi. Dok god živi, neće zaboraviti tu ponoćnu scenu.

— Ne voliš me onako kao što si me volela, E-leonora. — To je rekao zato što je ona okrenula glavu od njega.

— Oh, ovaj ... — promrmljala je ona. Želja koja se pela ka vrhuncu, odjednom se ugasi. On je uhvati za bradu.

— Slušaj, reci mi istinu!

Stidela se da mu kaže, ali mu je ipak nekako rekla jer ju je on primio, i te noći je Viljem prvi put počeo da shvata razliku između sebe i Eleono-re, onu odlučujuću razliku, u stvari, između muškarca i žene. Njena strast bila je skriveno srebrna-sto vrelo koje je prožimalo čelo njeno biće, povezujući nerve i osećanja, dok je njegova bila reka, samostalna i jaka. Ta je reka tekla u njemu nezavisno od svega ostalog, odlučno se držeći svog toka, dok je ono vrelo u Eleonori moglo da bude zaustavljeno raznim čudima, ili mislima koje je ona skrivala.

Dečaci su se umetnuli na Vinstenove; usled neke ćudljivosti zakona o nasleđu bili su visoki, plavi i neverovatno lepi, sasvim izlišno lepi, naročito Ed-vin. Ali Suzana je imala tamnu kovrdžavu kosu. Viljem je mnogo voleo Suzanu, nekom neobičnom skrivenom ljubavlju koju je opravdavao time što mu je jedinica.

Na poslednjem odmorištu na stepenicama on srete Džesiku. Pojavila se hitro kao i obično; onako vitka, letela je kroz dugo i prostrano predvorje; svetlozelena haljina joj je lepršala, belca kecelja se nabirala, a na leđima štrcalo bezbroj masnica i pan-tljičica. Imala je tek dvadeset četiri godine, a izgledala je još mnogo mlađa.

— Ne žurite, Džesika — opomenu je on. — Jednog dana ćete pasti niza stepenice.

— Oh, nije mi važno šta će mi se desiti, gospodine Ašeru — odgovori ona. Ruke su joj bile pune čistih ubrusa; baš je raspoređivala oprano rublje, i prijatan miris čistog, izglacanog platna lebdeo

14

je oko nje. Sva je blistala od čistoće, plave vitice bile su joj čvrsto obmotane oko glave, a sitne ko-vrdže, vlažne od znoja, uokvirivale su joj lice.

— Uvek ste u žurbi — gundao je on. ■ — Umorim se kad vas samo pogledam. Dakle, udajete se za Herberta, posle toliko godina!

Ona prсну u smeh. — Oh, taj čovek! Moram nekako da ga se otarasim. Sve je to, u stvari, mamino maslo. Ona kaže da mi je već vretne. Svejedno je da li ću se udati za njega ili za nekog drugog.

Bila je tako detinjasto biće, iako već odrasla žena, da se čovek osećao nekako vragolasto čim bi je u-gledao. U svojim haljinama, bledoplavim, ružičastim ili zelenim, sa nabranim belim kecel jicama i kopicama, bila je nestvarna kao sluškinja na pozornici.

— Nije mi poznato da se možete otarasiti nekog čoveka time što ćete se udati za njega — reče Viljem ozbiljnije nego što se stvarno osećao.

— Oh, bar neće više stalno da me prosi — odgovori ona. Govorila je engleski sa potpuno čistim naglaskom; to je bila posledica godina provedenih u manastiru. Bertin jezik je još bio grlen i oštar kao u svih Nemaca, a Hajnrih uopšte nikad nije uspeo da nauči engleski. Ali ovo njihovo dete govorilo je- sivbrnastim umilnim glasom, divno oblikujući ičvi. Viljem je jednom rekao Eleonori da Džesika, olkako je došla iz manastira, govori kao an-dro, a l'leonora je rekla: — Zar anđeli govore engleski?

— Govore razne jezike — odvratio je on — od kojih je engleski, bez sumnje, najlepší. — Voleo je lep engleski jezik i bio je prilično izbirljiv kad je u pitanju književnost; često mu se činilo da je mogao postati pisac samo da je posvetio tome malo vremena.

— E pa, vi, valjda, znate šta radite — progundao on sad Džesiki, koja je stajala s rukama punim mirišljavog rublja. — U svakom slučaju, reklo bi se da svi mladi ljudi misle da znaju šta rade.

I on ode u svoju sobu, gde je, kao i obično, sve već bilo spremno za kupanje i presvlačenje. Džesi-

l;ka je to spremala za njega i Eleonoru, i sad će im nedostajati — ukoliko, naravno, ne nastavi da radi, a on je pretpostavljao da to neće učiniti. Herbert Moriš neće hteti da njegova žena radi, premda će verovatno zatražiti povišicu zbog toga što se ženi. Trudio se da ne misli na Herberta Morisa ože-njenog Džesikom: bilo je nečeg odvratnog u toj slici koja mu se nehotično uvlačila u mozak kao da se odvija neki tajni film — slici tog čvrstog, grubog tela pripojenog uz bledu, nežnu Džesiku. Zgrozio se na sopstvenu maštu. Onako civilizovanog (a on je smatrao da je takav), mučila ga je ta groteskna strana ljudskog uma. U stvari, nije želeo da zamišlja Herberta Morisa ni u kom položaju i o-sećao je krajnju odvratnost prema tom čoveku, i-zuzev onakvom kakav se svakodnevno pojavljivao, pristojan i smeran u svojoj šoferskoj uniformi ili kaputu sobara. Po njegovom mišljenju, to je bio jedini stvarni Herbert Moriš. Isto tako, on nije pokazivao ni najslabije interesovanje za bledu i nežnu devojkicu Džesiku. Bio je uveren da je on lično čedan čovek, i po sklonostima i po ukusu, pa ipak je, eto, postojao i taj njegov groteskni um, a ako njegov um može tako da ispoljava svoju skrivenu razuzdanost,

životinju pritajenu u njemu — pomišljao je on i priznavao teška srca — kakvi li su onda drugi umovi, manje obuzdani nego što je njegov?

Nije mogao podneti da o tome razmišlja. Izbio je tu stvar sebi iz glave na taj način što je odlučno upravio misli na čiste i bestelesne vidove zakona. U to vreme baš se zapetljao u jedan zanimljiv slučaj u vezi sa zahtevom dvojice pronalazača, koji su, na nesreću, gotovo na isti način usavršili mašine za sušenje vunениh materija. Nezavisno, i ne znajući jedan za drugi, dva uma su se kretala neobično sličnim putevima. Koji je od njih prvi započeo taj misaoni proces, i kakva je to neumitnost htela da jedan od njih bude dovoljno vest da prvi stigne na metu — u Odeljenje za patente? Razmišljajući hladnokrvno o tome, on presvuče odelo i pođe dole na

16

večeru, smiren i raspoložen. Džesika i Herbert be-hu opet samo sluge.

Ali u istom času dozive potres. Dok je silazio niza stepenice, nečujno koračajući po tepihu, ugleda Džesiku. Koristeći, kako je Viljem pretpostavljao, ono vreme pred večeru dok čeka da se oni pojave, Džesika je sedela u istočnom salonu na stolici presvučenoj ružičastim somotom. Ali to nije bilo sve. Bila je skinula kecelju i kapicu i pomerila stolicu tako da može da se vidi u dugom ogledalu između prozora. Čak je nekako promenila i frizuru, te joj je kosa uokvirila lice kao paperjasti žuti oblak; govorila je nešto tihim, melodičnim glasom, gotovo sasvim razgovetno. Viljem zastade na stepeni-ku sećajući se, s izvesnim negodovanjem, istog prizora od pre mnogo godina, zbog koga se, po njegovom mišljenju, Berta i odlučila da je pošalje u manastir. Ali ovo je bilo nešto još gore. Džesika se stvarno obraćala, recima punim ljubavi, nekoj nevidljivoj osobi.

— Ali, dragi moj — govorila je ona — zar ne vidiš da te volim? Sve ovo činim zbog tebe. Zar misliš da bih marila za ovu kuću, za vrtove, za sebe, da nije tebe? Zar bih ostala ovde kad mogu da budem u Engleskoj, Francuskoj, Italiji, da nije tebe?

Ona se nežno nasmeja na nekoga, zabaci kosu i ispruži ruke.

Ovo je užasno, pomisli Viljem, preneražen. Bio je srećan što Eleonora nije to videla. Odlučno kroči napred, a Džesika, čuvši njegove korake, okrete se brzim, uplašenim pokretom.

— Oh, to ste vi... — prošaputa sasvim tiho. Lice joj postade potpuno belo, nekako plavičastobelo; maši se za kapicu i kecelju i namesti ih hitrim i drhtavim rukama.

— Jeste li uobrazili da ste na pozornici? — u-pita on prilično ljubazno.

Ona ga pogleda kao da ga nije razumela. — Molim vas, molim vas nemojte reći nikome! — prošaputa.

2 Glasovi u kući

17— Znači, vi mislite da ste učinili nešto rdavo? — upita je Viljem.

— Molim vas! — preklinjala je ona.

— Vrlo ste nepromišljeni — reče Viljem strogo. Ona mu opet dobaci onaj uplašeni pogled pun nerazumevanja pa pobeže u kuhinju. Viljem je stajao jedan časak, namršten, napućivši svoja odlučna usta, a onda resi da pređe preko toga. Ono što je Džesika govorila pred ogledalom bilo je suviše glupo da bi se moglo ponoviti čak i pred Eleo-norom.

U kuhinji, Herbert i Berta pogledaše u Džesiku kad je uletela, s nakrivljenom kapicom i zgužvanom keceljom.

— Izgledaš ko da te neko progoni — reče Herbert trudeći se nežno da je razveseli.

— Suviše sam brzo trčala dole — reče Džesika pokušavajući da smiri svoje ubrzano disanje.

— Ona juri uvek — potuži se Berta. — Zašto? Ja ne razumem.

Ali atmosfera je bila blaga. Džesika vide da je oni neće grditi, bar ne danas; okrenuvši im leđa, poče da reda šolje sa buljonom na srebrni poslu-žavnik.

Imala je svoj lični život, odvojen od ostalih u kući, život u granicama jednog drugog života, i ta dva sveta, koja su se sretala samo kad je bila u pitanju služba, nisu imala ničeg zajedničkog u duhovnom pogledu. Berta, krupna, razborita, odlučna lica, u svojoj sivoj platnenoj haljini, sedela je za kuhinjskim stolom i sekla na režnjeve govedu pečenicu za Herberta. Džesika još ne bese sela. Na svim stolovima u kuhinji nalazilo se razbacano posuđe, ali na duguljastom stolu u sredini bili su postavljeni podmetači od slame i noževi i viljuške sa crvenom drškom.

Herbert je sedeo na onom kraju gde je bilo Hajnrihovo mesto dok je bio živ. Onoga dana, pre šest godina, kad mu je Berta rekla da tu sedne, Herbert je shvatio da je ona na njegovoj strani. Šest dugih godina bilo mu je potrebno da ubedi Džesiku da će se ipak oženiti njome, sedam

18

godina ju je progonio, ali sad, bacivši pogled unazad, uviđao je da bi je još gonio i da se ona ne bi predala da Hajnrih nije umro. Otac je uvek bio na Džesikinoj strani, ma šta ona želela.

— Sedi, devojkо — naredi joj Herbert. Džesika sede i poče da jede probirajući iz ta-

nijira koji je njena majka napunila vrškom. Majka nikad nije mogla shvatiti da se njoj smuči kad u-gleda suviše mnogo jela, i Džesika je već davno prestala da se žali na to.

— Gospođica Eleonora je rekla meni da ja uzmem flašu šampanj i poželim sreća — reče Berta.

Ona s mukom ustade na noge i odgega se do frižidera, u kome se hladilo piće.

— E — reče Herbert brišući usta nadlanicom — to je bilo baš lepo od nje. Osim piva, ne znam šta bi čovek mogo naći bolje od šampanja. 'Ladna čaša piva mi je uvek najmilija, ali to ne znači da sam protiv toga da ovda-onda gucnem i šampanj.

— Džesika, Liebchen, jedi to — naredi Berta. — Ovo je veliki dan za tvoja alte Mutter.

Džesika diže pogled neodlučno, trepćući, nehajno, svesna tih dvaju lica koja su bila okrenuta njoj, i od kojih je svako bilo puno neke svoje osobene i užasne žudnje kao da je ona mali miš, pomisli Džesika, a njih dvoje velike nežne mačke. Onda se os-iiK'hnu brzim, divnim osmehom koji joj je služio kao oružje za odbranu.

— Oh, jedem, mama! — povika svojim visokim umilnim glasom, i nastavi da se smeši dok je njena majka sipala iskričavo vino u stolovate čaše. na-menjene za manje svečane prilike.

Podigoše čaše visoko, kao što je običaj u Ne-maca; Herbert je bio sav obuzet sobom, pomalo zbunjen, jer nije mogao da učestvuje u Bertinom javnom i sentimentalnom iskazivanju osećanja.

— U vaše zdravlje, moja deco — reče Berta. — Vi budite srećni, mili moji, i podarite meni unučica. Herberte, budi dobar prema moja Liebchen, a ti Džesika, budi dobra žena, kao što sam ja tebe učila.

19th 11

I (III,

•,pl" ,C I il;

.....Iv.III

Ali

I Vi \llwl!

Ne (■" Ne, 1 ir

.<•. Ili 11.1 »vojii i",kapi svečano. Iler-

m i'iil I |.i |.i, a D/i".iLa br/o sikućući.

ini Iliil.i '.pušla jut'i praznu čašu —

liclu'i Viiln. Ali hi on danas bio sre-

o nji-mii — rvče Džesika oštro. , slo/i se Berla. — Danas nema ža-

lo'.nc pi ne. Iako je. Ti jedi sad, Lic.bchen.

I'a i sama u/e opet nož i viljušku, iseče govedu percuii ti u svom tanjim na krupne četvrtaste komade i navili na večeru.

Ileibert nije govorio za vreme jela. On bese odrasla na seljačkom imanju, gde se ne može ni zamisliti razgovor istovremeno s jelom. Levom rukom držao je uspravno viljušku i testerisao meso nožem, koji je držao u desnoj ruci. Džesika odvrati pogled od njega. Kad budu venčani, ona će mu reći da se viljuška ne drži tako. Ali on i nije imao prilike da to nauči onako kako je ona naučila. Posluživala je za stolom i videla kako ljudi drže viljušku — ljudi koji znaju.

Gospodin Ašer je tako lepo upotrebljavao viljušku i nož, jeo je tako da nikad nije izazivao odvratnost. Oduvek joj se sviđao g. Ašer, još kad je bila sasvim mala. Njegovo venčanje sa gđicom Ele-onorom bilo je zaista romantično, kao iz bajke — divan crnomanjast mladić, lepa ponašanja, prijatna glasa, ničeg odvratnog na njemu... Sad je uporno gledala u svoj tanjir dok je jela, uzimajući sasvim male zalogaje, i pažljivo se trudila da ne pogleda u Herberta i majku, koji su bili tako odvratni za vreme jela. Ali ona je imala već dvadeset četiri godine, a niko drugi je nije zaprosio, zato što nikome nije dozvolila da je zaprosi. Koga je tu i bilo, osim mesarskih i bakalskih pomoćnika i raznih du-čandžija? I Herberta je pokušala da odbije, još u samom početku, pre šest godina, ali on se nije dao odgovoriti. Stalno je bio tu u blizini i prosto je ponavljao jedno isto, po stoti put; a i majka joj je govorila da se mora za nekoga udati, pa zašto to onda ne bi bio Herbert kad je tako ozbiljan i do-

20

bar? Mogli bi da žive na farmi i da gaje živinu, a Herbert bi se uveče bavio kućnim poslovima. To bi postao dom za sve njih, čak i za njenu majku kad bude suviše stara za rad.

— Ne mrljaj meni ti, Džesi — reče joj majka oštro u tom trenutku. — Jedi sad lepo, kao što sam ja tebi rekla. Džesika smesta izgubi potpuno volju da jede. Kad je bila mala, bleđa devojčica, uvek i suviše mršava, majka joj je trpala hranu u usta i držala je pritisnuvši joj čvrsto usta velikim pljosnatim dlanom, kako bi je sprečila da ispljune zalogaj. Jednom je ujela majku za dlan, a majka ju je udarila po ustima dok joj nije potekla krv, a posle toga su joj se zubi klatili neko vreme. Ali ona je ipak znala da je majka voli. Majka nju voli užasno, u-žasno, i zato je tako ružno od nje što joj ne uzvraća tu ljubav.

Herbert zastade, s punom kašikom u vazduhu. — Treba da nabaciš malo mesa na te svoje kosti. Osećaćeš se mnogo bolje.

— Oh, osećam se sasvim dobro — reče Džesika srnejući se.

Odjeknu zvono iz trpezarije, a ona skoči na noge i jurnu vratima. — Eto, čekaju! — povika.

— Skrasiće se već ona kad se uda — reče Ber-ta.

— Moraće da se skrasi — reče Herbert.

— Njen otac bio neuravnotežen — nastavi Ber-ta — on se immer tako brzo menjao, a bio i nervozan. Ja sam njega umirila kad smo se vančali, ja, kao što umirim i Džesiku kad dođe ovamo. Ona mene sluša, a slušaće i tebe, videćeš.

— Ipak ću biti dobar prema njoj — reče Herbert.

— Naravno — reče Berta — i ja sam dobra. Zašto ja ne bih bila dobra? Ona je meni sve što imam.

21Jesen je Viljem voleo više od svih godišnjih doba. Nikad se nije oduševljavao prolećem, mada se u proleće zaljubio u Eleonoru. Pošto je bilo proleće, on i nije poverovao u tu strasnu privlačnost koju je osetio čim ju je ugledao tada, u svojoj dvadeset drugoj godini, naročito stoga što ju je pre toga godinama viđao svakog leta i ne pomišljajući na ljubav. Štaviše, prethodnog leta bio je umereno zaljubljen u jednu sasvim drukčiju osobu. Marijana Hejvort bila je njegova susedka, lepa devojka — to je još uvek mislio kad bi je se katkad setio, ali nije pri tom osećao nikakvo interesovanje, već samo spokojno čuđenje zbog tog preokreta u svom životu. Hejvortovi su imali u Mančesteru letnjiko-vac odmah pored njihovog, i Marijana se sasvim ljubazno ponašala prema Eleonori posle prvog potresa. U stvari, njene optužbe su i otkrile Viljemu koliko je ogromna njegova nova strast. Međutim, on je bio po prirodi tvrdoglav, i kad mu je Marijana smelo rekla istinu u oči, on je priznao. — Mislim da si u pravu, Marijana — rekao je tada. — Veoma mi je žao, ali, eto, desilo se. Naravno, nikad nije zažalio zbog toga. Eleono-ra mu nije bila samo supruga, ona je još uvek bila za njega voljena žena, a to je, po njegovom mišljenju, bila vrlo retka kombinacija posle toliko godina. Ali nije dozvolio sebi da govori o svojoj ljubavi sve dok leto nije već poodmaklo. U danima pasjih vrućina, vrelim i vlažnim, odnosno jednog naročito neprijatnog dana dok su veslali niz gornje poteze jedne rečice blizu njihove kuće, on ju je zaprosio i smesta bio prihvaćen. Eleonora nije bila iznenađena. Kad ju je zapitao za razlog, odgovorila je trezvenim glasom: — Očekivala sam to, Viljeme. Marijana mi je kazala da si joj rekao. Njega je zaprepastila takva iskrenost između dveju devojaka koje je tako dobro poznao, ali nije ništa rekao. Muškarci nikad ne bi pričali o tako neprikosnovenim stvarima, ali je on sad znao da za žene ništa nije neprikosnoveno. Uzdrhtao je kad je na to pomislio, ali je znao da je to istina.

22

Eleonorine partije bridža učvrstile su ga u tom uverenju. Sasvim nehotično naučio bi ponekad pri-medbe sedam žena iz Mančestera i okoline, koje su bile Eleonorine prijateljice i čijih su sedam muževa bili njegovi najbolji prijatelji u mesnom klubu, i svaki put bi se zaprepastio. Nije verovao da je Eleonora isto tako otvorena kao tih sedam nerazumnih žena, ali se nije usuđivao da je upita. Prosto je i dalje verovao da nije takva, jer je smatrao da je ona jedinstvena među ženama i da je vrlo blizu savršenstva. Pri pogledu na njenu ljupku glavu na prilično dugom, vitkom vratu, na njenu meku, sre-brno-zlatnu pundu na potiljku, i dan-danji bi mu se krv uzburkala od ushićenja. Nije se mogao uzdržati da je ne dodirne u prolazu; r ni bi joj pogladio kosu ili pritisnuo čvrste male grudi.

Jesen je, dakle, bila njegovo najmilije godišnje doba, rana jesen, koja je tu u Vermontu počinjala negde krajem avgusta, a završavala se prvim sne-gom. Na svoj način Viljem je bio čovek koji je voleo da provodi vreme napolju, van kuće; nije lovio ni pucao, već je samo uživao u blagim prevojima živopisnih planina, u različitim bojama drveća. Tog jutra, kad je sišao u prizemlje, spazi jedno sićušno sivo pero na crvenkasto-mrkom zastiraču u dnevnoj sobi, i saže se da ga podigne. Bilo je to perce neke male divlje ptice, vetar ga je uneo kad je neko otvorio vrata, možda Džesika dok je čistila kuću. Kako je divno živeti u velikoj kući gde čovek ipak može da nađe ptičje pero na zastiraču! On stavi pero između listova knjige koja je ležala na njegovom specijalnom stolu za čitanje, knjige koju je baš u to vreme čitao čekajući Eleonoru da siđe na doručak. Slučajno je to bio Prust, i njega zaboje srce kad je shvatio koliko je ta priča daleko od stvarnosti, koliko je daleko od današnje Francuske, čak i od života ma u kom drugom kraju sveta. O-sećao je onu stalnu skrivenu setu koju, u to je bio uveren, osećaju svi ljudi njegovih godina za onim vremenom koje su znali kao mladići, za onim bez-bednim, sigurnim, srećnim godinama što su nekako

23neobjašnjivo, jednostavno prestale da postoje. Na svoj način on je tada bio mladi radikal, i brinuo je svoje roditelje kao što danas njega brinu Vinsten i Edvin, ali ne zato što su napredni, daleko od toga, već zato što su tako konzervativni, tako oprezní, što se tako opasno trude da ne dođu u vezu ni s najmanjom mogućom pobunom protiv nečega. Nikad nisu postojala na svetu dva obazrivija mladića nego što su ti njegovi sinovi, i on je, kao liberal, krio od njih svoju sumnju i dvoumljenje. Još uvek je sebe ubrajao u liberale — konzervativne liberale, naravno, ali svakako liberale — a prema tom stanovištu su njegovi sinovi osećali odvratnost. Suzana do tada još nije pokazala nimalo interesovanja za politiku ili svet uopšte, niti ma za šta drugo osim za sebe i svoje izgleda za udaju. Katkad ga je vre-đalo da je gleda kako se otvoreno daje u poteru za mužem. Eleonora to svakako nije činila tako upadljivo i nepokolebljivo. A, protiv svega, Suzana je mrzela — ili prezirala, po njenim recima — one žene koje su u prošlosti posvetile svoj život feminizmu ili — kao što je Viljem više voleo da kaže — jednakosti polova. Njegova rođena staramajka bila je prijateljica i pomagačica Elizabete Kedi Stenton, ali Suzana ga je molila da je na to ne podseća. Među porodičnim fotografijama nalazila se i jedna zajednička slika tih dveju žena, u krinolinama i s uvojcima ispred ušiju, i Suzana, kojoj je jednom pala u oči sličnost sa prababom, izrazila je žestoko svoj prezir.

— Takve žene su nas toliko unazadile u odnosu na muškarce da više ne možemo popraviti tu štetu!

— Objasni šta misliš — upitao je on.

— Zar ne shvataš, tata? — povikala je Suzana.

— One su učinile da nas muškarci omrznu!

— Gluposti — odvratio je on. — Ja ne mrzim nijednu ženu.

— Ti ne bi voleo da ja budem advokat, je li tako? — upitala ga je ona vrlo lukavo.

— Ne verujem da bi ti bila dobar advokat — izvršio je on protivnapad. — Ne rasuđuješ logično.

— Eto — izjavila je ona likujući — rekla sam ti! Da nije bilo te Stentonove i njoj sličnih žena, ti ne bi mislio na moje rasuđivanje, i ja bih postala ono što želim da budem.

— Zar želiš da budeš advokat? — upitao je on pošto je o tome malo razmislio.

— Bože sačuvaj! — rekla je ona s uvredljivom mirnoćom. — To je bila samo obična klopka.

Tada je digao ruke od svega. Nije mogao nikad ništa da izvuče od te generacije. Nemogućno. je bilo razgovarati s njima ozbiljno. Dušu bi dali samo da naprave neku dosetku, a on se gnušao takve vrste razgovora i smatrao je da je štetna ne samo za razumno opštenje nego i za civilizaciju.

U tom trenutku siđe Eleonora, i on ostavi knjigu i pokaza joj sićušno sivo pero.

— Vidi šta sam našao na podu, doneo ga je ovamo jesenji vetar.

Ona pogleda perce i osmehnu se rasejano. — Na žalost, to je obično vrapčije pero. Verovatno su sf dva vrapca potukla... uvek se svađaju u olucima pod krovom.

On bez reci vrati perce među listove knjige. Bilo je trenutaka kad bi ona savršeno shvatila njegovo raspoloženje i odgovarala na njega s tako finim razumevanjem da se on ne bi mogao uzdržati da je ne zagri. Drugi put, kao sad, na primer, ona bi odbijala da se s njim saglasi. Viljem je potpuno shvatio šta ona misli. Tog jutra bila je nekako udaljena, morao je da je ostavi na miru, nije smeo da je nežno ljubi, ona je bila negde u nekom sledećem danu, živela je u budućnosti bez njega, a on je to mogao, ili nije mogao znati. Bilo mu je potrebno mnogo vremena, najmanje deset godina, da shvati da se brak, uglavnom, sastoji od uzajamnog uvažavanja tuđeg raspoloženja, možna i sebičnog, samo da bi se ostalo zajedno. Prvih godina su se vrlo često sukobljavali zato što je on smatrao da žena treba — ne, naravno, da sluša svog muža, ali bar da vodi računa najpre o njemu, 25pa tek onda o sebi. Sad je već znao da je Eleonora, i pored sve svoje nežnosti, otpornija po prirodi nego što je on, da uspeva da se snađe bez njega bolje nego on bez nje, i da može da bude veoma svirepo tvrdoglava puštajući ga da ispašta za svoju grešku.

Viljem je naslućivao da ono što važi za Eleo-noru važi i za druge žene. One su umele da upravljaju, i upravljale su svojim životom, bilo otvoreno i neposredno kao Eleonora, bilo potajno. Pa ipak je on s njom bio savršeno srećan, tako da se katkad i sam tome čudio, i još uvek je bio slepo zaljubljen u nju, mada je bilo trenutaka kad bi ga strašno razljutila.

Sedoše za sto da doručkuju; Viljem je uvek toliko uživao u tom obredu da je žalio svoje prijatelje čije žene nisu ustajale iz postelje na vreme da zajedno provedu taj čas. I Eleonora je u tom uživala, uvek, pa i ovog jutra, jer je, uprkos svojoj želji za povučenošću, ustala i poljubila ga u teme kad je postalo očigledno da je on neće poljubiti. Viljem bese naučio da je ostavlja na miru kad je tako raspoložena, i bivao je za to nagrađen time što bi ona, kao sad, dolepršala natrag, makar i zbog nečeg tjičnog beznačajnog, gotovo neosetnog, tako reći bezvrednog a, ipak, tako skupocenog kao što je poljubac u teme. On se uzdrža da je ne zgrabi dok je bila blizu njega, i opet je bio nagrađen toplim pogledom koji mu je uputila kad je sela.

— Sviđa mi se to sivo odelo s tom kestenjastom kravatom! — uskliknu ona.

— Hvala — reče on mirno. — I meni se prilično sviđa.

I doručak poteče kao obično. Opet su se suočili, ispitali jedno drugo, obnovili svoje uzajamno odobravanje i razumevanje. Posle nekoliko minuta on izađe iz kuće i pođe u svoju kancelariju u Mančes-teru; uprkos Eleonorinom prilično toplom poljupcu na rastanku, bio je u stanju da sve svoje misli posveti radu. Njegov brak bio je potpuno uspeo, prema tome, i siguran.

26

Kuća koju je ostavio u takvom miru ujutru bila je, kad se vratio uveče, puna nekog nemira. Eleonora ga sačeka na vratima držeći prst na ustima i bacajući u pravcu kuhinje pogled kojim ga je opominjala.

— Šta je sad? — upita on glasom malo tišim nego što je obično govorio.

— Berta se opet naljutila na Džesiku — uzdahnu Eleonora. — Ni jedna od njih neće da govore o tome. Džesika je gore, zaključala je vrata, a Berta se mrgodi kraj štednjaka.

Viljem nije imao toliko strpljenja s poslugom kao Eleonora, premda je priznavao da je ta strpljivost, nasleđena od Vinstenovih, bila nagrađena Ber-tinom upornom odanošću. Za tih četrdeset godina Berta se zarila duboko u porodicu, kao biser u ostrigu, i bila je isto tako dragocena, ali isto tako i razdražujuća, mislio je pokatkad Viljem, kao što je, bez sumnje, taj biser.

— Herbert mi nije ništa rekao — izjavi Viljem zamišljeno. Herbert je sve vreme dok su se vozili kući sedeo kao skamenjen na šoferskom sedištu.

■ — Možda on i ne zna — reče Eleonora.

— De, de! — reče on obgrlivši je. — Ne smeš se uznemiravati zbog posluge. — Bio je zadovoljan što joj nije ispričao o onom Džesikinom ponašanju pred ogledalom.

— Ja ne smatram Bertu i Džesiku za posluhu — odgovori ona.

— Kad jednom dozvoliš služi da postane ljudsko biće — odvrati on — smesta počinju glavobolje. Ima i drugih kuvarica isto tako dobrih kao Berta.

— Jadna Berta — reče Eleonora, ali se zadovoljno osloni na njegovu mišicu dok su išli u dnevnu sobu. Tu ona bese namestila poslužavnik sa priborom za koktel; to je obično bila Džesikina dužnost, ali ju je Eleonora obavljala, kao nešto što se samo po sebi razume, kad god bi se Džesika zaključala u svoju sobu.

— Dobro ih promućkaj, zlato — reče Viljem kad je ona uzela mučkalicu za koktele s ledom. —

27Ja ću se u međuvremenu malo doterajj. Izvini što sam zadocnio.

Kad je opet sišao, doteran, Herbert je već stajao spreman u svom belom kaputu, a čela kuća je, na izgled, bila ista kao i svake druge lepe jesenje večeri. Vrata koja vode u trpezariju bila su otvorena, a sto postavljen za dvoje. Viljem je mislio da će se, kad deca budu otišla u školu, on i Eleonora osećati usamljeni, jer je tako velika kuća, do tada uvek puna dece, sad bila vrlo tiha i ostavljala utisak praznine. Već posle nekoliko dana uvideo je da su njegove strepnje bile uzaludne. U kući je vladao tako divan mir; nisu mu nedostajali bučni mladi glasovi, trupkanje koraka po stepeništu, dovikivanje sa prozora na spratu. Bilo je tako prijatno lutati po sobama koje su najzad bile uredne, naći knjigu onde gde ste je ostavili, ne nailaziti ni na kakav vašar niti šaljive časopise. Jedino bi ponekad noću, dok bi budan tumarao po kući, ugledao male duhove svoje dece; Vinstena kao desetogodišnjeg plavokosog de-čaka, koji uvek skače, juri, leti kao strela kroz predvorje; Edvina, smeđeg dečaka, utonulog u jednu naslonjaču u biblioteci, specijalnu naslonjaču, glave nagnute nad knjigom, lica iskošena u perspektivi. Bezbroj puta je ta naslonjača, kada bi on seo u nju, bila još topla od sinovlja tela. A bio je tu i duh Su-zane, njegove krvi i mesa, koja je ipak bila ženka i koja će mu večno ostati strana — svi su se oni vraćali noću onakvi kakvi su bili nekad kao deca, i on sa čežnjom mislio na njih i osećao je kako je starost negde u blizini zato što su oni otišli. Jer, mada su dolazili kući za Božić i preko leta, to nije bio pravi povratak domu. Kuća je za njih sad bila samo mala postaja ka konačnom mestu opredeljenja. Nisu bili izgubljeni za njega, jer ih je on jednom i-mao, novorođene i bespomoćne, dečicu koja su se učila hodu i govoru, a zatim neobuzdane đaciće, pa onda buntovnike u mladićko doba. Tu je decu on sačuvao za sebe, i nisu mu nedostajali oni štrkljasti i nezgrapni mladi ljudi koji su se vraćali na tako kratko vreme da upotrebe njegovu kuću kao me-

28

sto gde će se okupati i presvući pre igranke ili večere, mesto gde su besplatno spavali i hranili se. Dok su rasli, on se pitao pokatkad šta li misle o njemu i svojoj majci i da li uopšte osećaju nedostatak one prvobitne prisnosti. Posmatrajući ih, zaključio je da oni ne osećaju nikakav nedostatak, i da u-optše ne misle. Išli su ka nekim nepoznatim ciljevima, gonjeni vihorom sopstvenih želja.

Tako je, međutim, bio raspoložen samo noću. Ujutro bi se probudio, odmoran u toj tišini, i kad bi se okupao i obukao, njegov lik u ogledalu nije bio nipošto lik čoveka koji stari. Baš naprotiv, izgledao je onakav kakav je i bio, čovek u najboljim godinama, kose sede, tako reći, samo na slepoočnicama, i bez ikakvog nagoveštaja ćelavosti. Nasledio je tu svoju gustu kosu koja je bila prava četka dok nije našao u gradu berberina koji je znao kako da je ukroti veštim šišanjem ... Ne, deca mu nisi nedostajala. To što je bio sam s Eleonorom samo je obnavljalo njegovu žarku ljubav.

— Misliš li na decu? — zapita Eleonora nevero-vatno pronicljivo.

— Otkud znaš — upita je on. Bio se već navikao na tu vidovitost, intuiciju, telepatiju, ili ma šta da je bilo to što je Eleonora posedovala, ali ga to više nije plašilo niti vrdčalo kao nekada kad je bio mlad. Jer pre mnogo godina on se prepustio svom braku, i sad u njemu nije bilo više ničega što bi skrivao, pa čak ni volje, nekad tako uporne, da zadrži bar svoju individualnost.

— Poznajem tvoj očinski izgled. — Glas joj je bio pun one nežnosti zbog koje je nekad bio tako ljubomorani jer mu se u njegovim mladim godinama, kad je nikad nije mogao posedovati onoliko koliko je želeo, činilo da decu voli više nego njega.

— Pitao sam se da li im mi uopšte nedostajemo — reče on.

— Ni najmanje — odgovori ona. — Kad bismo im nedostajali, to bi značilo, prosto, da se povlače iz života.

29On nastavi da priznaje svoju krivicu. — Onda, valjda, nije ružno ni to što ne osećam da ona meni nedostaju. Tako mi je prijatno da budem sam s tobom u kući, kao što smo bili pre nego što su se oni rodili.

U ono vreme činilo mu se da je kuća suviše prostrana, te je jedva čekao da je vidi punu dece. Sad više nije izgledala suviše velika, možda zbog tih malih i živahnih duhova koje je mogao prizivati trenutnim sećanjem. Ovde se jednom živelo, i zato je mesto još bilo živo. Međutim, on i Eleonora potpuno su se razlikovali od ona dva mlada bića koja su ovamo došla kao mladenci. Pred njima je opet stajao život, ali kakav život? Viljem nije znao sasvim sigurno, onda kad su deca otišla, na koji način ljubavnici koji stare treba da se prilagode jedno drugom, i da li će Eleonora prihvatiti njegovu obnovljenu strast. Ali imao je poverenja u nju. To ga je tešilo. Poznao je ljude koji su se plašili toga što će ostari ti zajedno sa svojim ženama. Kako je on bio srećan što je još uvek smatrao da je Eleonora najbolja od svih životnih saputnica, ne samo zbog toga što ju je voleo već i zato što je njena narav odgovarala njegovoj. Ona nije bila učena žena i nije se pretvarala da se interesuje za pravo, na čemu joj je on bio zahvalan, ali su njena mišljenja bila originalna, prilazila je ljudskim bićima na osoben i neposredan način, i nikad ga nije lagala.

— Zar ne osećaš da ti nedostaju deca? — upita je da bi je iskušao. Do tada je izbegavao da postavi to pitanje.

Eleonora je nekoliko časaka zurila u bistro, kao ćilibar žuto piće koje je držala u podignutoj ruci, sa zadovoljstvom posmatrajući njegovu boju. Čulno biće, pomisli on, koje se duboko naslađuje oblikom i bojom, i

nikad se ne stidi da uživa fizički, čak ni u hrani. Možda ju je ta njena neposrednost, taj prirodni nedostatak stida i održao, te izgleda mlađa nego što je u stvari. Ni od čega krv tako ne usahne kao od lažne čestitosti, od neke težnje ka

30

čednosti, protiv koje se i on borio jer se bojao da ne ispadne smešan. Nikad on ne bi mogao, na pri-mer, da pripada nekome od onih udruženja koja teraju svoje članove da se odevaju u pseudoistoč-njačke odore; kad bi, kao što se desilo prethodne nedelje u Njujorku, neko takvo udruženje održavalo godišnju skupštinu, u gradu, i on bio primoran da gleda ludiranje nakindurenih postarijih ljudi, trbu-šastih ili tankonogih, koji su, i jedni i drugi, izgledali podjednako glupo, on bi skrenuo daleko sa svog putat da bi ih izbegao.

— Nedostaju mi deca — reče Eleonora — ali ne onoliko koliko bi trebalo. Pitam se zašto.

— Nismo ih baš često viđali poslednjih godina — reče on. — U današnje vreme ona rano počinju da žive svojim životom.

— Čini mi se — reče ona zamišljeno — da je stvarni početak rascepa bio onda kad smo nabavili televizijski aparat i kad su oni počeli da provode večeri u sobi za televiziju bez nas.

— Pre neki dan — reče on nevezano, ali je veza, u stvari, postojala, jer su neki ljudi iz televizije snimali onu neorijentalSKU gomilu na ulici — u Njujorku je održan neki skup, i mene je bilo sramota da povezem Majkla Kotmana avenijom. Osećao sam da neću moći da mu to objasnim.

— Neko od onih prostačkih udruženja? — upita ona dižući obrvu.

— Tako nešto — odgovori on. Kotman je bio engleski advokat koji je zastupao firmu u Londonu, sredovečan dobroćudan čovek koji nije postavljao nikakva pitanja u vezi s onim što je video u Sjedinjenim Državama, niti je izražavao ikakvo svoje mišljenje. Njegovo tobožnje prihvatanje svega što je video uplašilo bi svakog konzervativnog Amerikanca, onakvog kakvim je sebe smatrao Viljem Ašer. Ono je moglo da znači svašta.

Herbert pride vratima, ogroman u svom belom platnenom kaputu.

— Večera je spremna — objavi on.

31 Eleonora ustade i uhvati Viljema ispod ruke.

— Hajde, zlato — reče mu. Uđoše u trezariju sa šaljivom dostojanstvenošću, zaklonjeni Herberto-vim leđima.

— Oduvek sam bila zahvalna bogu — reče Eleonora dok joj je Viljem nežno podmetao stolicu — ■ što si baš takav kakav si.

On sede, osmehnu se na nju iznad buljona koji je Herbert spustio pred njega, i kad srete njene oči, ugleda kako u njima svetli njena ljubav prema njemu kao nežan i postojan plamen. Baš je srećan, pomisli, što tako lepo doživljava sredovečnost i još uvek vidi tu svetlost, koja će trajati, u to je bio uveren, do samog kraja. On saže glavu i tada, u podužoj tišini, sasvim jasno ču zvuk udaljenog jecanja.

Viljem spusti kašiku.

— Da to nije Džesika? — upita. Herbert bese izašao iz sobe.

— Ona je — reče Eleonora, pa dodade s neuobičajenom strogošću: — Sram je bilo što plače tako glasno!

— Ali, draga... — usprotivi se on.

— Ne, zaista, Viljeme — prekide ga ona — kad žena plače glasno, ne mogu da je sažaljevam. To je nepristojno. Šta bi bilo kad bismo sve to činile? Svet bi bio prava ludnica.

Ona ustade i, zatvorivši prozor, preseče taj zvuk. Viljem joj ništa ne odgovori. Šta je htela da kaže onim „kad bi sve žene plakale“? Nikad nije video da je prolila ijednu suzu. Pretpostavljao je da je bila i suviše srećna. Još uvek nije mogao potpuno da pronikne u njene misli, čak ni posle dvadeset pet godina koje su proživeli jedno kraj dru-gog. I ovo je bila prosto jedna od onih reci koje bi kazala, izbacila, i koje su izgledale besmislene dok ne bi o njima promislio i shvatio da imaju oštricu. On pojede supu u usiljenom ćutanju, a onda uđe Herbert i odnese šolje.

32

Divno jesenje vreme i dalje je trajalo. Bila je suviše velika suša, te su poljske hrizenteme, u kojima je Viljem uvek uživao, bile sitne i neodređene boje; to je predstavljalo razočarenje za njega, ali tu nije bilo pomoći. Viljem je bio veoma zauzet jer je u opštini izbio neki skandal, i on je morao da odluči hoće li braniti optužene, a uvek je s mukom rešavao da li će to učiniti kad je bilo očigledno — kao sad, po njegovom mišljenju — da su optuženi krivi. Međutim, i krivci imaju svoja prava, i bio je šakaljiv posao odrediti tačno kad treba zadovoljiti njihova prava a kad proglasi njihovu krivicu.

U Njujorku, jednog jutra krajem septembra, našao se lice u lice s tim ljudima koje je brižljivo izbegavao da nazove krivcima pošto to još nije bilo dokazano. Neminovno ih je morao videti da bi, kao što su oni izjavili, čuo i njihovu verziju priče, a to je bilo sasvim jednostavno ovo: da su mnogi radili to što su oni radili i nisu zbog toga imali nikakve nepravilike, pa zašto bi onda, pošteno rečeno, oni imali?

Viljem je gledao u tri debela, glatka lica, sjajna od mnogih godina dobrog života i pića, i trudio se da ne pozna kojoj rasi pripadaju; svi su oni bili različiti, a ipak su slikovito prikazivali korene zla u političkom sistemu najvećeg grada na svetu. On je dobro znao da rasa ili nacionalnost nemaju nikakve veze s tim, ali da zato spoljašnji uslovi života koje je društvo nametnulo ljudima tog porekla imaju vrlo mnogo veze. Sirotinjski delovi

velikog grada, bitke između bandi, predrasude i udarci, i najzad zločin, stvorili su ovu trojicu što sede pred njim, bez obzira na to kojoj rasi pripadaju. Viljem se osećao nekako dalek i čist dok je, kao tipična siva prilika iz Vermonta, sedeo za svojim писаćim stolom i gledao ih netremice.

— Sve zavisi od toga — reče on — šta vi želite od mene. Ako hoćete da se zadovoljite time što ću se boriti za vaše pravo da branite svoju stvar na sudu, da budete saslušani, da iznesete sve olakšava-

3 Glasovi u kudi

33 juče okolnosti, to mogu i hoću da učinim... Ali ako očekujete od mene da dokažem da ste nevini, moraćete najpre vi mene da ubedite u svoju nevinost.

Tri debela lica bila su bezizrazna. Onaj veliki se nakašlja i progovori. — Znamo da takvi advokati kao što ste vi staju mnogo novaca, i mi ćemo vam platiti. — Imao je neobično dobar naglasak, te Viljem zaključio, posmatrajući ga svojim uobičajenim nadmenim i hladnim pogledom, da taj čovek nije nezalica.

— Ja svakako očekujem da ću biti plaćen za ono što radim — složi se on — ali ponavljam svoje pitanje: šta vi želite od mene?

Onaj što je sedeo u sredini, malen i debeo, na-že se napred udvorički. — Imajte srca — reče promuklim preklinjućim glasom, glasom razmaženog deteta, detinjastim ustima, napućenim i ljupkim. Još od kolevke njegova majka je davala sve tom dečjem lišću, tim lepim ustima. Viljem opet oseti zadovoljstvo što je Eleonora bila i suviše pametna da bude popustljiva majka. Ponekad je smatrao da je o-krutna, ali je volela decu čedno i ne popuštajući svojim prohtevima. Ostala je neumoljiva u svojoj ispravnosti.

— Niste meubedili — reče najzad hladno Viljem.

Odlučili su se, na kraju, za odbranu, pošto je Viljem proveo celo prepodne objašnjavajući toj trojici, koji to nikada dotle nisu razumeli, da je nevinost osobina potpuno odvojena od njihovih građanskih prava. Možda su krivi — a on nije želeo da zna jesu li ili nisu, pošto je bila dužnost sudije i porote da o tome odluče — ali oni imaju svoja prava.

Najdeblji od njih, crnpurast, mastan i ćutljiv, uzdahnu s gađenjem. — Pretpostavljam da je to najbolje što možemo učiniti.

Teško im je bilo da poveruju da njega ne mogu potplatiti, obrlatiti lepim recima, ubediti, ili ma na koji način uzdrmati na njegovom neosvojivom položaju. Prihvatili su ono što je rekao zato što su mu

34

verovali i znali da je sposoban, ali ga nisu mogli ra-zumeti. Ne odbija da brani njihova prava, a odbija da brani njihova dela — eto šta ih je zbunjivalo. Viljem je to video na njihovim licima s podvoljkom. Ustadoše sva trojica zajedno, zbunjeni, ne znajući da li da budu ponizni ili razmetljivi, i ostaviše ga da sam sebe proklinje što je takav luđak. Pred njim su ležali meseci ispitivanja dokaznog materijala, kad će morati da odvaja nit po nit, da brani, u izvesnom smislu, te ljude koje je prezirao, a ipak je u tome ležala čast zakona pred kojim niko nije kriv dok se njegova krivica ne dokaže. On je branio ubice sve do električne stolice, i tu ih je ostavljao znajući da je učinio svoju dužnost.

Vratio se kući krajem nedelje, osećajući da bi bio iscrpen kad ne bi bilo te grozne dužnosti koja ga je čekala. Neće moći da dozvoli sebi da bude umoran još mnogo narednih meseci, dok bude vršio seciranje podzemlja u tom velikom gradu, koje mu je sad stavljeno u zadatak. Hvala ti, bože, pomisli on, na ovom mirnom i udaljenom domu, na tihoj ženi, na spokojnom srcu.

Džesika mu otvorila vrata kad je došao kući i na obrazima joj se pojavioš rupice jer se osmehnula ugledavši ga; bila je lepa u svojoj čistoj plavoj haljini i belo nabranoj kecelji. Sa sprata se više nije čulo nikakvo jecanje i venčanje je trebalo, kako je on čuo, da se obavi uskoro. Ona prihvati njegov šešir i kaput, a on, osećajući, kao pred detetom, želju da kaže nešto prijatno, upita je:

— Kad će biti taj veliki dan, Džesika? Njena vedrina se nije pomutila. — Iduće subote, gospodine. Tada je Herbertov rođendan.

— Dakle, sasvim izuzetna svetkovina? — Noga mu je već bila na najnižem stepeniku. Gore na spratu čuo je Eleonoru kako peva, zaposlena u nekoj od odaja.

— On tako kaže — potvrdi Džesika iz garderobe.

Viljem pođe gore i s odmorišta, koje je naglo zaokretalo negde pre polovine stepeništa, slučajno pogleda dole preko ograde. Na svoje iznenađenje spazi kako se Džesika, vraćajući se u kuhinju, opet zaustavila u istočnom salonu. Bilo je to treći put; jednom je to učinila kao dete, jednom kao devojkica. Sad je bila žena, i opet se posadila na stolicu presvučenu ružičastim somotom, pred dugim ovalnim ogledalom; Viljem ugleda u ogledalu odraz njenog lica koje se osmehivalo, ali ne onim vedrim deti-njim osmehom koji je on tako dobro poznao, već nekako usiljeno, kao da ona u ogledalu vidi tuđin-ca. Desnom rukom je uhvatila svoju kratku plavu kosu i držala je skupljenu na temenu, na neki nov način, a levom je mahala kao da drži lepezu. Izgovarala je nećujne reci, kriveći svoja lepa usta, a krupne plave oči bile su s nekim čudnim ushićenjem uperene u njenu priliku u ogledalu. Kakva je to navika?

Sad se Viljem stvarno uplašio, pa je jedan ča-sak stajao i buljio u nju. A onda, odlučivši da ne otkrije ono što je video čak ni njoj, on se na vrhovima prstiju odušnja u svoju sobu, ostavljajući je tamo samu sa sobom, sa jednom izmišljenom Džesikom, koja je njemu, svakako, bila strana. Da li se ona tako ponašala kad god je mislila da je

ni-ko ne gleda? Da li je ona, kad on i Eleonora nisu bili tu, kad je kuća bila prazna, vršljala po sobama po svojoj volji, uobražavala što god je htela, zaboravljala mesto koje joj pripada kao sluškinji? On se oseti uvređenim pri pomisli na tu mogućnost i, zatvarajući vrata na svojoj sobi, zastade da razmisli o tome je li njegova dužnost da smesta sve kaže Eleonori. Još se čuo iz daljine zvuk njenog glasa, lepog kontraalta, glasa koji je, pomišljao je on često, mogao školovanjem da postane veoma zvonak. I opet se odlučio da ne pominje tu stvar. Eleonora bi mogla da je shvati suviše ozbiljno, a Džesika će uskoro zauvek napustiti njihovu kuću. Berta je tako resila. Džesika će otići u svoju kuću na seoskom imanju i biće primerna supruga, a Berta će imati mesto gde će provoditi odmor, mesto

36

gde će živeti kad postane suviše stara za rad. Ne vredi stvarati nemir ovih nekoliko poslednjih dana. On se presvuče u svoje svakodnevne tamne pantalone i tamnocrven somotski kaput, pa onda krete da nađe Eleonoru, trudeći se da ne bude uznemiren. Pevanje bese prestalo, i on nađe ženu u sobici gde se drži rublje; tražila je, objasni mu ona, neki čipkani pokrivač koji joj je bio potreban za sanduče od mahagonija u njenoj spavaćoj sobi. Stajao je i čekao na nju uživajući u njenom izgledu; sad je bio zadovoljan što nije poremetio njeno spokojstvo. Ma šta da je radila tog dana, to je morao biti neki prijatan posao, jer joj je lice, izražajno i živahno, bilo sveže i lepo. Obukla je srebrna-stosivu široku popodnevnu haljinu koju je on vo-leo, a na grudima je nosila sedefastoružičastu ružu od somota. Zagrlje se, i on u tom času zažali što je njegov dom toliko udaljen od Njujorka. Njegove nade da će Eleonora, sad kad su deca odrasla, pristati da ide s njim ako bude morao da ostaje u svojoj kancelariji u gradu, nisu se ispunile. Eleonora nije marila za grad, i on je nastavio da nekako raspoređuje svoje vreme, da podešava svoj život prema tome da li je potrebna proučavanja svojih parnica mogao da obavlja u kancelariji u Man-česteru ili tu, kod kuće, gde je provodio mirne dane, dane čiji je plod, po njegovom mišljenju, bilo ono pouzdanje s kojim je docnije zastupao svoje klijente.

— Tako sam se raspoložio kad sam, ulazeći u kuću, čuo kako pevaš — reče on.

— Ta mi se melodija vrti po glavi celog dana — odgovori Eleonora. — Refren one pesme što smo je pre mesec dana čuli u pozorištu. Ali zašto sam ga se setila?

Nije očekivala odgovor, a on joj ga nije ni dao. Našla je onaj zastirač i prostrla ga, pa su onda zajedno sišli u prizemlje. Dnevna soba je bila prazna, stolica presvučena ružičastim somotom stajala je na svome mestu, a u ogledalu su se videli samo njih dvoje kako idu držeći se pod ruku.

37 Sutradan ujutru Džesika ga je presrela na vratima biblioteke. On je u crnoj torbi bio doneo gomilu dokumenata, pisama, isečaka iz novina, sav materijal koji su njegovi mlađi ortaci skupili za njega prošle nedelje, a sad je trebala da ga proučava dok mu ne postane tako dobro poznat kao isto-rija njegovog sopstvenog života. Ustao je rano, a u snu su ga tištala lica one trojice čija je prava odlučio da brani.

— Molim vas, gospodine — reče Džesika. Viljem zastade i pogleda je strogo, setivši se jučerašnjice.

— Da?

Džesika je jednom rukom uvertala kecelju, a drugu brzo podigla do rumenog obraza. — Molim vas, gospodine Ašeru, nemojte misliti da morate doći na moju svadbu. Znam da će gospođa Ašer tako misliti, zbog mame, ali meni je sasvim svedjedno ... u stvari, gospodine, više bih volela da ne dođete.

On počeo da gubi strpljenje. — Da? Pa, razgo-varaću o tome sa gospođom Ašer. U stvari, ja ću u to vreme biti veoma zauzet.

— I, gospodine — nastavi ona usrdno, jer to još nije bilo sve, kao što je Viljem lepo video, iako ga je već dovoljno zbunilo — možete li da učinite još nešto? Vi ste najljubazniji u kući .. jeste, gospodine, ne mislim time da gospođa nije ljubazna, ali ona je na maminoj strani, ako shvatate šta hoću da kažem, i ja ne mogu da je osuđujem zbog toga, mama je tako dugo živela ovde, je l' te, još mnogo pre nego što sam se ja rodila, naravno, ali mogu li posle da se vratim, gospodine, i da radim ovde svoj posao kao da nisam udata?

To uopšte nije spadalo u njegovu nadležnost. Nikad se nije mešao u kućne poslove, naročito zato što je posluga, u stvari, pripadala Vinstenovima; Herbert je došao Bertinim posredstvom, a Džesika je bila Bertina kći. Uz to, šta ćemo s onim što se desilo juče? Takve stvari se tek ne mogu nastaviti nesmetano.

38

Džesika vide njegovo iznenađenje, njegovu sumnju. Njene ljubičaste oči su preklinjale, onako divne, da, Viljem je to i protiv volje morao da zapazi, sa dugim, kao čilibar žutim trepavicama, nešto tamnijim od kose. Sirotu dete — takva lepota, besciljna, pomisli on.

Džesika žurno nastavi: — Ako to nije suviše drsko tvrđenje, gospodine, ova kući je moj dom. — Ljubičaste oči preleteše preko divnih starinskih soba. — Sećam se, kad sam bila sasvim mala, nisam imala više od tri-četiri godine, obično bih o-tvorila ova vrata — ona pokaza na sporedan ulaz u predvorje — pa bih stala tamo i razmišljala da je sve ovo moje. To je bilo ružno, ali, eto, to sam radila. A kad sam malo porasla, kad sam se osmelila, možda, obično sam ulazila ovamo kad bi porodica bila van kuće, tata napolju u bašti, a mama u kuhiniji, pa bih sela na onu stolicu tamo — (bila je to ona stolica presvučena ružičastim somotom) — privukla bih je do ogledala i videla u njemu sebe usred ovih divnih soba, pa bih opet zamišljala da je to moje. Zaista je to bilo ružno, mama me je i poslala u manastir kad mi je bilo tek sedam godina baš zbog toga što me je zatekla kako to

radim; kazala je da se guram gde mi nije mesto. Ali to je bilo samo zato što toliko volim ovu kuću, i ovu porodicu, još je volim, i voleću je uvek, jer mi je ona bila dom, znate.

Viljema je sve to zapanjilo; osećao se zaista vrlo nelagodno. Zamišljala je da je sve to njeno! Je li zaboravila da ju je on lično spazio pri tome? — Pa, Džesika, mogu da razgovaram sa gospođom Ašer...

— Oh, molim vas, ali nemojte joj reći sve ovo što sam vam kazala! To je drsko, znam, i ona možda neće razumeti pošto pripada porodici, ali vi, gospodine —

Viljem nije bio nimalo sklon da prizna kako on razumeva nešto što Eleonora ne može razumeti, a naročito da to prizna ovoj devojci, koja je tako neprikladna sluškinja; pogađao je da u njoj posto-

39ji izvesna osetljivost i razna raspoloženja koja joj ni u kom slučaju ne mogu koristiti s obzirom na njen položaj; to ne znači da je on verovao u ^ru-štveni položaj kao nešto stalno, ali je bila potrebna takva energija za koju je on sumnjao da postoji u Džesiki, da bi se izvukla iz staleža u kome se rodila.

— E pa, Džesika — reče on s odlučnom hladnoćom — učiniću sve što mogu, ali ako gospođa A-šer zaključi da bi vašu majku suviše uvredilo kad ne bismo došli na venčanje, onda nam morate o-prostiti ako ipak budemo prisutni. Što se ostalog tiče, bolje bi bilo da pričekate malo posle venčanja. Može se desiti, sasvim prirodno, da nam za vre-me raspusta, kad sva deca budu došla kući, zatreba posebna pomoć, i mi ćemo se onda obratiti na vas.

Ona se zažari od ushićenja mnogo više nego što je zasluživala tako slaba nada. — Oh, hvala vam, gospodine Ašeru — reče i naglo sklopi svoje tanke ruke.

— Ovo nije nikakvo obećanje, zapamtite — reče joj on.

— Oh, razumem — prošapta ona sasvim tiho.

Viljem ode u biblioteku i smesta zaboravi na nju, zagnjuren u neizmernu izopačenost velikog grada. Pred večer, kad ga se opet setio, taj događaj mu se činio nevažan, nije vredelo ispričati ga E-leonori. Već odavno je naučio da se kućni mir isto toliko čuva zaboravom koliko i sećanjem, a Eleo-noru bi mogao naljutiti taj čudni Džesikin zahtev da se vrati na posao umesto da sedi kod kuće, zahtev koji je, u stvari, bio namerno postavljen da bi naljutio mnogo važniju Bertu. Ipak nije zaboravio na to potpuno, tako da je mnogo dana docni-je, kad ga je Eleonora podsetila na svadbu, rekao da neće moći da ide. To je bila istina. Čak i da Džesika nije ništa kazala, s teškom bi mukom uspeo da bude kod kuće, naročito u dva sata po podne.

40

— Draga moja — reče on — iduće nedelje ne mogu uopšte da napuštam grad. Moraću da odem u ponedeljak, rano ujutru, i nećeš me videti do petka, eventualno i do subote. Sastavljaćemo kratak izvod činjenica, a ostali ljudi ne mogu to da urade bez mene, te bih s teškom mukom uspeo da prisustvujem venčanju, čak i kad bi bilo Suzanino.

— Berta će se uvrediti — primeti Eleonora — naročito zato što ni deca nisu ovde, a ostali iz moje porodice tako su raštrkani po svetu. Moja braća i sestre su pravi nomadi, ne znam zašto. Nadam se da deca neće biti takva. Pretpostavljam da će rođaka Ema doći.

— Žao mi je što imaš i muža nomada — reče on veselo. Mogao je sad da joj lako ispriča šta je kazala Džesika, ali je smatrao da to nije vredno truda; bilo je to trenutno raspoloženje mlade sluškinje, u kome je on morao učestvovati za časak, osećajući se pri tom nelagodno. Bio je zadovoljan što Džesika odlazi; on joj neće pomoći da se vrati. Nije mu bila prijatna pomisao da je ona ovu kuću, sada njegovu, smatrala za svoj dom, makar, recimo i samo za duhovni dom.

Tako je svadba protekla bez njega; a kad se vratio kući iduće subote, kasno posle podne, umoran i napregnut od sve veće energije koja ga je uvek obuzimala kad bi se neki važniji slučaj bližio vrhuncu, bese potpuno zaboravio da je Džesika otišla. Tek kad je Berta sama poslužila večeru, on se seti toga. Oseti se prinuđenim da bude lju-bazan.

— Pa, Berta, niste izgubili kćer, nego ste dobili sina, a? Žao mi je što nisam mogao da prisustvujem venčanju.

— Herbert, on će se vratiti iduće nedelje, molim — odgovori ona. — Ja sam njemu rekla da je jedna nedelja dovoljna. Hajnrih i ja, mi smo uzeli samo dva dana. Ali Herbert, on je kazao da je na kokošarniku potreban nov krov, pa će on to napraviti za vreme medenog meseca.

41— Baš dobro — reče Viljem oduševljeno, ali osećajući nekako da to nije nimalo dobro.

— Svadba je zaista bila bedna — reče Eleo-nora kad je Berta izašla iz sobe. — Nije bilo nikoga sem Herbertove braće i sestara, i rođake Eme. Njen šofer ju je dovezao iz Njujorka. Tako je lepo od nje što je došla; samo, docnije je tako glasno ponavljala da joj se ne sviđa Herbertova spoljoš-nost.

— Da li se rođaka Ema odmah vratila kući? — upita on da bi podržao razgovor.

— Ne, prenoćila je ovde, i ja sam je morala ubeđivati da je Herbert baš onakva osoba kakva je potrebna Džesiki. Džesika je prilično ćudljiva, Vi-ljeme. To ti ne primećuješ pošto si tako često van kuće, ali ona ponekad veoma zamara čoveka. Dobro vaspitana posluga nikad ne nameće drugima svoje raspoloženje, imala je običaj da kaže moja majka. Hajnrih i Berta nikad to nisu činili. Hajnrih bi možda i radio, on je naginjao onom osetljivom, sentimentalnom germanskom tipu, ali Berta ga je držala čvrstom rukom. Znam da je bilo dovoljno da moj otac samo pogleda oštro Hajnriha kad bi nešto nespretno uradio, i Berta bi smesta uzela stvar u svoje ruke.

— Kako je rođaka Ema? — upita on još uvek rasejano. Trebalo je, zaista, da provede i nedelju u gradu. Jedini svedok od koga je vrlo mnogo zavisilo bio je pod stražom, ali može li čovek imati po-verenja u one u gradu? — Polako vene — reče Eleonora blago, pa nastavi: — Često se pitam šta li je rođaka Ema imala od života? Stalno je govorila o Džesiki kao da je ona mala devojčica. Izgleda da ju je zapazila kad je dolazila k nama u posetu. Još uvek voli što živi u Njujorku, „gradu usamljenih žena“, kao što ga ona zove, gde može da uživa u muzici, predavanjima i slikarstvu. Rekla bih da postaje nekako čudna, mada je tako mila.

— Čudna? — ponovi on.

Berta ih posluži izvrsnim pečenim bakalarom.

42

»-t * myt»<

— Nagla se k meni, onako kao što to obično čini — nastavi Eleonora. — Lupnula me je po ruci. „Imam jednu divnu sliku od Tarnera“, proša-putala je. A kako bi nabavila Tarnera, Viljeme? Njegove slike staju hiljade funti. Stoga sam rekla: „Je l' te, rođako Ema?“ A ona se nasmejala potpuno nečujno i nastavila: „Da, da, u Galeriji Frik. Sedim tamo svakog dana, satima, i uživam u toj slici. Niko ne zna da je moja, ali ona to zaista jeste. Posedujem je ... ovde unutra“, i lupnula se u svoje staračke, upale grudi.

Eleonorin otac je naimenovao Viljema za jednog od staralaca malog nasleđa koje je dobila rođaka Ema. — Moraću da pogledam tu stvar — reče on zabrinuto. — Možda rođaka Ema postaje neodgovorna. Ona živi sama, je li tako?

— U onom starom hotelu — reče Eleonora. — Išla bih da je obidem češće, ali to je tako daleko.

On je pogleda polušaljivo. — Toliku razdaljinu ja prelazim svake nedelje da bih živeo s tobom.

Eleonora mu to priznade, s puno ljubavi. — Znam, znam! Trebalo je da uzmem onu kuću u gradu koju si ti želeo, sada kad više nemam decu kao izgovor. Ali ja još uvek mrzim grad!

On se s tim pomirio još pre mnogo godina, kad je izjavila da ne bi mogla živeti nigde sem u Ver-montu. — Ne mari, draga — reče sad. — Drumovi su divni, glavni putevi dolaze gotovo do samih naših vrata, a za mene je sve ovo mnogo lakše nego što je bilo nekada kad su deca bila mala. Uz to, priznajem da na ovom našem rodnom vazduhu moje moždane ćelije dobro funkcionišu.

Nekoliko dana docnije, kad je nastupilo zatišje zbog traženja novog dokaznog materijala, on uze jedan sat odsustva iz svoje kancelarije u gradu i ode da poseti rođaku Emu, pošto je njegova sekretarica prethodno ugovorila sastanak.

Zatekao ju je u malom stanu pretrpanom na-meštajem; rođaka Ema je bila suvonjava i nemirna starica, visoka i umotana u bledoplavi ogrtač, boje njenih očiju; o njoj se starala jedna postarija

43hotelska služavka, koja mu je otvorila vrata i doc-nije donela u sobu težak srebrni poslužavnik s priborom za čaj.

— Vrlo je lepo od vas što ste došli da me vidite, Viljeme — reče rođaka Ema. — Nadam se da nije u pitanju ništa rđavo u vezi s mojim poslovima.

— Bože sačuvaj! — odgovori Viljem sedajući na stolicu preko puta naslonjače presvučene žutim svilenim brokatom. Između njih su gorele gasne grejalice, i u vazduhu se osećao težak miris gasa. Moraće da razgovara s nastojnikom. Ova ljubazna stara gospođa mogla bi da se uguši jedne noći pošto je navikla na taj vazduh, to se videlo, a svi prozori su bili zatvoreni. Gasne grejalice su bile toliko stare da se činilo kao da će se raspasti u paramparčad. On produži:

— Eleonora mi je pričala da ste došli na Dže-sikinu svadbu, pa sam rekao sebi da već dugo vremena nisam svraćao do vas, suviše dugo. Na kraju krajeva, znate, vi ste, tako reći, moja štićenica.

Ona mu uputi ljubak, slabašan osmejak. — Sasvim se dobro osećam, Viljeme. Za mene je bilo prilično zamorno da putujem u Mančester na svadbu, ali Berta me je obavestila pismom, pa sam smatrala da bi trebalo da dođe neko od naših. A ispalo je da smo samo Eleonora i ja bile prisutne. Tako se dobro sećam Džesike pre nego što je otišla u manastir, bila je tako divno malo stvorenje i tako obdareno. Zaista, Viljeme, to je šteta. Jednom pre mnogo godina naišla sam na nju u onom dugom istočnom salonu. Sedela je za klavirom i peva-la sasvim tiho, božanstvenim zvonkim glasićem, vrlo skladno udarajući uz to po dirkama. Trebalo je da je smesta odvedem iz te kuće i da je dam da se muzički obrazuje. Ali... — rođaka Ema se naže napred, obuzeta oduševljenjem — ona i slika isto tako dobro, ili bi bar mogla da slika da su je samo tome učili. Sećam se da mi je jednom kad je došla kući za Božić poklonila akvarel koji je sama izradila. Imala je običaj da mi pravi male poklone,

44

jer je znala da je volim, i davala mi ih je krišom. Našla sam taj akvarel, uvijen u svitak i vezan tra-čicom s ukrasom od zimzelena, skriven u fioci mog pisaćeg stola. Još ga čuvam, tu negde ...

Pogled joj postade rasejan dok je razmišljala gde to može da bude.

— A onaj čovek — reče iznenada. — Tako je strašno debeo.

Viljem je znao da misli na Herberta. — Svakako je vrlo postojan, i ozbiljan — napomenu on.

— Oh, ne znam — reče rođaka Ema odjednom nekako rastrojeno. Kršila je svoje duge mršave ruke. — Hoćete li još čaja, Viljeme?

— Još jednu solju — reče on da bi joj ugodio. — Divan je ovaj čaj.

Ona je bila vrlo zadovoljna. — Oh, sviđa vam se? Osobit je, ali bi tako malo ljudi to primetilo. Nabavljam ga u jednoj kineskoj radnji, divno me-štašće. Znete li, Viljeme, ja zamišljam da putujem oko sveta za vreme dok živim ovde u Njujorku. Pre neki dan sam naišla na pravu pravcatu italijan-sku fijestu dve ulice niže odavde, na mestu zatvorenom za saobraćaj; stotine svetiljki bile su u niskama razapete preko ulice, i održavao se neki tako čudan bazar. Bila sam otišla da kupim baš malo ovog čaja kad je vaša sekretarica telefonirala da dolazite. Često žalim što nism dovela ovamo Džesiku, Viljeme. Verujem da bi ona rado došla. Znete, Berta je suviše stroga prema tom detetu. Vidala sam kako je ponekad grubo zgrabi za mišicu. To dete nije činilo nikakvo zlo time što se šunjalo po ogromnim praznim odajama. U stvari, niko za to nije ni znao, osim mene. Svi su drugi bili tako zaposleni.

— Pa, ipak, Berta mnogo voli Džesiku — dobaci Viljem, ne govoreći joj šta on misli o Džesiki-nom ponašanju. Rođaka Ema s odvratnošću iskrivi lice. — Oh, Viljeme, ne pričajte mi o ljubavi, molim vas. To se tako često koristi kao opravdanje. Tako je i mo-

45ja rođena sestra Džesika obično počinjala: „Znaš da te ja volim, Ema, ali...”

Ona se piskavo nasmeja. Eleonorina majka je bila otmena žena i svi su je voleli, pomisli Viljem, osim rođake Eme.

Međutim, nije mogao da otkrije nikakve znake ludila kod stare gospe. Ona je oduvek bila nastrana: jogunasta, razočarana, po njegovom mišljenju, zato što se nije udala, mada je imala dosta prilika, kako su mu pričali, i on nije znao zašto nije prihvatila neku od njih. Koliko je njemu bilo poznato, u njenom životu se nikad nije odigrala nikakva tragedija. Posle treće šolje čaja on ustade osetivši olakšanje što u tom trenutku neće morati da se suoči s nekim novim problemom.

— Ove godine ćete doći do lepih para, rođako Ema — reče joj da bi se rastali u dobrom raspoloženju. — Vaše akcije skaču. Sigurno ćete dobiti dividende.

Ali ona se nije obradovala. — Oh, ne govorite mi o tome! — povika. — To je zbog svih tih strašnih priča o još jednom ratu. Više bih volela da o-dem u sirotište nego da se na taj način obogatim. — Nespretno čeprkajući prstima, izvuče iz svoje crne somotske torbice, koja joj je visila o ruci, komadić pocepanih novina i stavi cviker na nos. — Proizvode atomske bombe! — Ona spusti cviker i upilji u njega prekorno. — A vi mi pričate o nekim dividendama!

— Izvinite — reče on pokajnički. — Zaboravio sam da pratite sve novosti.

— Da nisam ovako stara — reče rođaka Ema patetično — dala bih svoju krv. Ali ona im nije potrebna. Suviše je stara. A zašto je neće? Zar se krv menja? — I ona ispruži svoju mršavu desnicu, s koje bese spao čipkani rukav.

— Valjda se menja — reče on. — Mislim da le-kari to znaju.

Ruka joj klonu na koleno. — Tako mi je milo što se nisam udavala. Hvala bogu što nisam imala sina, ne bih sad mogla da podnosim patnju. —

46

Ona se naže napred. — Šta ćete vi učiniti sa svojim sinovima?

— Oni će morati da rade isto što budu radili i ostali mladići — odgovori Viljem.

— Eto, vidite! — uskliknu ona. — Njih čekaju mnoge patnje, a isto tako i vas. To donosi sa sobom brak. Žao mi je što nisam pozvala Džesiku da dođe ovamo. Nisam pomišljala na to sve dok je nisam videla kako stoji pored onog debelog čoveka. I Berta je debela. Ne znam zašto nisam naredila Džesiki da dođe ovamo i da živi kod mene. Mogla je da odlazi sa mnom u galerije slika. Imam tamo jednog divnog Tarnera... lično je moj, mada to niko ne zna.

Da to nije nagoveštaj ludila? Ne, Viljem nije video u tome ništa drugo do staračku ćudljivost. Rođaka Ema je potpuno pri čistoj svesti, samo je ćudljiva u svojim prohtevima, kao što je oduvek bila, i uživa u tome da druge dovodi u zabunu.

— To je divno — reče on. — A sad moram da idem, rođako Ema. Čaj je bio izvrstan... moraću da ispričam Eleonori.

Steže njenu dugu koščatu, staru ruku i ode. Nema tu ničeg osim neodgovornosti koja dolazi sa godinama, pomisli on, i rešenosti da ne bude ono što ljudi, on ili ma ko drugi, očekuju od nje. Za Džesiku bi bilo vrlo rđavo kad bi živela sama u takvoj atmosferi; za nju je svakako mnogo bolje da se drži uobičajenog puta svih žena, da se uda, da stekne svoj dom, a vremenom i decu. U tome leži zdravlje, razboritost, drugarstvo. Da, Viljem je bio siguran da ima i drugarstva u tom zajedničkom svakidašnjem životu pod jednim krovom. Ljubav je ono što je veličanstveno u braku, čaša koja se prelijeva, ali sam brak je potreba. On je sa sumnjom gledao na oduševljenje rođake Eme i na talente koje je ona otkrila u Džesiki, jer u nezgrapno-sti koju je Džesika mogla da nasledi od Berte i Hajnriha nije bilo ničeg što bi opravdalo takvu obdarenost. Možda su joj kaluđerice razvile ukus, ali to bi moglo da padne u zaborav, ako još posto-

47ji, docnije u njenom svakodnevnom životu. On odbaci pomisao na Džesiku, malo razdražen što se ona potpuno bez njegove volje ili učešća, pojavljuje tako često i bezrozložno u njegovom životu.

O Božiću je Suzana dovela kući jednog psa. Dolazeći automobilom, Viljem bese od umora utonuo u neki polusan i žmurio je iza Herbertovih neosetljivih leđa, a kad je otvorio oči, ugleda svoju čer-ku u ledenom

sumraku. Čekala ga je na kapiji, između brestova. On ugleda njenu omanju, snažnu priliku umotanu u beli krzneni kaputić, a onda spazi ogromnog crnog psa nepoznate rase, kako be-sno cima kožni kaiš koji Suzana bese obmotala oko desne ruke. Viljem naredi da se kola zaustave i otvori prozor.

— Kakva je to životinja? — povika.

— Ovo nije životinja, ovo je pas! — doviknu mu ona u odgovor. — Zove se Pirat!

— Ne mogu da izađem — progunda on. — Ne mogu da te pozovem u kola. Taj pas izgleda kao da će rastrgnuti čoveka.

— Još je mlad — odvrati ona boreći se sa životinjom, koja je jurišala napred i sad besno laja-la na automobil, na noć, na sve (pomisli Viljem), a najviše od svega na njega.

— Šta ti bi da ga dovedeš kući? — Morao je da više, jer je pas lajao iz dubokog glasa, koji je odjekivao šumom.

— Sjajan je! — povika Suzana. — Jede dve funte mesa za jedan obrok!

— Dve funte! Reklo bi se da bagateliše i svih pedeset! — odvrati Viljem.

Nije mogao da se približi, već doviknu turobno kroz polumrak: — Videćemo se docnije, kad budem bezbedan u kući. Nadam se da ga ne uvodiš unutra!

— On to uporno zahteva! — viknu Suzana i odupre se o jedno drvo.

48

— Užasno! — progunda Viljem i zatvori prozor. — Vozite, Herberte. Noćni vazduh je hladan.

Herbert na sve to nije stavio nikakvu primed-bu. On je retko kad govorio ako mu se niko ne bi obratio, a to je, po Viljemovom mišljenju, bila njegova najveća vrlina. Ali u potaji se čudio drugim promenama kod Herberta tokom ovih posled-njih nedelja, posle venčanja. Herbert, koji je odu-vek bio oprezan, pa čak i spor vozač, sad je nepri-metno počeo da vozi brže. Noćas je izmileo iz grada umerenom brzinom, i kad se približio auto-stradi, povećao ju je sasvim ispravno. Međutim, posle nekog vremena Viljem se trgao iz dremeža, osetivši laku vrtoglavicu, i kad je provirio iznad šoferskog sedišta, video je da se brzinometar približava broju osamdeset. — Za ime božje, Herberte! — povikao je ljutito.

Herbert se jako trgao, a kola su opasno skrenula savim do suprotne ivice puta.

— Gledajte na drum! — povikao je Viljem. To je bila još jedna ludost koju je taj čovek izvodio. Kad bi mu se neko obratio, on bi okrenuo glavu ostavljajući kola da idu sama. — Otići ćete u zatvor!

Herbert je tako naglo smanjio brzinu na pedeset da se činilo kao da se kola zaustavljaju uz trzaj. — Izvinite, gospodine. Nešto sam se zamislio.

— Nikad nemojte da se zamislite na drumu — rekao je strogo Viljem i više nije zadremao ceo sat.

Sad, ulazeći u kuću, on poljubi Eleonoru na vratima i počeo da se žali. — Malo je trebalo pa da Herbert izazove nesreću danas posle podne. Vozio je osamdeset milja na sat.

Eleonora odgovori zabrinuto kao što je bio red: — To prosto ne mogu da zamislim.

— Zaista je tako vozio — uporno ponovi Viljem. — Obratio sam mu se, a on je rekao da se nešto zamislio.

Vrata što vode u ostavu otvoriše se i, na svoje zaprepašćenje, on ugleda Džesiku gde ulazi, u plavoj platnenoj haljini i nabranoj kecelji. Kad vide

4 Glasovi u kući

49njegovo iznenađenje, ona se osmehnu, pokazujući rupice na obrazima, dok mu je prihvatala kaput i šesir. — Došla sam samo za praznike, gospodine, ali to će za mene predstavljati malu promenu.

Viljem se tada priseti da je on govorio nešto o tome, i njegova stroga savest se pobuni. — Slušajte, ja nemam s tim nikave veze. U stvari, potpuno sam na to i zaboravio. Treba da zahvalite gospođi Ašer.

Eleonora je stajala i čekala držeći se, kako se njemu učini, nekako po strani.

— Tako sam srećna što sam se vratila, gospođo — reče Džesika sa nekom čudnom, molećivom upornošću. — Zaista, veoma sam vam zahvalna.

— Bićete nam od koristi u ovo vreme dok su deca kod kuće — reče Eleonora. Glas joj je bio hladan i ljubazan. Viljem se okrete ka stepeništu i oseti kako ga je ona uhvatila ispod ruke. Popeli su se uza stepenice zajedno i ćutali. Kad su stigli do dnevne sobe na spratu, koju su oboje koristili i iz koje se ulazilo u dve spavaće sobe, Eleonora sede. Soba je bila prijatna sa skupim ali jednostavnim namešta-jem, koji se Viljemu sviđao i koji je, izgleda, nekako bio srodan Vinstenovima. Tu nije bilo nikakvih tričavih sitnica. Nije bilo nikakvih čipkanih stvarčica niti ma kakvih drugih drangulija koje skupljaju prašinu. Zavesu su bile od jednostavnog sve-tloplavog satena, vrlo teške, a stari persijski tepih imao je isto plavetnilo u svojini mnogobrojnim pravilnim šarama. Plava boja je pristajala njegovoj ženi, čije su oči bile vrlo plave pod srebrna-stom i žutom kosom. Viljem sede da napuni lulu pre nego što će pristupiti umivanju i presvlačenju. U kući je vladao mir, ali se spol ja jasno čulo pro-muklo, duboko lajanje psa.

— Je li već došla Vinstenova porodica? — u-pita on.

— Medž je telefonirala da neće moći da stignu pre sutrašnjeg dana — odgovori Eleonora. — Edvin je došao, ali je odmah otišao da se vidi s

50

Verom. Suzana je stigla kao što je bilo predviđeno, s nekim mladićem i psom.

— Video sam psa — odgovori on. — Grozna životinja.

— To ne smeš da izjaviš javno — odvrati ona. — Poklonio joj ga je taj mladić.
— Gde je on?
— Verovatno spava. Pojeo je poveći komad kolača i pun tanjir sendviča, odbio je čaj, popio dva viskija sa sodom i izjavio da mu se spava.
— Jesmo li ga videli ranije? — upita Viljem.
— Nismo, dragi — odgovori Eleonora. — Sasvim je nov.
— Kako izgleda?

Eleonora razmisli. — Poprilično liči na onog psa: krupan je, neotesan, iz proste porodice, rekla bih vrlo proste, ali Suzana mi kaže da devojke smatraju da je divan.

To ga podseti na nešto. — Zašto li ova generacija mladih žena voli kad su muškarci neotesani? Ako se dobro sećam, ti si me obično terala da budem na visini. A sad, što neki mladić više cedi reci kroza zube, što više psuje, proteže se, i, uopšte, što se više ponaša kao gangster, utoliko se više sviđa devojka.

Eleonora promisli o tome. Sedela je ljupko i mirno, i predstavljala aristokratsku priliku kakva se samo mogla zamisliti, možda, u jednoj tako novoj demokratiji kao što je Amerika; njena uzana stopala u srebrnim papučama bila su prekrštena ispod duge suknje od fine crne čipke, koju je nosila preko nekakve tkanine crvene kao trešnja; Viljem je pretpostavljao da je to satin, pošto nije šušalo. Eleonora je mrzela odeću koja šušta.

— Ne znam — reče ona zamišljeno. — Ali znam da se gnušam tih Suzaninih mladića. Samo molim boga da se ne uda za jednog od onih koje smo videli.

— Vera, naprotiv... — reče on misleći na Edvina.

4*

51— Oh, Vera će, naravno, biti divna — reče smesta Eleonora. A onda nastavi oklevajući, kao preko volje: — Palo mi je na pamet nešto ludo, što prosto ne smem da izrazim recima.

— Reci — podstače je on. — Mi smo jedno drugome nasamo pričali mnoge lude stvari.

— Pitani se da li Džesika nije uvtela sebi u glavu nešto smešno u vezi s Edvinom.

On se stvarno zaprepasti. — E, to je zaista ludo! — reče. — Džesika, koju je vaspitala Berta, teško da bi se mogla toliko zaboraviti! Osim toga, Edvin je još dete ... a koliko je Džesiki?

— Dvadeset četiri...

— E pa, dvadeset jedna prema dvadeset četiri.

— Edvin je vrlo lep, a ja bih bila srećnija — nastavi ona — kad Džesika ne bi bilo tako divna ... znaš, ono što ljudi obično zovu „doterana“ ... možda i prefinjena, a svakako i suviše osetljiva za služavku.

— Šta si to videla? — upita on, nehотиčno uznemiren.

— Džesika se smejala držeći ruke Edvinu na ramenima, a on je gledao u nju, sav porumeneo ...

Njega je to toliko porazilo da oseti kako joj mora reći nešto što do tada još nije bilo dovoljno uobličeno da bi se moglo izraziti recima; ne ono izveštačeno držanje pred ogledalom, već nešto što dotle nije rekao ni samom sebi.

— Znaš — reče s nelagodnošću i preko volje — Džesika se vrlo čudno ponaša prema svakom muškarcu.

Ona ga odjednom pogleda pravo u oči. — Šta time hoćeš da kažeš, Viljeme?

Nije znao kako da odgovori. Izraženo recima, to bi izgledalo suviše neverovatno. On se usiljeno osmehnu. — Pa, ne znam ni sam što sara hteo da kažem. Kad pokušam da objasnim, to mi nekako izmiče. Možda je posredi ono njeno mazno i setno držanje. Uvek sam se zbog toga osećao nelagodno i smesta sam se uklanjao. Siguran sam da je suviše nevina da bi znala kako izgleda.

52

— Nijedna žena nije toliko nevina — reče Eleonora, bez imalo zlobe, kao što Viljem zaključio pošto ju je pogledao.

— Mi se radamo pametne — reče ona, ovaj put zadirkujući ga pomalo, po njegovom mišljenju. — To je naš jedini način da se dokopamo slobode. Što smo mi žene više potčinjene, utoliko postajemo mudrije.

— Ti nisi potčinjena.

— Znači, nisam mudra? — upita ona. Pobegla je od njega u osamljenost, u kojoj je katkad živela danima. Viljem je dobro poznao to raspoloženje i davno je naučio da se samo os-mehne, da ga prihvati i da je, ako je to moguće, još više voli dok tako čeka. On odgovori: — Iako sam pravnik koga donekle smatraju čuvenim, ni na pamet mi ne pada da te pustim da me uvučeš u borbu, već idem sada da sperem sa sebe tragove grada i da se presvučena u nešto udobno. A što se tiče Džesike i Edvina, ne, u to neću da verujem; ali ću ubuduće dobro otvoriti oči.

— Umiruje me to — reče Eleonora — što si rekao da čak i ti osećaš kako Džesika nekako naročito pristupa muškarcima. Dokle god se tako ponaša prema svima muškarcima, drugi...

— Pomiri se s tim — odgovori on spokojno. Osećao se suviše umornim da bi bio ozbiljan.

Istraga u gradu nije dobro napredovala. Onom glavnom svedoku, onoj riznici zlog znanja, dopustili su da se izvlači dovoljno dugo dok ga nisu podmitili bog te pita čime, te je odbio da obelodani ono što je obećao da će reći; sad se nalazio iza rešetki, gde je bio potpuno bezbedan, ali i potpuno nekoristan. Grad će morati da plati za dugo, obnovljeno ispitivanje činjenica skrivenih u toj tvrdoj lubanji, za koju nije bila poznata kombinacija kojom bi se mogla razvaliti brava i podići zaklo-pac.

Zaboravio je na svoju porodicu dok se kupao i ponovo brijao, jer mu je brada očevidno rasla. Usred gradske čađi i prašine, te je morao da se brije i ujutro i uveče ako je htio da, kad dođe vreme spavanja, podnese obraz dovoljno gladak da privuče Eleonorine usne. Onda ču kako se neka vrata otvaraju i opet s treskom zatvaraju, a na stepenicama odjeknu topot kakav nijedan od njegovih sinova nije pravio ni u najživahnijim danima svog detinjstva. Smesta shvati da je to onaj Suzanin mladić, pirat, darovalac onog psa, koji je toliko ličio na njega da je čak i Eleonora, sažaljiva, trpeljiva, više nego ljubazna Eleonora, zapazila tu sličnost. A ta sličnost je i njemu pala u oči kad je kasnije ušao u istočni salon. Pas je ležao na prostirci ispred vatre, gde nikada nije ležao nijedan pas, pošto Viljem nije bio ljubitelj pasa, i kad su njegova deca, dok su bila mala, kukala za tim životinjama, dozvolio je da drže kokere španijele, ali samo van kuće. Bio je osetljiv na miris psa, a sad je soba bila njim ispunjena.

— Suzana... — počeo on besan i obuzet odvrat-nošću kad nejasno ugleda svoju kćer u žutoj haljini koja joj se lelujala oko vitkog struka i prepalnu-lih ramena.

— Znam, tata — reče ona — ali Pit kaže da on prosto mora da bude unutra jer će inače zavijati čele noći. Jedan ogroman mladić diže se iz Viljemove lične kožne naslonjače; muževno meso i kosti protezali su se podobro u dužinu, duboko usađene oči bile su crne kao katran ispod namrštenih crnih obrva i krute crne kose, koja sigurno nikad nije bila četkana i češljana, i kojoj je bilo potrebno šišanje. Čovek je imao na sebi nekakvo tamno ode-lo, ali je kaput bio nebrižljivo zakopčan preko zgužvane plave košulje u kojoj je on, bez sumnje, spavao. Visoke jabučice bile su mu crvene, crvene uši suviše velike, a ruka koju je sad žustro ispružio ogromna i dlakava.

— Gospodin Ašer? — riknu on.

54

— Pretpostavljam — reče Suzana drsko. — Zar ne znaš kako treba oslovljavati ljude, Pite? Tata, ovo je Pit Dobs.

Ali Pit nikad nije čuo za Livingstona u Africi, pa zato nije shvatio ovu ljubaznu šalu.

— Milo mi je što sam vas upozno — reče s otegnutim južnjačkim naglaskom. — Slušo sam mnogo o vama. Čitam novine otkako sam se upozno sa Suzanom. Zaista se divim načinu na koji ste onako saterali gangstere u tesnac. Šteta što su pustili Bergfada da kidne, ako se tako može nazvati to što je sad u zatvoru. Pas skoči i ukruti prednje noge. Gusta crna dlaka na grudima nakostreši mu se kad ugleda Viljema. Zamumla kao veliki bubanj.

— Kuš, Pirate — reče bezbrižno Pit. — Lezi, pseto! Prosto se još nije naviko na sve vas.

— Sumnjam da ću se ja ikad navići na njega

— reče Viljem kiselo.

— Mislim da 'oćete — reče Pit tešeći ga. Onda se opet presavi i sede u kožnu naslonjaču.

— Pite, ustani! — reče zapovednički Suzana.

— To je očeva stolica.

— Ne uznemiravajte se — reče Viljem sa zajedljivom učtivošću.

— Ustaj kad ti kažem! — ponovi Suzana.

Pit ljubazno ustade da nađe drugu stolicu. — Nije mi važno gde sedim, samo ako je stolica dovoljno velika. Ne volim ništa tesno.

■ — Sedi, tata — naredi Suzana. — Njemu je zaista svejedno. Dobrodušan je, ali moraš da mu se obraćaš jednostavnim recima. Ništa drugo ne razume. Zbog toga je sasvim lako izići s njim na kraj.

Izgovorila je te uvredljive reci svojim mirnim kontraaltom, divnim glasom, koji je ispod usiljene osornosti bio mek i milozvučan. Viljem sede, osećajući se bespomoćnim. Ogromni pas se opet svali na prostirku, i Viljem uhvati sebe kako netremice gleda u besne pseće oči. One su bile upravljene na njega, ispod natuštenih obrva, crvene od odsjaja vatre.

55 — Ovaj pas izgleda ljut — reče pomalo mrzovoljno. U sebi je odlučio da će razgovarati nasamo sa Suzanom čim mu se prvi put ukaže prilika, i naredi joj da ukloni tu divlju životinju s njegovog ognjišta.

— Nije on ljut — reče Pit. — Samo izgleda tako ... Šta on tu može!

— Kao i ti — reče Suzana bez osmeha.

Pit se grohotom nasmeja s puno divljenja. — Imaš, bogme, oštar jezičić! Jednog dana kad ga budeš isplazila na mene, izvući ću svoj nož evo ovako ... — pri tom izvuče iz džepa veliki perorez i otvori sečivo — pa ću ti otfikariti taj jezičić, i daću ga Piratu da ga pojede.

Viljem je slušao sve to s užasom. Osećao se nesposobnim da se tome suprotstavi. Gangsteri u sudnici u jednom ogromnom pokvarenom gradu bili su nešto što je sasvim u redu, ali on nije očekivao da će naći čudovište u svojoj rođenoj kući.

— Gde ti je majka? — upita Suzanu. — Reci joj da bih voleo da večeram.

— Čekamo Edvina — odgovori Suzana ne mičući se s mesta. — Mama je kazala da je u po-slednjem trenutku telefonirao da dovodi Veru na večeru.

Metež u predvorju objavi Edvinov dolazak, i časa kasnije oni uđu: njegov visoki mlađi sin, plav kao što su bili svi Vinstenovi, a s njim jedna isto tako visoka devojkica iz Vermona, ćerka mesnog bankara, Vera Bejts, devojkica nalik na srebrnu brezu, stroge lepote, sa nežnim, mada tankim i pravo usećenim usnama. Viljem galantno ustade; to je bila devojkica po njegovom ukusu, mlado stvorenje koje je delovalo umirujuće i koje bi on s radošću pozdravio u svojoj kući i porodici. Pas se opet podiže i zareza, ali se Vera saže i pogladi ga po nakostrešenom potiljku, i potmulo rezanje se smiri. Životinja frknu i opet se skljojka na pod.

56

— To je zbog vaše neizmerne ljupkosti — reče Viljem i, pruživši ruku, oseti na svojoj šaci njen hladni dlan.

— Dobro veče, gospodine Ašeru — reče ona veoma korektno.

— Dobro veče, draga — odgovori on. — Ti, Edvine, izgledaš vrlo lepo, sine.

Opet se osećao srećnim. Postojali su i ovi mladi ljudi, a snaga jedne velike zemlje sastojala se u tome što — ma kako neprijatni bili neki krajevi i ma kako izrazito surovi bili pojedini njeni delovi — čovek može naći na drugom mestu ljude slične sebi, one, kojima može da se ponosi.

Osećao je pomalo sažaljenje prema Pitu, sirovom i neprijatnom, i kad su svi posedali, on se na-že k njemu:

— Kojoj vrsti pasa ...

U tom trenutku Eleonora uđe odnekud, možda iz sobice gde stoji posuđe, jer se brinula o postavljanju stola u svojoj kući i bila oseti jiva kad je u pitanju serviranje jela. Ona nežno steže Verinu ruku i sede na stolicu presvučenu ružičastim somo-tom koju su ostavili za nju. Viljem ustade i pri-mače stolici klupicu za noge presvučenu čipkanim ručnim radom.

— Hvala, dragi — reče ona.

Viljem sede, obuhvati svoju porodicu pogledom punim nežne pažnje i zaključi da dobro izgledaju, pa, pošto opet oseti sažaljenje prema Pitu, koga nikad ne bi mogao ubrojati među njih, naže se prema tom neotesanom mladiću, koji je sve vre-me sedeo ispružen, utonuo u dobroćudno ćutanje.

— Kojoj vrsti pasa pripada Pirat? — upita on ne znajući kakvim bi razgovorom mogao da obuhvati taj neskladni par.

— On ne pripada nikakvoj vrsti — odgovori Pit ne zbunjujući se. — To je obična džukela. Na tatinom imanju imamo puno takvih pasa. Zvoleo sam Pirata zato što je velik. A uz to i pametan. Ume da nauči svašta. Uradiće sve što ja kažem. Hej, Pirate...

57Pit pucnu prstima, a pas skoči, sav nakostre-šen, opreznih sjajnih očiju i načuljenih šiljastih u-šiju.

— Ako mu ja kažem, skoćiće na svakog u ovoj sobi — reče ponosno Pit.

— Oh...

Prigušen uzvik dopre s vrata, i svi istovremeno okrenuše glavu da vide ko je to uzviknuo, tako čudno, tako uzdržano. To je bila Džesika. Bila je došla da javi da je večera spremna i sad je, stojeći pred psom, piljila u njega užasnuto, stežući obema rukama grlo. Pas se bese neopaženo digao na noge, očiju uprtih u nju.

— Lezi, pseto! — naredi Pit.

— Džesika — reče Eleonora opominjući.

— Da, gospodo. — Ruke joj klonuše. — Ja... večera je spremna, izvol'te.

Džesika iščezne. Oni ustadoše, a pas se ne po-mače.

— Hodi, Pirate! — naredi Pit. Pas pođe za njim u trpezariju.

— Lezi tu! — naredi Pit pokazujući prstom jedno mesto kraj zatvorenih staklenih vrata.

Pas je oklevao.

— Lezi, kažem ti! — prodera se Pit.

Pas se teško sruči na pod, a Pit sede i osmeh-nu se na sve prisutne. — Ko što sam reko, učiniće sve što kažem.

Džesika više nije ulazila u sobu. Večeru je poslužio Herbert, malo bolje nego obično (primeti Viljem), ne obraćajući uopšte pažnju na psa, koji bi zarežao svaki put kad bi Herbert došao, sve dok Pit nije dreknuo na njega. I, zaista, pas ga poslušao.

— Moraćeš da me naučiš toj svojoj mađioni-čarskoj veštini — reče Suzana Pitu. Sedeli su jedno kraj drugog, a pas je ležao na tepihu iza njih.

— Nije to nikakva mađioničarska veština — odgovori mladić. Nehajno je trpao hranu u usta, upotrebljavajući istovremeno nož i viljušku u nekoj čudnoj kombinaciji, kao dizalicu. — On s^aša u

58

određeno vreme samo jednu osobu, to ti je sve. Kome pripada, onog i sluša.

— Otkud će on znati da pripada meni? — upita Suzana.

— Kad ja budem otišo, okrenuće se tebi. Viljem to ču i prepade se. — Ne ostavljajte, valjda, psa ovde!

Pit diže svoju ogromnu glavu s tanjira. — To je božićni poklon Suzani — objasni on.

— Oh, ne! — uzviknu Eleonora.

Edvin podiže svoje divne obrve i pogleda u Veru, koja mu odgovori neprimetnim treptajem. Nisu izgovorili ni reci.

Suzana se naglo okrete majci. — Neće ti dosađivati, odvešću ga u koledž. Čistačica je kazala da može ostati kod nje ako mi ne dozvole da ga držim u spavaonici.

Eleonora ništa ne odgovori. Još davno su se ona i Viljem složili u tome da se neće prepirati sa decom za porodičnim stolom, a naročito — kao što je pokazivalo njeno odlučno lice — ne pred tim tuđincem koji se zove Pit.

Njene se oči sretoše s Viljemovim, na drugom kraju stola, i on joj smesta priskoči u pomoć. — Meteorolog predskazuje snežan Božić — reče on ljubazno kao što je red. — Nadam se da će i biti takav, jer će Vinstenova deca toliko uživati u snegu.

— Moraću da izvučem one stare sanke — izjavi Edvin. Edvin bi se verno pridružio svaki put kad je trebalo promeniti predmet razgovora.

— Dabome! — reče Eleonora junački. — Tako ih dugo nismo upotrebljavali. Za decu će Božić sa snegom predstavljati novinu. Pre dve godine bila su suviše mala da bi zapamtila. Ne verujem čak ni da se mali Bili može sećati tako daleko unazad, zar ne, Viljeme?

— Naravno da ne može — odgovori on. A uz taj uljudni razgovor mislio je o tome kako će sutra ovaj nemogući Pit otići. Kako mu bese prezime?

59 Zaboravio je — ali nije ni važno! A čim Pit bude otišao, on će narediti Suzani da izbací psa napolje, gde mu je i mesto.

Pit je otišao u rano jutro, ubacivši se, sav raščupan u jedan tako stari automobil da se ništa slično nije moglo videti, po Viljemovom mišljenju, izvan granica Ozarka. Naslućivao je da ispod izgužvanog zimskog kaputa i onog istog, jučerašnjeg odelá Pit možda ima na sebi pižamu. Posmatrao je sve to sa prozora svoje spavaće sobe, probuđen bukom, ali je bio dovoljno obazriv da se ne pojavi dok taj glas ne iščezne iz njegove kuće. Video je Suzanu kako je izletela na vrata baš kad je Pit upalio motor uz glasno brektanje, tutnjavu i oblake dima. Bila je obučena sasvim obično, u crvenu vunenu domaću haljinu — skrletna prilika, sa crnom kosom opuštenom niz leđa, kosom koja je ne-verovatno porasla od prošlog proleća, kad se Suza-na resila da je pusti da raste. Viljem zatvori oči da ne bi video kako njegova voljena ćerka ljubi neo-brijanog i tako odvratnog mladog muškarca na šoferskom sedištu, a onda ih opet otvori nadajući se da će videti kako se to ne deševa. Nije se ni desilo. Pit pruži dugu ruku, na kojoj se rukav od pižame lepo mogao videti ispod gornjeg kaputa, steže Suzanu tako snažno da joj ramena iščežoše u njegovom zagrljaju, ali se nisu poljubili.

— Hvala bogu — uzdahnu Viljem i uvuče se opet u postelju da odspava još jedan čas.

Ubrzo otkri da mu je nemoguće zaspati. Prethodne noći, kad je polazio na spavanje, naredio je Herbertu da pas mora biti izbačen napolje čim Pit ode, i Herbert ga je sad poslušao. To stvorenje je opet spavalo na prostirci ispred kamina, a Herbert je ušao zapovednički i šćepao ga za ogrlicu. On je bio životinjski jak čovek, i pas oseti kako je dignut uvis i poluzadavljen. Režao je, ali nije mogao da pusti ni glasa. Čovek ga je opkoračio i tako ga je vukao idući. Časak docnije pas oseti kako ga

60

guraju kroz vrata napolje, na hladnoću, i vrata se za njim zaključaše. On se baci celim telom na njih urlajući, i tu galamu sad začu Viljem, užasnu buku, zavijanje divlje zveri, a onda strašan zvuk grebanja po glavnim vratima od hrastovine, kućnom ponosu, vratima tako starim da su, po pre-danju, poticala od jednog velikog hrasta sa planske padine, kome je bilo već sto godina kad su se Vinstenovi naselili tu, u Vermontu. On skoči iz postelje, žurno obuče vunenu domaću haljinu i srete se na stepništu sa Eleonorom i Suzanom, dok su im se Herbert i Džesika približavali iz sobe za poslugu, a iza njih je, daščući, Berta dolazila iz kuhinje. Viljem otvori širom vrata, i pas ulete u kuću.

— Ovo je prosto-naprosto nemoguće! — povika Viljem. Okrete se Suzani, a blede oči su mu bile tako besne da on prvi put u životu vide kako se kći uplašila od njega. Odmah iskoristi to njeno za-prepašćenje i strah. — Neću da trpim tog psa u kući! — Viknuo je tako da se i sam iznenadio. — Izvedite tu životinju napolje i zadržite je napolju.

Suzana otrča u istočni salon. Pas je opet ležao na prostirci pred kaminom, ogromnim telom priljubljen uz pod, nepomičan i odlučan, glave spuštene na prednje šape; izgledao je pokoran, ali su mu oči bile ubitačne dok je zverao u sve njih.

— Pirate! — Suzana kleče pored njega. — Budi dobar pas, Pirate.

Pas podiže glavu k njoj i iskezi zube.

— Suzana, skloni se! — povika Eleonora. — On je opasan. Oh, šta da radimo, deca stižu za nepun sat? To je bilo tačno. Trebalo je da Vinstenov voz stigne pre devet sati, a sad je bilo već skoro osam i po.

— Otarasću ga se — reče odlučno Viljem.

Suzana vrisnu na njega. — Ne dam da ga ubiju! On se, prosto, još nije navikao. Zna da ga je Pit ostavio. Boji se mene zato što sam i ja za nje-

61 ga tuđinac sad kad Pit nije ovde. Uvek nas je viđao zajedno.

— Pas ne može ostati ovde — reče Viljem neumitno, ali oseti, gnušajući se sam sebe, da mu se srce umekšava. U mrklím očima njegovog dete-ta stvarno su sijale suze.

— Bože, bože — promrmlja Eleonora.

A onda ih sve iznenadi Džesika. Džesika, koja je uvek bila tako plašljiva. Ona kroči napred iz reda posluge, gde je stajala između Herberta i Berte, i reče sasvim jasno: — Ja ću uzeti psa, gospođice Suzana. Odvešću ga kući. Izvinite, promenila sam mišljenje o ostajanju ovde. Mama će se već snaći. — Prelazila je pogledom s jednog začuđenog lica na drugo, i zaustavila se na Viljemu. — Izvinite, gospodine, odjednom se ne osećam, znate, baš najbolje. Herbert najpre nije hteo da dođem ovamo ... rekao je da će mi to škoditi, pa i škodilo mi je u neku ruku. Ali nama bi dobrodošao pas čuvar. Kuća je tako osamljena. Često se strašno plašim. Možda će se navići na mene kad bude sam sa mnom.

Zar to nije bilo rešenje, pošto je vreme dolaska voza bilo tako blizu? Gledali su neodlučno jedni u druge. Herbert nije ništa govorio.

Eleonora se okrete Berti. — Možete li zaista da se snađete sami? — Videlo se da Džesika na-merava da ode, srnasta, samo — zašto, kad je tako usrdno molila ...

— Herbert će meni pomoći — reče Berta.

— Vi ćete, naravno, svi moći da idete kući čim sutra bude poslužena večera — reče Eleonora.

— Ja, gewiss — složi se Berta.

Tako je i učinjeno. Herbert još jednom navali na psa. Prebaci mu jednu nogu preko leđa i ščepa ga za vrat s takvom snagom da stvorenje nije moglo ni da okrene glavu, jedva je moglo da diše, samo mu je nešto prigušeno krkljalo u grlu. Herbert odvuče psa, stisnuvši ga između kolena.

Viljem otvori glavna vrata, pa su svi stajali i posmatrali kako čovek čvrsto drži psa, kako ga sa-

62

vlađuje snagom isto tako surovom kao što je bila i snaga životinje, sve dok nisu stigli do starog taksija marke „pakard“, koji je bio Herbertovo lično prevozno sredstvo. On diže jednu ruku da otvori vrata, a pas, osećajući da popušta stisak, zareza i okrete glavu taman dovoljno da ščepa čoveka za ruku. Herbert ritnu psa u stomak i, obuzet besom, podiže životinju obema rukama i jednim kolenom, zavitla je u kola i zalupi vrata.

— Neću da ulazim u kuću! — povika on. — Ruka mi krvari.

— Morate otići lekaru! — do viknu mu u odgovor Eleonora.

— Kako će se Džesika voziti s tom životinjom? — viknu Viljem.

— Biće sasvim bezbedna napred ... između prednjeg i zadnjeg dela je debelo staklo. A meni nije potreban nikakav lekar. Pas nije besan... samo je podmuko.

Vratili su se u kuću. Viljem je kroz prozor po-smatrao psa kako se baca na vrata i na staklo, lajući izbezumljeno a onda zavijajući dugim be-snim urlicama. Posle nekoliko trenutaka Džesika izađe na zadnja vrata, elegantna u dugom kaputu od plave vunene tkanine, koji je lepo pristajao njenoj vitkoj prilici, i sa plavim šeširićem priljubljenim uz glavu; kao i obično, nije nimalo ličila na ono što je, u stvari, bila, na sluškinju. Ne pogledavši uopšte psa, pope se na zatvoreno prednje sedišta i odveze se.

To se svršilo, i u kuću su se vratili pristojnost i božično spokojstvo. Viljem se pope na sprat, o-kupa se, obuče i opet siđe, obrijan, dovoljno pribran za taj dan. Eleonora i Suzana su već bile u trpezariji i čekale su ga.

— Gde je Edvin? — upita on i primače Eleono-ri stolicu; ta mu je navika bila toliko ukorenjena da više nije ni primećivao šta čini.

— Verovao ili ne, on još spava — odgovori Eleonora.

63__ To mi je mило. Voleo bih da i ja još spavam

— progundā Viljem. — Ala je lepo počeo Badnji dan!

Sa zadovoljstvom primeti da je Suzana sasvim pokorna. Bila je u neakvoj jutarnjoj haljini od ružičaste vune. On nije voleo da se za doručkom sedi u jutarnjoj haljini, ali nije ništa pomenuo, jer je Suzana, naravno, to znala.

Polako je pila sok od pomorandže, kao da joj je teško da ga proguta a lice joj je bilo bleđo.

Herbert uđe s kafom. Berta mu je lepo previla zglavak na ruci.

— Ne znam kako će Džesika uspeti da izađe na kraj s onim psom kad stigne sama kući — reče Viljem.

— Reko sam joj da ga ostavi, molim, gospodine Ašeru — reče Herbert. — Reko sam joj da ga ostavi u zadnjem delu kola dok se ne smiri od iznemoglosti. Kad dovoljno oslabi, uzeću ga u svoje ruke. Naučiću ga ja ko mu je gazda.

Suzana diže glavu, spremna da se pobuni, ali je Viljem smesta oštro pogleda u oči. Pogledi im se sukobiše, on ne popusti, i njeni se kapci spustiše.

— To je vrlo dobra ideja, Herberte — reče Viljem.

— Hvala, gospodine — odgovori Herbert i nali punu solju kafe.

Dosta se stvari zbiva u svetu izvan njegove porodice, reče Viljem Ašer sam sebi pomalo mrzovoljno jedne aprilske večeri dok je vezivao kravatu pred ogledalom u svojoj sobi za oblačenje, pa ne mora sad opet da se nešto događa i u njegovoj rođenoj porodici. Obuzimalo ga je isto ono oseća-nje ozlojeđenosti koje ga je, sećao se on, obuzimalo još dok je s rođenim ocem vodio neku vrstu podzemnog rata zato što je hteo da oni ne budu više samo letnji stanovnici, nego da postanu pravi građani Mančestera, kako bi on mogao da viđa E-

64

leonoru svakog dana. Tada je učio da svira u klavir, učio je to već nekoliko godina, i svirao je tako dobro da je mogao pratiti Eleonoru dok peva, ukoliko ne bi izabrala nešto teško iz nemačkih opera, što, po njegovom

mišljenju, nije čak ni tada odgovaralo njenom glasu. Vremenom je Eleonora to u-videla, i on je još uvek uživao da je prati na klaviru, mada je to, naravno, kad su se venčali i dobili decu, došlo na drugo mesto. Jedan od razloga zbog kojih je bio zadovoljan što su deca najzad otišla iz kuće bio je i taj što su on i Eleonora opet počeli da se bave muzikom i on je bio sav srećan što su mu prsti još uvek hitri, a njen glas još uvek divan, mada dublji nego što je bio u mladosti. I on se opet seti kako je onog leta pre nego što su se venčali dobio neku čudnu infekciju na dlanu, neki unutrašnji otok, od koga nije bilo ni traga na površini kože; to je u početku bila obična oset-ljivost, koja se pojačala za nekoliko dana i pretvorila u duboko usađen i jak bol, čije je središte bilo u njegovoj šaci, ali koji mu je prožimao celo biće. To ga je najviše dovodilo do besa stoga što je trebalo da on i Eleonora učestvuju na let-njem koncertu, velikom događaju sezone, a on sad nije mogao da izvede svoj deo, tako da je, pored dlana koji ga je bolelo i štrecao, morao da je gleda na podijumu u gradskoj većnici sa drugim pratilcem, čovekom četiri-pet godina starijim od njega koji je bio ovaploćenje njegove žestoke ljubomore još mnogo godina docnije, čak i kad su on i Eleonora bili već venčani. Zašto da ne prizna istinu dok stoji tako zagledan u svoje rođeno lice u ogledalu — da je on još uvek na neki čudan, budalast način ljubomor na Lorenca Markiza? Markiz je ostao i dalje jedan od letnjih gostiju, i svake godine je Viljem morao da podnosi samozadovoljstvo tog čoveka zbog njegovog ličnog uspeha. Markiz je u to vreme bio već višestruki mili-onar, i ponašao se vrlo uvredljivo poslednji put kad je došao na večeru, zajedno sa svojom nakin-đurenom trećom ženom.

S Glasovi u kući

65— Dakle, ova kuća izgleda sasvim isto kao nekad — rekao je on, a Eleonora je odgovorila malo oštrije: — Zato nam se i sviđa. — I sve bi se svršilo na tome da Markiz onda nije rekao: — Meni se vi sviđate ... ni vi se niste promenili. Sigurno je lako živeti s Viljemom — a onda je dobacio baciv-ši prostački pogled pun divljenja na mladu plavušu kojom se nedavno oženio: — Izgleda da ja ove svoje brzo pročitam, je l' tako, Tutlz? — Tutlz se samo osmehnula. Bila je to sanjiva lepotica kojoj nije bio potreban govor.

Tog ranog leta Viljem je bio još ljući zato što se taj otok na njegovoj ruci pojavio odnekud iznutra. To nije bila rana, on nije pao niti je posekao ruku, nije nespretno rukovao nekom alatom niti mu je iskliznuo nož. Prosto se odnekud iz njega pojavila ta besmislena bolna infekcija koja ga je lišila uživanja da bude s Eleonorom.

Sad, u aprilu mnogo godina kasnije, setio se te svoje ruke zato što su on i Eleonora nameravali da provedu uskršnji raspust u Atlantik Siti, gde sunce, kako se govorilo, šija u ovo doba godine, a on je sad osećao, kao što je osenio onda davno, da nešto u njemu nije u redu. U Vermontu svakako nije sijalo sunce. Stalna siva boja neba nad njegovom kućom razdraživala ga je. Žudeo je da ugleda živu, svetloplavu boju još hladnog mora, svetloplavo nebo, oblake, čist prohladan vetar, ljude u svetloj odeći kako koračaju drvenim šetalištem, pravu uskršnju gužvu.

Bila mu je potrebna promena posle naporne zime, za vreme koje nedeljama uopšte nije mogao da dođe kući. I dok su se stvari razvijale, dok se skandal u gradu širio tako da je Viljem najzad bio prinuđen da prodire u same kloake čovečanstva, gde je život bio užasan u svojoj bujnosti, svom razvoju, svojoj moći da proždere zdrav život nevinih, kao pravi rak pripijen uz društveni sistem — dok se sve to nastavljalo tako da se Viljemu smučilo do srži u kostima, nešto slično tome dešavalo se i daleko odatle, u kraju koji je on oduvek rado srna-

66

trao za neobično čistu i čednu državu Vermont, na onom neprikosnovenom mestu koje je pripadalo njemu i Eleonori, u njegovom rođenom domu.

Sav taj nemir se nekako smešno usredsredio oko onog crnog psa, one ogromne životinje koju je Džesika odvela kući na Badnje več. Viljem više nije ni pomislio na tu životinju, i raspust je ispao divan, sneg je pao, i prvi put otkako pamti Viljem je uživao u zadovoljstvu što je deda. Do tada se stideo toga što ga, u njegovim mlađim godinama, donekle ozlojeđuje činjenica da treća generacija već raste oko njega. On se sam oženio rano, isto tako i Vinsten, a Medž je bila potpuno spremna da smesta ima decu, onako bestidno kao što to čine žene danas. Kad su se on i Eleonora venčali, brzi Vinstenov dolazak na svet, jedva dvanaest me-seci posle svadbene svečanosti, doveo je u zabunu celu porodicu jer je nagoveštavao, sasvim nepravedno, da je on, Viljem Ašer, najispravniji mladić koji je ikad živeo, u stvari, grubijan koji pušta strastima na volju. Vinsten i Medž, naprotiv, dičili su se svojim ranim brakom, a još su ponosniji bili kad im se nepunu godinu dana kasnije rodio sin. O Božiću je Medž objavila da je opet trudna, i to, sasvim neposredno, svakome ko bi došao u kuću.

— Da, da! — vikala je ona nasmejanog okruglog lica, belog i rumenog. — Zar to nije divno? U julu, dvanaestog ... — To se, dakle, opet desilo, a ona je označavala tačan dan, nagoveštavajući time da je to bilo — kakav užas! — unapred planirano, i navodeći pohotljivce da zamisle jednu određenu noć ili, možda, čak i jedan određeni dan, pošto je Viljem jednom ovde u kući video nešto što mu je otkrilo da Vinsten ne čeka smerno noć, već, ako se oseti primoranim, prosto ...

Viljem se okrete od ogledala pred kojim je stajao. U svakom slučaju, deca su bila divna na bo-žićnom snegu, mališan u svom skrletnocrvenom kaputu i kamašnjama, a mala devojčica, još prava beba, jedva sposobna da se tetura, u svom svetloplavom odelu i malom belom okovratniku od krzna

5*

67na koji je bila tako ponosna, sa očima plavim kao komadić neba, dok je stajala na snežnom nanosu ocrtavajući se naspram nebeskog svoda. Tada je on donekle shvatio čudo ljudskog života koji se produžava, njegovu lepotu

sadržanu u zdravlju i dobroti, ovde u njegovom domu, kao blagoslovenu suprotnost gradskoj prljavštini koja samo vrvi. On će se truditi da bar ono što je njegovo ostane zdravo i dobro, a kad bi svaki čovek postupao na isti način, pokvarenosti bi nestalo.

A ipak se trulež javila tu, u njegovom rođenom domu, neka unutrašnja infekcija s kojom on, izgleda, nije imao nikakve veze, a koja je, uprkos tome, mogla da unese, i unela je, nespokojstvo u celinu.

On se namršti, obuče kaput i side na večeru. Prijatan prolećni vazduh prodirao je u sobe mada je bilo suviše hladno da se otvore prozori, a u kaminu je, kao i obično, gorela vatra. Ali Eleonora je stavila prve zelenkade u zdele na stolu i obukla taf-tanu haljinu aprilskozelene boje, koja nije bila nova, primeti Viljem, ali je ipak bila suviše laka za zimu, te je, dakle, došlo proleće. On joj primače stolicu, pa sede i sam na svoje mesto. Između njih su stajale zelenkade, sasvim nisko razmeštene u srebrnoj činiji, tako da joj je Viljem mogao videti lice. Tu je bio onaj neodređeni izraz, ona setna udaljenost, prilično bleđi obrazi i usne crvene samo zato što ih je ona takvima načinila. Nešto nije bilo u redu, ali je on odlagao da se suoči s tim. Hteo je najpre da večera. Namcravao je da joj ispriča šta ga je sve ozlojedilo tokom te nedelje dok je bio sam, jer u ovakvoj situaciji nije mogao uopšte da dolazi kući, izuzev petkom uveče, a morao je da se vrati u grad do utorka u jutru.

— Kad se ova prjava stvar završi — reče on prilično oštro dok je Herbert služio supu u malim supenim zdelama — uzeću mesec dana odsustva i neću se ni približiti gradu. Milo mi je što ćemo iduće nedelje provesti nekoliko dana na moru.

Napravili su plan da se Eleonora sastane s njim i da zajedno odu iz grada, tako da će, u stvari,

68

proći dve nedelje, a možda i više, pre nego što opet budu oboje kod kuće. Ona će mu dotle nedostajati, ali ovo su bile poslednje godine provedene u gužvi pre nego što se povuče od posla. Ove godine je radio sam. Posle toga biće pozivan kao savetodavac za teže slučajeve, ali više neće vršiti frontalne napade, ovako kao sad. Mlađi ljudi, možda Edvin, koji je odjednom odlučio da postane advokat, zauzeće njegovo mesto. Ali on neće primiti Edvina u svoju kancelariju dok se ne bude pokazao u nekoj drugoj. Ne treba mu nikakav nepotizam — suviše je voleo svoju porodicu, bdeo je nad svima njima, i ništa ne sme da ugrozi njegovu decu pre nego što svako od njih stigne do vrha, sasvim samo. Markiz je upropastio svog jedinca; taj dečak je sad bio čovek od dvadeset pet godina i još uvek je živio od besmislenog džeparca, pet hiljada mesečno, navodeći kao izgovor da piše neki pozorišni komad, knjigu, tako nešto. Markiz mu je godinama davao platu iz svoje radio-stanice, ali mladić to nije znao. Moralo se prestati s tim kad su se nameštenici pobunili.

— Ne znam da li bi trebalo da baš sad odem od kuće — reče Eleonora.

— Zašto? — upita on.

— Ne sviđa mi se Suzanino ponašanje — reče Eleonora.

Obrve joj se podigoše. Herbert je bio u sobi. Za poslednjih nekoliko mneseci neobično se ugojio, pa mu je domaći kaput bio tako tesan da je disao kratko i isprekidano, i toliko glasno da se lepo moglo čuti.

Viljem to primeti i lako se osmehnu. — Izgleda da vam brak prija, Herberte — reče služeći se jagnječim pečenjem.

Ako ga niko nije oslovljavao, Herbert je bio u stanju da čuti danima, ali je jedna ljubazna pri-medba mogla da otvori zapečaćene vratnice negde u njemu. On koraknu unazad, spusti činiju s mesom na srebrni tronožac na bifeu i progovori pošto

69se prethodno nakašljao zaklonivši usta debelom desnom rukom.

— Džesika se ne oseća baš najbolje — reče svojim prilično tankim glasom.

— Je l'? — reče Viljem. Pogrešio je što je obratio pažnju na Herberta.

— Baš sam mislio — nastavi Herbert spustivši glas — kako bi' voleo da porazgovaram večeras sa vama i gospodom Ašer, ako imate vremena.

Viljem ćutke uputi pitanje Eleonori, pogledavši je sa skrivenim očajanjem, koje izrazi dignutim obrvama.

— Naravno — reče ona — čim se svrši večera, Herberte, dok budemo pili kafu. Tako nećete suviše kasno stići kući. Džesika je sigurno nervozna, onako sama noću, dok vi ne dođete.

— Ima psa — reče Herbert.

Više nisu razgovarali; završili su večeru i povukli se u dnevnu sobu. Kad se tu udobno smestio, Viljem uzdahnu.

— Voleo bih da nas je mimoišlo ovo iskušenje. Imaš li uopšte pojma ...

Eleonora ga prekide. — Znam da nešto nije u redu od Božića. Berta je mnogo plakala u kuhinji, ali sam ja bila suviše velika kukavica da je upitam za razlog. Čak sam se pretvarala da to uopšte i ne primećujem. Ali, naravno, sve vreme sam znala da će to morati da izbije na videlo.

Viljem je gundao pripremajući lulu. Razgovor

0 posluži oduvek mu je bio odvratan. Čovek plaća da ima mir u svojoj kući.

— Šta to nije u redu sa Suzanom? — upita on.

1 to je odložio za posle večere, ali sad bi mogli le-po da se suoče sa svim tim pitanjima odjednom.

— U pitanju je Pit — reče Eleonora. — Nikad joj nije oprostio što je dozvolila Džesiki da uzme psa. Stalno se svađaju, a to joj odvrća misli od učenja. Ne sviđa mi se njen izgled. Zaista je sve mršavija.

— Voleo bih da zaboravi tog čoveka.

— Mislim da bi i ona to volela, ali ne može. Ima nešto ...

70

Herbert uđe s kafom, i ona zastade. On pažljivo spusti šolje pred nju na stočić, dok su mu velike ruke lako drhtale, što je čak i Viljem zapazio.

— Dakle, Herberte — reče Eleonora.

Čovek stade između njih, a onda malo korak-nu unazad tako da mu oni ugledaše lice, debelo i mlitavo, smešno lice, prćav nos, mala usta bez usana, sive očice bez trepavica, krutu crnu kosu koju nikakva četka i losion nisu mogli da zaglade. Prost čovek, pomisli Viljem, obična kova, koji skriva ko zna kakve strasti...

Onda se desi užasna stvar. Herbert ništa ne progovori. Umesto toga ćutke zaplaka, a pri tom mu se debeljuškasto lice jedva primetno iskrivi. Stisnute usne se zgrčiše, a iz sitnih očiju suze su se kotrljale niz testane obraze i padale na beli uštir-kani domaći kaput, ostavljajući sive i sluzave mrlje.

— Oh, Herberte, nemojte molim vas — promrmlja Eleonora.

Herbert šmrknu i pipajući rukom potraži maramicu, pa pošto je ne nađe, obrisao nos nadlani-com. Viljem pogleda na drugu stranu, opirući se pomisli da treba da ponudi Herbertu svoju čistu maramicu. To nije mogao da učini. Umesto toga piljio je u vatru, a Herbert je i dalje šmrkao sve dok opet nije bio u stanju da govori jecajući kratko i isprekidano.

— Dajem joj ... sve, gospođo Ašer!

— U to sam sigurna — reče Eleonora tešeći ga, dok je Viljem sedeo nepomično piljeći u vatru.

— Dva usisivača za prašinu, jedan za prvi sprat, gospođo Ašer, pošto ona nije baš jaka, pa joj je bilo teško da podiže aparat i da ga vuče go-re-dole ...

— To je lepo od vas — reče Eleonora odsečno.

— Ne sviđa joj se prostirka u dnevnoj sobi, 'oće jednu istu istijacitu ko ova ovde, dvesta dolara, znate, gospođo Ašer.

— Nadam se da će umeti da je ceni — reče Eleonora.

71 Šmrkanje opet poče. Viljem hitro baci pogled i vide kako ogromno lice podrhtava od bola kao pihtije.

— Ne daje mi da joj se približim ...

Ah, eto, dakle, te večne optužbe koju jedno drugom upućuju muž i žena!

— Iz noći u noć ... zdravlje mi popušta ... Eleonora odlučno prihvati temu. — To je vrlo čudno. Daje li neki razlog?

— Nikakav, gospođo Ašer. Samo kaže da... ne može.

— Ne znam prosto šta da vam savetujem, Herberte — reče Eleonora.

— Ne, gospođo, ni vi, gospodine, ja to i ne očekujem. Pre ovog' sam obično sam izlazio na kraj s tim. Ona, u stvari, nije jaka.

— Pre čega? — upita Viljem okrenuvši naglo glavu.

— Pre nego što je uzela psa — zajeca Herbert. — Ta životinja, gospodine, leži između nas na podu... Džesika je, znate, 'tela da ima bračne krevete pre nego što se udala za mene. Pas tu leži, spreman da skoči na mene ... ona ga samo vikne ...

— Ala je to užasno! — prošaputa Eleonora. Herbert je stajao, oborene glave, isprekidano šmrčući i dršćući od glave do pete.

— Zašto se ne otarasite psa? — upita Viljem. Sa kakvom su groznom stvari imali da se bace posle večere, u svojoj rođenoj kući! Njegova hitra mašta, otrov njegove duše, onako neobuzdana dočara mu odmah prizor u spavaćoj sobi, požudnog muškarca, prestravljenju ženu, a između njih crve-nooku životinju nakostrešene dlake na vratu.

— Rekla je, ako to učinim ... ona će me ostaviti. — Herbertov glas pređe u cicanje od krajnjeg, užasnog bola.

— To je smešno — reče Eleonora glasom jezgrovitog zdravog razuma. — Ona bi vas verovatno poštovala zbog toga.

72

— Ne smem ... da rizikujem. Ona je čudna u nečemu što čovek uopšte ne bi očekivo.

Eleonora se uspravi na stolici.

— Molim vas, Herberte, prestanite da plaćete. Ne možemo pametno da razgovaramo o tome dok stojite tu i dok tako izgledate. Ako plaćete pred Džesikom, ona će vas zbog toga stvarno prezreti. To ne bi mogla da podnese nijedna žena.

Govorila je surovo, ostrim i jasnim glasom, ali je bilo pravo olakšanje slušati taj glas kako kao čelični nož preseca kašastu, zgrušenu atmosferu koju je stvorio Herbert.

Međutim, Herbertu to nije pomoglo. — Maramicu ... — promrmlja on prigušenim glasom i izlete iz sobe.

Nekoliko trenutaka ni jedno od njih nije progovorilo. Onda Eleonora nali kafu. — Šećera? — upita.

Viljem je ponekad hteo šećera, a ponekad nije.

— Čistu i jaču — reče on i uze solju. Eleonora je primila dobar deo na svoja leđa, i sad je on morao nešto da kaže.

— Užasno otkriće — reče suvo. — Gadno, odvratno, i nije uopšte smelo da dođe do ovoga. Mi tu ništa ne možemo.

Eleonora nije odmah odgovorila. A onda reče: — Žao mi je Džesike.

On se iznenadi, jer je do tada mislio da ona oseća neku netrpeljivost prema Džesiki, neku nepriznatu ljubomoru — kao što bi on rekao, ali jedino samome sebi — zbog toga što je Džesika lepa i zbog toga što je ona, Eleonora, videla kako ta mlada i lepa žena — onako privlačna, na sebi svojstven način, za svakog čoveka — stavlja ruke Edvinu na ramena; to je bilo nešto što Eleonora nije nikad učinila, niti je mogla da učini, prosto zbog svoje ispravnosti, a ne zato što nije znala — jer je, naravno, znala — da njena sopstvena izvanredna lepota daleko premaša, još i sad, sve ono što ima Džesika.

— Pa ipak, znaš ... — usprotivi se on.

73— Nema tu nikakvog „pa ipak“ — oštro mu upade u reč Eleonora. Znam tačno što ćeš reći i čudim ti se, Viljeme, jer ti tako retko kažeš ono što bi kazao svaki muškarac.

— Šta sam hteo da kažem? — upita on sa sračunatom blagošću.

— Hteo si da kažeš kako je, na kraju krajeva, Herbert njen suprug, kako je ispravno i prirodno što očekuje da će održavati s njom seksualne odnose, jer zbog čega se inače čovek ženi?

Viljem je bio suviše pošten da bi izmislio nešto drugo. Zaista je hteo da kaže sve to, samo ni u kom slučaju tako smelim recima.

— Ti to objašnjavaš veoma sirovo — reče on dostojanstveno.

— Objašnjavam onako kao što jeste — reče Eleonora. — To i jeste sirova stvar.

— Ali onaj pas ... — pobuni se on.

— Milo mi je što Džesika ima psa — reče Eleonora gotovo grubo.

Viljema to zaprepasti. On spusti solju s kafom i zagleda se u ženu. Tu njenu stranu još nikad nije video, i ona mu se nije svidela. Gde će čovek naći mir ako ne u društvu svoje supruge posle dvadeset pet godina braka? Žena ne bi smela da otkriva posle toga nove vidove svoje ličnosti. To je nepošteno, to izaziva nemir, remeti i samo čovekovo pri-bežište — njegov dom.

— Draga moja — reče on — glas ti zvuči ogorčeno.

— I jesam ogorčena — reče Eleonora energično. Nali sebi solju kafe, i njemu pade na pamet da za sve to vreme nije digla glavu da ga pogleda.

— Zašto? — upita on posmatrajući njenu pognutu glavu.

— Onaj Herbert — uskliknu ona — tako je tup, tako debeo, tako mnogo zahteva! Tačno znam kako se Džesika oseća. Svaka žena se tako oseća.

To je bilo strašno. Ona to pretvara u nešto lično, uvlači to među njih, tu bestidnost, tu stvar

74

s kakvom se ispravan čovek nikad ne suočava, a naročito ne u samom sebi.

— Ne govorimo o tome — reče on.

I tako su čuteći sedeli i pili kafu.

Sve je to odvrátilo Viljemove misli od Suzane, i tek kad je Eleonora opet počela da govori o njihovom detetu, nedelju dana docnije u Atlantik Sitiju, on se seti da postoji i neki Piter Dobs. Sedeli su u jednom toplom kutu peskovite morske obale, zaštićeni drvenim šetalištem od bezobzirnog zapadnog vetra. Bilo je suviše hladno da bi čovek i pomislio da uđe u vodu, koja je, i pored svega, bila primamljivo bistra i mirna, i zapljuskivala obalu sitnim i bezazlenim talasima. Viljem nije bio dobar plivač i nije voleo letnje talase koji se snažno razbijaju o obalu; to je jedna od svireposti prirode, pomisli on, što je zimi, kad je voda suviše hladna za ljudsko telo, more često tiho, a talasi pokorni bar onda kad je nebo bez oblaka, kao što je danas, dok leti neki naročiti položaj Meseca prisiljava plimu i oseku da se smenjuju bez prestanka. Eva, načinjena od Adamova rebra, u stvari je legenda o nastranom i ženstvenom Mesecu istrgnutom iz novostvorene Zemlje pre mnogo biliona godina, a raz-japljena rana tihookeanskog basena, sa sirovim bazaltom na dnu, još uvek je nezalečena kao i sam čovek. I sada se taj Mesec, onakav kakvog ga je Viljem video prošle noći, okreće oko čežnjive Zemlje, dalek i nedostižan, da se nikad više ne sjedini s njom, a ipak privlači sebi Zemljina mora, pa ih onda opet odbacuje, odbacuje, u neprekidnom dizanju i opadanju, ritmom neumornog stvaranja.

Ležeći na leđima, očiju zatvorenih zbog sunca, Viljem oseti taj ritam u svom biću pa se maši za Eleonorinu ruku. Ona mu je smesta dade, a on je pritisnu sebi na obraz; to je bilo nešto čudesno danas, isto kao i pre mnogo godina; ne baš sasvim isto, jer se ruka bese promenila, postala možda tvrđa,

75svakako čvršća, ali je to još uvek bila ruka njegove Eleonore.

— Suzana bi htela da dođe ovamo — reče Eleonora.

— Je li telefonirala? — upita on.

— Jeste, jutros dok si ti još spavao. Hoće da dođe ovamo sutra. Kaže, ima nešto da razgovara s nama.

On uzdahnu, pa stegnu njenu ruku i pusti je da padne na pesak. — Onda, valjda, mora doći.

— Mislim da mora.

Čudnovato je kako deca produžuju da se nameću. Čovek to očekuje od njih dok su sasvim mala, ali Suzana bi prva isticala svoju ženskost da ju je i dalje nazivao detetom. U svakom slučaju, za njega je bezbrižno jutro bilo

svršeno, iako je imalo da prođe još dva sata pre nego što budu mogli da odu u hotel na ručak. On više neće uspeti da se oseća sam sa Eleonorom dokle god Suzana ne bude došla i otišla, dokle god ne bude saopštila svoj novi problem, ma šta to bilo, pošto je život omladine, izgleda, bio trnovit zbog neobjašnjivih i nerešljivih problema. Ceo složeni splet njegove pravničke prakse, ispunjene zločinima koji se kriju u osnovi života najvećeg grada na svetu, nije bio tako uzbudljiv kao ratoborni zahtevi postavljeni problemima njegove troje odrasle dece — Vinstena, mladog oca, Edvina, ljubavnika, i Suzane, večne žene. Ili je, možda, bilo u pitanju samo to što je on mogao da ustane od svog pisaćeg stola da zatvori vrata svoje kancelarije i da se udalji od poslova, dok su se, međutim, ova tri stvorenja koja su bila njegova deca, koja su neizbežno bila njegovo sopstvo — no biće, produžavala u njemu i zauvek boravila u njegovom domu, a njihovi detinji duhovi istrajno ostajali u samoj njegovoj krvi. Nije mogao pobeći od njih kao što nije mogao pobeći ni od samog sebe. Pa, ipak, čak ni pošto se pitao ceo dan i noć šta li se sad desilo Suzani, nije bio pripremljen na to. Ona se pojavi sutradan pre podne, bliže podne-vu nego zori, jureći ka hotelskom ulazu; spazio ju

76

je s prozora, kome se približio da bi osmotrio jednu od svojih najboljih kravata, sa tamnoplavim i sivim prugama, koju je voleo, a sad je posumnjao da se već malo otrčala. Nije bio sujetan čovek, ali ga je Suzana kritički posmatrala kao svoje vlasništvo. Na putu što vodi do hotela spazio je njen mali tamnocrveni otvoreni auto, koji je ona izmamila od njega unapred kao poklon za univerzitetsku diplomu, i na svoj neiskazani užas vide Pitera Dobsa kako prekoračuje vrata, prebacujući najpre jednu, pa onda drugu dugačku nogu, a zatim otvara vrata Suzani.

— Eleonora! — viknu on kroz kupatilo koje je vezivalo njihove sobe. — Dovala je sa sobom i onog čoveka iz Ozarka!

— Nije valjda! — doviknu Eleonora u odgovor, ali ipak, dođe, vrlo ljupka u svom ogrtaču od ružičaste svile, i Viljem se upita zašto kod vitkih žena najpre mora da uvene lice. Eleonora je inače u svom ružičastom ogrtaču bila još uvek mlada devojka.

Ona stade iza saveze, navukavši je ispred sebe kao zaklon, i on vide njen potiljak, sa malim srebr-nastim kovčama protkanim plavim vlasima. Seti se kako su odmah posle venčanja bile neodoljive te sitne bledozlatne kovčice na njenom potiljku, pa se sad iznenada saže i opet ih poljubi.

Ona se okrete i osmehnu veselo na njega. — ■ De, de, Viljeme, moramo brzo da se obučemo. Ona će dojuriti ovamo gore ...

— Naravno! — ■ progundao on. Pomisli da joj objasni kako taj poljubac koji joj je dao nije bio početak nečega u ovom trenutku, već sećanje na njihovo prvo bračno jutro. U neko drugo vreme bi joj to možda i objasnio, ali je strah zbog toga što Suzana dovodi onog ogromnog crnokosog čoveka onemogućio svako objašnjenje. Osim toga, trebalo bi da Eleonora to zna. Ali ona ga je još uvek sumnjičila — kao što su, po njegovom mišljenju, sve žene sumnjičile sve muškarce — za skrivenu i tre-

77nutnu požudu, koju u prvim danima on nije znao kako da savlada, ali koju je sad — avaj, ili, možda, srećom — već sasvim navikao da obuzda, potčini ili joj pusti na volju, upravljajući se prema slabim nagoveštajima kojima bi Eleonora dopustila da joj se omaknu. U njihovoj ljubavi nije bilo ničeg stvarno ukalupljenog. Ona je bila u stanju da ga iznenadi, i to je često činila. Ali to je bilo kao igranje mačke s mišem, i Viljem je katkad osećao da je češće nego što je toga bio svestan on predstavljao miša.

Suzana je sad zaista bila pred vratima, ali se Eleonora već obukla i izgledala je pribrana, mada je gornje dugme na njenoj bluzi bilo otkopčano, kao i obično, i Viljem je bio osetljiv na to što će ona crna planinska zver primetiti takvu pojedinost. Suzana za to ne bi marila, ali Viljem je sačuvao u sebi ljubomoru svojstvenu njegovoj generaciji; pa, ipak, još uvek nije mogao da pomene to Eleonori, mada je ona bila tako mirna da je Viljem naslućivao da zna šta on oseća i da neće da ima s tim nikakve veze.

Uostalom, za to nije bilo vremena. Vrata se naglo otvoriše i oni su već stajali tu, dva mlada i zdrava bića, srećna zbog vesti koje donose, a koje su bile jasne svakome ko bi ih pogledao. Bili su zaljubljeni, odnosno bar na neki način zaljubljeni, i Viljem oseti kako mu se diže kosa na glavi. Eleonora ih je posmatrala nekako čudno, napregnuto, svojim plavim očima.

— Majko i oče! — uskliknu Suzana patetično. — Pit i ja smo se verili. Smatrali smo da će biti bolje da vam to kažemo.

— Uđite — reče Viljem. — Odmah sam mislio. Kako se to odigralo?

Suzana zavrišta od smeha. — Oh, tata, kao da se to prosto „odigralo“!

Oni uđoše, i Viljem primeti da Eleonora nije kazala ništa. Sela je na jednu od dveju tapeciranih stolica, a dvoje mladih sedoše na uzanu sofu. Bez

78

ikakvog stida i srama Pit obuhvati Suzanu dugom desnom rukom, a ona uhvati njegovu desnu šaku ispod svoje leve ruke i zadrža je pritisnuto na svoj struk.

— Tako mi je laknulo što se sve svršilo! — povika istim onim uzbuđenim glasom. — Nisam ni sama znala šta želim dok me on nije, najzad, prek-juče zaprosio. I znala sam i nisam znala. Kad sam smatrala da me on nikad neće zaprositi, mislila sam da ne znam šta želim. Ali sve ostalo vreme sam znala.

Viljem je slušao sve to, i sad, prvi put od onog dana kad je video svoju ćerku kao novorođenče koje se crveni od nedavnih napora i na izgled buni čak i protiv samog rođenja, zaključio da je odvratna. To neuvijeno likovanje ženke danas nije bilo ništa manje nego odvratno. Kakav je tajni Eleono-rin vid dobio taj moderni oblik u njihovoj kćeri? Eleonora je bar bila smerna.

— Zašto jedno od vas ne kaže nešto? — upita Suzana.

Viljem odbi da odgovori na to, ali Eleonora se držala junački.

— To je divno — promrmlja bezbojnim usnama.

Suzana i Pit prsnuše zajednički u glasan smeh. — Oh, mama — uzdahnu Suzana ošamućena od smeha. — Vredi zlata, zar ne, Pite? Zar nije savršena? „Divno!“ Zar ti nisam rekla?

— Aha! — Progundā Pit. Crne oči su mu jasno svetlucale; prvi put ga Viljem vide budnog.

Obuze ga strašan bes. — Pitam se imate li vas dvoje uopšte mašte — reče oštro. — Pitam se da li vi, gotovo četvrt veka mlađi možete zamisliti kako se neko oseća kad mu se njegova kćer, koja mu je oduzela vremena i novčanih sredstava, da ne pomi-njemo ljubav, odjednom pojavi s jednim potpuno nepoznatim čovekom i saopšti da se verila s njim. Da li vam je palo na pamet — nastavi on autoritativno, gledajući netremice ćerku — da bismo mi, možda, mogli zatražiti, kao uzvraćanje za učinjenu

79dobrotu, da nam se pruži prilika da se upoznamo s tim strancem pre nego što budemo prinuđeni da ga prihvatimo kao zeta?

Glas mu je zvučao upečatljivo, čak i za njegove rođene uši. Nikad nije čuo da je strasniji, čak ni kad je zastupao svoje parnice pred okorelim sudi-jama.

Suzana je izgledala zaprepašćena i širom je otvorila svoje tamne oči; to je bilo lukavstvo kojega se on sećao još iz njenog detinjstva, kad ga je ona, pošto je bio primoran da je katkad izgrdi, gledala istim takvim ogromnim očima. Ona se naže napred, onako obuhvaćena Pitovom rukom.

— Ozbiljno govoriš, tata? — upita ga, i on lepo vide da se čudi sasvim iskreno.

Baš se spremao da svečano izjavi kako je bio ozbiljan kad se umeša Eleonora.

— Naravno da ne govori ozbiljno. Ovo je potres za njega, pa ne zna šta da kaže. To nije naša stvar. Ako si ti izabrala Pita, onda... dobro došli, Pite!

I ona se osmehnu svojim najsrdačnijim i najzanosnijim osmehom, a Viljem ju je posmatrao, uzrujan što ga je bezrazložno napustila. Zar on nije branio nju? Šta se njega ticalo koga su deca izabrala? Sad se već navikao da bude bez njih. Ova Suzana nije ono crnpurasto divno detence, tako punačko i mirišljivo, koje je imalo običaj da se sklopča u njegovom naručju pre nego što ode u krevet. Ona je još davno otišla iz njegove kuće, dušom. Srce joj više nije bilo tu. Čitao je o zemljama gde ćerku nikad ne smatraju za stalnog člana porodice jer ona, kad se uda, srcem pripadne porodici tuđeg čoveka. I stoga, zašto bi je čovek školovao i zašto bi na nju trošio blago roditeljske ljubavi? Sa nejasnim osećanjem krivice on prizna-de da je to sažaljevanje, u stvari, skrivena ljubomora, i to u njemu izazva odvratnost. U koje se doba života, upita sam sebe, životinja u čoveku najzad bezuslovno preda?

80

— O čemu razmišljaš, tata — upita ljubopit-ljivo Suzana.

— Ni o čemu što bi ti mogla da razumeš — odvрати on. S naporom se pribra. — Ima li on neki prihod? — upita ne gledajući u Pita.

■ — Benzinsku stanicu — odgovori ljubazno Pit.

— Njegova je svojina — reče Suzana ponosno. To je bio drugi udar. Benzinsku stanicu? I za to je on nežno odgajao svoju ćerku, plaćao čak i časove violine, podnoseći bez jasno izraženih žalbi prve godine ispunjene neskladnim cijukanjem, sve dok ona najzad nije zaista vrlo dobro svirala. „Pretpostavljam da vam je to poznato“, rekao mu je njen učitelj muzike baš pre nekoliko meseci, „vaša ćerka je, tako reći, potpuno savladala muziku. Već je veoma blizu umetničkog nivoa.“

Uz strahovito samosavlđivanje on blago postavi sledeće pitanje: — Gde je ta benzinska stanica?

— Na glavnom putu blizu moje kuće — reče Pit. — U današnje vreme mnogo turista dolazi u Ozark.

Eleonora progovori bledim usnama: — Da li bi volela da odeš tako daleko, Suzana?

— Da — odgovori Suzana energično — volela bih.

Posle toga nije imalo više šta da se kaže. Eleonora, koja je zavidela roditeljima Vinstenove žene na tome što su tako dugo uživali u brižljivom pripremanju svadbe za nevestu, sad je ćutala. Viljem pomisli da verovatno razmišlja, isto kao i on. Šta bi vredelo priređivati divnu i skupu svadbu kad sledeći korak vodi u benzinsku stanicu?

— Zar ne bi trebalo ručati? — upita Eleonora i baci pogled na mali dijamantski okvir na svojoj ruci, u kome se nalazio sat koji joj je on poklonio za dvadeset petogodišnjicu venčanja. — Trpezarija će biti prepuna ako još budemo čekali.

— Mrtva sam od gladi — složi se Suzana. — Bar ja, a Pit je ionako uvek gladan.

— Uvek mogu da njupam — saglasi se Pit i počeo da se odmotava dižući se sa sofe.

6 Glasovi u kući

81I tako siđoše u prizemlje. Viljem je bio srećan što neće biti sam sa tim strancima. I Suzana je sad bila stranac, tog jutra ju je konačno izgubio, i jedino što mu je ostalo bio je duh deteta koje je ona nekad bila — samo to, i ništa više. On sede za okrugli stočić, oko koga su se svi zbili, i pažljivo se zagleda u jelovnik. Odbaci niz primorskih jela i raznog mesa, pa izabra pečen pasulj i crn hleb i poče da ih jede, posle dugog čekanja, ne govoreći ni reci i ne slušajući čas glasnije čas tiše brbljanje oko sebe, već sve jaču grmljavinu talasa napolju. Plima je nadolazila.

U trenutku kad je Viljem stigao kući u petak, Herbert ga zaustavi u predvorju, kao da ga Suzana već nije dovoljno uznemirila.

— Voleo bi' da progovorim s vama reč-dve, gospodine, ako vam je zgodno.

Viljemu nije bilo zgodno. Osećao se iznurenim, a nedelja, provedena u kancelariji posle odsustva, bila je izuzetno zamorna, i vraćajući se kući, on se pitao nije li suviše ostareo za svakodnevno di-rindženje. Sve te časove Herbert je proveo sedeći bez reci na šoferskom mestu. A sada osetivši se slobodnim u belom domaćem kaputu, tražio je od svog poslodavca da mu pokloni malo vremena. Vre-me je jedino blago koje mi je još ostalo, pomisli Viljem buneći se. Novac nije vredeo bogzna koliko, polovina njegove plate odlazila je na podržavanje jedne vlade s kojom nije mogao da se složi, a njegova deca su ga ostavila. Vreme, naročito vreme provedeno s Eleonorom, bilo je nešto čega nije mogao da se liši. Ali čovek ne može da odbije molbu svojih potčinjenih, kao što bi sasvim kratko odbio svakog drugog ko mu je ravan. Plaćao je sekretarice samo da ga zaštite od onih koji traže da im pokloni vremena, ali kod kuće je bio bespomoćan.

— Dobro, Herberte — reče sa ljutom strpljivošću. — Bolje će biti da odmah predemo u biblioteku.

82

Herbert pođe za njim bešumnim i svečanim korakom, a kad je Viljem seo, on zatvori vrata i stade naslonivši se na njih. I tu poče bezglasno da plače, kao i ranije, dok mu se veliko pljosnato lice treslo i drhtalo, a stegnute usne grčiiie. To je moglo značiti samo jedno — da je ponovo u pitanju Dže-sika.

•— De, de —• reče Viljem, opet ispunjen odvrat-nošću i trudeći se da ne bude nestrpljiv.

Herbert krišoni šmrknu, isto tako neprimetno potraži maramicu, nađe je i obrisal lice.

— Znaite onog crnog psa, gospodine?

— Da, sećam se te životinje — odgovori Viljem.

— E pa, izgleda, gospodine, da ga je ona zavo-lela više nego ijedno zemaljsko biće, više nego majku, čak više nego mene, svog zakonitog muža.

— Sedite — reče Viljem.

Herbert se okrete i zaključa vrata. Onda na prstima pođe tri koraka i sede na ivicu jedne od ravnih hrastovih stolica. Mlitavi obrazi mu opet zadrhtaše, i Viljem odvrati pogled.

— Ono crno pseto — reče Herbert pročistivši grlo — ujelo je prošle nedelje jedno detence. To je bilo dete nekog iarmjera blizu našeg imanja. Devoj-čica je došla da uzme neko'ko jaja. Uzimaju od nas jaja jednom nedeljno. Imala je sedam-osam godina. Pselo ju je ondak ujelo za butinu. A to mu nije bilo prvi put. Jednom ju je pre toga ujelo za ruku.

— Nadam se da pas nije besan — reče Viljem ozbiljno.

Herbert se nije obazirao na tu upadicu. Nastavio je dii govori užasnim i šamilavirn glasom: — Reko sam joj . . . mislim, Džesiki. . . da ne treba da držimo psa koji ujeda decu. Kad budemo imali svoje dete . . . jesam li vam reko da je ona trudna?

— Niste — reče Viljem.

— Da — reče Herbert — to treba da bude u junu. Reko sam joj da treba da se otarasimo psa još ondak kad je prvi put ujeo dete. Nije 'tela ni

83da čuje, pa sam ja digo ruke. Bila je trudna, pa sam mislio da je to prolazna ćud. A sad je pas opet ujeo dete, a detinji otac kaže da će me tužiti. Ujed je istinski, dubok. Dete je u bolnici, treba da mu izgore ranu. Može li on da me tuži?

— Zavisi — reče oprezno Viljem.

— Od čega?

— Dozvolite mi da razmotrim tu stvar nekoliko dana — reče Viljem.

— Detinji otac je u stanju da zahteva u tužbi možda 'iljadu dolara — reče Herbert.

— Obavestiću vas — reče Viljem. Besmislena je bila pomisao da on treba da troši svoje drago-ceno vreme zbog jednog pasjeg ujeda. Oseti kako u njemu raste srdžba prema Pitu, koji je doveo tu divlju zver u njegovu kuću, pa sad on ne može da je se otarasi.

Herbert smota maramicu u loptu i lako potap-ka najpre jedno pa onda drugo oko. — Verovatno mislite da je ćudno što plačem, gospodine. — Glas mu pređe u histerično vrištanje. — Sad nije više u pitanju samo pas. U pitanju je ona. Ne znam šta da radim sa Džesikom, gospodine.

— Šta je sad sa Džesikom? — upita Viljem, ne želeći, u stvari, to da zna. Baci pogled na zaključana vrata. Još jedan časak, i on će ustati i otključati ih.

— Optužuje majku da je mrzi, znate — reče Herbert, a glas mu se spusti do šapata. — Ne možemo to da s'vatimo. Majka je pazi ko ženu oka svoga, mogli biste reći, ako razumete tu izreku, gospodine. Stara provodi

svoje slobodno vreme s nama, naravno, namestili smo za nju jednu sobu na spratu, divnu sobu na čošku, a to je i pravo, pošto je kuća njena dok ne umre, u testamentu stoji da će biti Džesikina i moja, naravno, ali ja sam očekivo da će starica živeti s nama kad bude suviše stara da bi radila ovde, a to se, po mom računu, može desiti svakog časa, a ondak sam pomislio da bi' Džesika i ja mogli da radimo ovde a stara da nam čuva decu koju bi' mi do tada, možda, imali.

84

Ne želim baš mnogo dece, dvoje je sasvim dovoljno, a ondak sam mislio da pustim Džesiku da se podveže, to je ona 'tela da učini još u samom početku.

— Podveže? — upita Viljem.

— Jajovode — objasni Herbert — da ne ostane u drugom stanju. Možete naći lekara koji će to učiniti ako je žena nervozna. A ona je nervozna, vala, to je čela istina. Eno, i sam lekar to kaže.

— Zaista — reče Viljem osetivši opet negodovanje.

— Nisam 'teo ni da čujem da se to odma' uradi — nastavi Herbert. Glas i lice bili su mu svečani, a suze koje su mu se osušile na obrazima ostavile su sjajne zmijske tragove.

— Ne, ne — reče Viljem, sav nesrećan. — Žao mi je Berte — dodade. — Trebalo je da neko razgovara sa Džesikom. Možda će to učiniti gospođa Ašer.

— 'Oće li? — upita Herbert živo. — Baš sam 'teo da znam mogu li to da je zamolim. To bi malo osvestilo Džesiku, znate. Ona toliko voli porodicu gospođe Ašer.

■ — Dobro — reče Viljem pa ustade, čvrsto rešen da otključa vrata, ali im Herbert žurno priđe prvi. Okrete ključ i stade teatralno, držeći vrata širom otvorena dok je Viljem prolazio zahvaljujući mu lakim klimanjem glavom. Na spratu Viljem zateče Elconoru kako stavlja osušenu lavandulu iz njihove bašte među odeću u fiokama svog ormara za rublje.

Poljubiše se, i on udahnu kroz nos svež miris. Koliko žena, upita se on, stavlja danas među odeću lavandulu, umesto neke francuske kesice sa miri-šljivim prahom? Mrzeo je sve francuske parfeme, mada je nekad smatrao da su zanosni. Vermont je izazvao tu promenu. Tu francuskim parfemima nije bilo mesta.

— Da li ti se Berta žalila na Džesikino ponašanje? — upita on.

— Bila je mrzovoljna — reče Eleonora — ali nije pominjala Džesiku.

85 — Herbert mi kaže da se Džesika potpuno okrenula protiv Berte. Odveo me je u biblioteku, zaključao vrata i poverio mi zbirku raznih žalbi. Neću da ulazim u sve to, ali sam mu nekako obećao da ćeš ti razgovarati sa Džesikom.

— O, bože! — reče Eleonora.

— Tako mi je žao — reče Viljem. — Ne znam kako se to desilo. Verovatno sam hteo da ga se otarasim.

— E pa, bolje bi bilo da najpre čujem Džesikinu verziju o tome — reče Eleonora uzdišući. — Berta se odmah potrese pa onda ode u postelju. A ja joj ne mogu dozvoliti da krajem ove nedelje bude u postelji. Edwin sutra dolazi kući.

— Zašto?

Zar nikad neće biti sami?

— Jesi li zaboravio da je sad njihov proletnji raspust?

Zaboravio je. Sad kad se Vinsten potpuno skrasio u Bostonu, u sopstvenoj kućici, sa ženom i decom, sada kad je Suzana veselo otišla u Ozark da poseti Pitovu porodicu, (da, tamo je sad bila, i to je bila neshvatljiva sloboda, ali se ona nasmejala kad joj je on predložio neku vrstu pratilice), Viljem je pretpostavljao da će on i Eleonora moći da prožive na miru sledećih nekoliko nedelja. Čak je pomišljao i na to da je nagovori da ode s njim u Njujork, da vide neku od poslednjih pozorišnih predstava u sezoni.

— Mislim da će se Vera ove nedelje resiti hoće li se udati za Edvina — reče Eleonora.

— Već je krajnje vreme — reče Viljem. Želeo je da ih sve zbrine, svu svoju decu.

— Zar ne bi bilo divno — reče tada Eleonora — kad bismo imali u kući robote umesto posluge?

On se sruši na stolicu. — Robote? I kod njih bi se razvila neka đavolska sopstvena narav. Šta su drugo Herbert ili Džesika ako ne pregršt hemijskih jedinjenja pomešanih s mnogo vode? U pitanju je srazmera. Kad je sve to u nekakvom prokletom odnosu prema svemu ostalom, iskrсне nešto novo, ne-

86

ko stvorenje, neka ličnost. To je kao razbijanje atoma. Čak ni atom neće da se rasprsnе dok kombinacija nije baš ona prava ...

Eleonora je stajala i slušala, ruku opuštenih niz bokove. — Neraspoložen si, je l' tako?

— Mir — reče Viljem. — To je jedino što želim.

Baš je čudna stvar, pomisli on, taj način na koji ljudska bića uništavaju sopstveni mir dok istovremeno najiskrenije žele baš mir, više od svega; a uništavaju ga na tajne, podzemne načine, uporno pothranjujući sopstvenu tvrdoglavost, kao što je činila Džesika, pa je nemir iz one farmerske kućice koju on nikad nije video dopirao čak do njegove gospodске kuće. Zašto on i Eleonora nisu imali hrabrosti da najure ta stvorenja koja su ih tako bezrazložno uznemiravala? Posmatrao je Eleonoru dok se kretala po sobi i shvatio ju je, isto kao što je shvatao samog sebe, shvatao je da ni jedno od njih nema hrabrosti da bude nemilosrdno. Nisu mogli, zbog nečeg

što nije bila slabost, po njegovom uverenju, da potpuno prekinu vezu s jednim bespomoćnim ljudskim bićem iz svog kruga, kakvo je svakako bila Džesika. Džesika je bila dete, bezazleno i nežno, između dva kamena stuba • — Berte i Herberta. Ona mora biti spašena, ona može biti spašena.

— Rodaka Ema je govorila da joj je žao što nije povelu Džesiku sa sobom u Njujork, pre venčanja — reče on iznenada.

Eleonora sede na stolicu, da razmisli o tome. — Možda bi to bilo dobro, ali sad je suviše kasno. Džesika je udata.

— Čini mi se da bi trebalo da odemo danas zajedno tamo i da vidimo tačno kakav je njen položaj — reče on. — Voleo bih da u sebi prečistim tu stvar. Vrlo je teško imati posla sa Herbertom kad onako stoji i slini.

87— Odvratn je — reče Eleonora žustro. — Kad vidim muškarca u suzama, zgadi mi se.

Viljem oseti potrebu da se brani. — Valjda ima trenutaka kad i muškarac mora da plače.

— Mora se plakati u tajnosti — reče Eleonora.

Njemu pade na pamet da ju je zaista retko viđao da plače, to se nije desilo već godinama. Posle dužeg vremena upita je veoma uzdržano: — Plačeš li ti u tajnosti, najmilija moja?

Ona počne da izvrđava, kao što je činila uvek kad bi se on približio ponoru između njih; to je bio Vermont u njoj, pretpostavljao je on, ili možda samo Vinsteni, koji su tako dugo živeli u Vermontu.

— Davno sam naučila da ne plačem ni zbog čega

— reče ona.

— A jesi li nekad plakala? — navaljivao je on.

— Možda — reče ona gotovo sasvim ravnodušno — kad sam bila mlađa, pre nego što sam razumela život.

Nije pitao dalje, jer ga je sprečila urođena plašljivost ili stidljivost, ili možda, prosto ono opiranje ljudi da kopaju po svojoj prošlosti, kao po nečemu što je sahranjeno, nepovratno, što se desilo stoleći-ma pre njihovog rođenja.

On ustade, čvrsto rešen da odbaci pomisao na sve to, i reče: — U svakom slučaju, hajde da po-setimo Džesiku.

— Da kažem Berti? — upita Eleonora. Pogledaše jedno u drugo neodlučno, i on se

nasmeja. — Baš smo smešni, to uopšte nije važno, obična svađa među poslugom, a mi se dižemo kao da raspravljamo problem naroda. Reci joj svakako, ali šta ćemo ako ona onda ode u postelju? Snaći ćemo se sami. Njegova hrabrost natera i nju da se odluči. — Moraš poći sa mnom, jer se ona bar tebe boji, a mene nimalo ne zarezuje pošto me zna od rođenja.

Sidoše zajedno niza stepenice i uđoše u Berti-nu kuhinju; ona je stajala kraj štednjaka, raskoračivši se na debelim nogama, koje su držale njeno masivno telo. Nije okrenula glavu kad su ušli, i

njihove hrabrosti nestade. Ali Viljem oseti kako je Eleonora prva klonula duhom, pa prikupi sav svoj slabi smisao za šalu. Šta, zar da se dve vaspitane, snalažljive, obrazovane osobe uplaše od ogromne prostote jedne Berte?

— Berta — reče on odlučno — gospođa Ašer i ja smo razgovarali o Džesiki. Hteli bismo da je danas posetimo i da vidimo zašto je, izgleda, tako nesrećna sa Herbertom.

Berta zaplaka, ne okrećući glavu i nastavljajući da mesa sos u šerpi. Njeno ogromno telo zadrhta, bedra, ramena, snažni vrat. — Ja izgubila svoj dom — jeknu ona i potapka oči ogromnom crvenom šakom. — Ona se okrenula protiv mene, moje rođeno dete! Neće da ja dolazim čak ni nedeljom, neće, i kaže, ona neće da ja dolazim kući na rođendane, ni na Božić. Ona je rekla Herbertu da ja nju strašno tukla kad je bila mala.

Ona se polako okrete, krupna lica iskrivljena od bola, i upita Eleonoru: — Da li sam ja nju ikad tukla, gospođica Eleonora, kažete vi meni, jedino kad je ona ulazila u vašu kuća, u salone, kao da spada među vas? Ja, videla sam nju, i morala sam onda da nju tučem. To nije njena kuća, tako sam joj kazala, ti da sediš u kuhinji, gde je nama mes-to, a ne u kuća. Samo onda sam ja nju tukla, zato što nije slušala. Ona je išla, išla, und sedela na so-motskim stolicama, svirala u klavir, gledala u ogledala, i zato sam nju tukla.

Slušajući, Viljem nazre u tome neki tračak razuma, nešto mu u trenutku sinu pred očima. Eto, dakle, objašnjenja za to što je Džesika zauzimala one poze pred ogledalima. Još kao dete počela je da preživljava san o sebi u toj velikoj kući; nije joj bilo mesto u kuhinji pa, prema tome, nikad nije pripadala ni Berti, kuvarici, a svakako ni Hajnrihu, domoupravitelju. Ona je bila nešto drugo, divna devojka, neko koji je možda pripadao baš toj porodici što je živela u velikoj kući, porodici koja je tu kuću posedovala; to Džesika, svakako, nije mogla postići drukčije osim u snovima. Njegov osetljiv

89um, njegova hitra mašta, te osobine na kojima se zasniva njegov advokatski rad i koje su mu pomagale da shvati zašto su izvršeni zločini, i sad su ga prosvetile, i on oseti iskreno sažaljenje prema tome malom detetu koje tuku zbog njegovih snova, neizlečivih snova koje je još uvek snivalo. Bilo mu je milo što nije rekao Eleonori o onim scenama pred ogledalom.

Berta je govorila kroz promuklo jecanje: — Kako mogu ja nju da pustim iz kuhinji, pa onda gospođa Vinsten možda otpusti mene i Hajnriha? Samo zato ja sam nju tukla, možda ein, drei, vier puta, a ne svakog dana, kao što ona sada priča. Ona to priča Herbertu, a on nju voli tako ludo da sve njoj veruje. Ni on neće da primi mene u moja rođena Haus.

— Herbert? — ponovi Eleonora zbunjena.

— Ja, on — reče Berta i, zgrabivši svoju veliku kecu, zaplaka se u nju držeći kašiku za mešanje sosa uzdignutu kao signal iznad svoje pognute glave.

— Otići ćemo da lično to pogledamo — izjavi Viljem ozbiljno.

— Ne plaćite, Berta — reče Eleonora i potapša je po nezgrapnom ramenu. — Molim vas, ne plaćite! Vi ćete uvek imati ovde svoj dom, Berta.

Viljem zaprepasčeno pogleda u Eleonoru. Obavezala se u njihovo ime! Obećala je doživotni dom Berti, ostareloj i tvrdoglavoj, bolećivoj, prgavoj, starici koja je istovremeno rob i tiranin. Užasnuti, iskradoše se iz kuhinje i u dnevnoj sobi pogledaše jedno drugo u oči.

— Ne možemo ipak da izbacimo Bertu na ulicu, Viljeme — reče Eleonora.

— Ne možemo — složi se on. U tome i jeste sva nezgoda sa životom. Stari i siromašni, neuki, bespomoćni, mladi, čak i životinje, ne mogu jednostavno da budu izbačeni na ulicu kad počnu da vam dosađuju. Za njih morate naći neko pribežište, pa makar i pod rođenim krovom.

90

U tom trenutku im skrenu misli s tog predmeta, i obradova ih, rani dolazak Edvina, koji je, po svome običaju, bio uredan i vedar. Tek tada Viljem iznenada uvide vrednost ovog svog drugog sina, spokojstvo na njegovom mladom licu, spretno ponašanje, staloznost neobičnu za tako mladu osobu.

— Hajde da povedemo Edvina i Veru kad budemo išli Džesiki u posetu — predloži on okrenuvši se Eleonori. Ona objasni sve ukratko, a Edvin klimnu glavom. — To zvuči čudno; rado bih pošao. Oduvek sam voleo Džesiku, na neki način. Nikad nije sasvim ličila na služavku. Ako hoće da ostavi Herberta, mogla bi da dođe k Veri i meni kad se venčamo.

Eleonora radosno pljesnu rukama. — Zar se Vera stvarno odlučila? Oh, Edvine!

On klimnu glavom. — Zaista se resila. Donela je odluku prošle noći. Kazala je da želi da resi tu stvar pre nego što danas dođe ovamo.

— Oh, mili moj — reče Eleonora sa ljubavlju. Retko je ljubila svoju odraslu decu, ali sad pođe ovom svom pouzdanom sinu i poljubi ga u obraz.

— Tako sam srećna. Ja veoma volim Veru.

Edvin porumene, plave oči mu zablistaše, i on je toplo poljubi. — Ona vas oboje obožava — reče, a njegov mladalački glas bio je pomalo promukao.

— Zaista vam dovođim još jednu ćerku.

Džesikinog problema nestade, zamagljenog tim njihovim trenutnim zadovoljstvom, i oni mu dozvolise da ih, tako reći, odmah napusti kako bi doveo Veru.

— Sad moramo pričekati do sutra da bismo se videli sa Džesikom — reče Eleonora, sva srećna. — Kada li će biti Edvinova svadba? Verovatno će želeti da se održi u Mančesteru, u episkopskoj crkvi.

— Ukoliko Verin otac ne bude želeo da se održi u njegovoj banci — reče Viljem, kome se vraćalo dobro raspoloženje. Srećan brak bio je dobar znak za celu porodicu, mlad i srećan brak kakav je bio njegov, i kakav je još uvek, čak i kad je mladost

91prošla. Neuobičajeno osećanje zagreja mu srce, i on oseti potrebu da se okrene i zagrlji svoju ženu, i da je poljubi pravo u usta.

— Ali, Viljeme! — povika ona.

— Odjednom sam se setio sebe kad sam bio mlad — objasni on.

Ona se kolebala samo za časak, a onda se ljupko predađe njegovom zagrljaju i vrati mu poljubac, ne vatreno, ali dragovoljno.

I tako sutradan ujutro, posle večere koja je ispala divna zbog taktičke nežnosti Edvinove, koji je nekako ubedio roditelje da nimalo ne želi da ih što pre otera na spavanje, oni se digoše od stola postavljenog za doručak i spremiše da posete Džesiku. Vera je volela rano jutro, nikad se nije izležavala u postelji, kao Suzana, i već je bila s Edvinom u jutarnjoj šetnji pre doručka. Sveža kao poljska ruža, sa sjajnom i glatkom plavom kosom, sa divnim, nežno rumenim obrazima, predstavljala je gotovo savršenu sliku onakve snahe kakvu je Viljem samo mogao da poželi. On je, isto tako, mogao tačno da zamisli i kakva će ona supruga biti Edvinu, privržena, verna, postojana žena, dovoljno lepa da bi bila prijatna, ali ne toliko lepa da bi bila opasna ma u kojoj prilici.

Njena dobro skrojena plava haljina bila je veoma elegantna i, naravno, skupa, ali je vredela onoliko koliko je bila plaćena, i videlo se da će dugo sačuvati dobar izgled. Sve na Veri će dugo izgledati lepo. Na njoj nije bilo ničeg sportskog. Iako je dala obećanje Edvinu tek prekuć, pre nepunih trideset šest časova, oko nje se već osećala atmosfera verne žene. Viljem je bio srećan što je Edvin zaslućuje. Vera je bila od i suviše čistog zlata da bi pala u neke ruke manje časne od Edvinove. Sve je bilo kao što treba, i možda je to bila dovoljna pohvala.

Krenuše na put u starom sivom automobilu — seoskom automobilu, kao što su ga nazivali; Edvin

92

je vozio, i nešto posle sat i po ostaviše makadamski put i skrenuše niz drum posut šljakom i ispresecan brazdama od točkova, koji ih je vodio nekoliko milja preko niskih brda u prostranu dolinu. Herbert i Berta su ih ispratili; Berta samo što opet nije briznula u plać, a Herbert je davao svećana uputstva u vezi sa Klejton

Kornersom, gde bi svako osim njega skrenuo u pogrešnom pravcu, pošto se tu sastajalo pet puteva, u sedište zvezdane raskrsnice.

— Pođite najgorim putem, gospodine. Namera-vo sam da opravim taj put, ali gradska opština nema sredstava ... nikad ih nema.

Sasvim je jasno bilo koji je put najgori, i oni ga tačno izabraše; vozili su se još pet milja uzbrdo dok se nisu zaustavili pred kućom koju su poznali po Herbertovom opisu.

— Moramo biti oprezni zbog one proklete životinje! — uskliknu Viljem provirujući kroz prozor.

Pas je, međutim, bio na lancu. Smesta su ga spazili. Ogromno crno telo ispuzilo je iz velike stanare i jurnulo koliko mu je to dopuštala dužina debelog gvođenog lanca, glasno lajući na njih, urlajući tako da su bregovi odjekivali.

Gotovo u istom času Džesika otvori prednja vrata i izađe da ih dočeka. Bila je divno obučena, i mogli su videti da je trudna, ali je meka vunena tkanina njene odeće, prostrane suknje i elegantnog kaputića koji joj je pokrивao struk, pokrivala njene krupne oblike. Lice joj je bilo mršavo, plave oči nekako nezemaljske, a nezemaljski je bio i njen os-meh dok im je pružala ruku.

— Oh, kako se radujem što ste došli! — povika ona svojim divnim glasom. — Osećam se kao da ste moja rođena porodica, koja najzad dolazi da me poseti!

I ona kroči napred. Podstaknuta iznenadnim nagonom, Eleonora je poljubi, a Viljem odjednom primeti da je drži za obe ruke. Vera i Edvin su stajali po strani, očekujući, i Džesika se okrete k njima.

93— Gospodine Edvine — reče nesigurnim glasom.

— Sećate se Vere ... — poče Edvin.

— Oh, sećam se — prekide ga Džesika. — Kako se ne bih sećala! Lepo je od vas što ste došli.

— Mi ćemo se venčati — reče Edvin pomalo neočekivano.

Džesika je jedan časak izgledala zbunjena, gotovo uvredena.

— Venčati? Zar ćete se venčati...? — Malo je oklevala, pa se onda blago nasmeja. — Naravno, zaboravila sam da ste vi već čovek. Uvek mislim o vama kao o dečaku.

Džesikine mile plave oči zadržaše se setno na Verinom mirnom licu. — A koliko je vama godina?

— Ja sam godinu dana mlađa od Edvina — reče Vera spokojno.

— Oh, to je tako pametno! — povika Džesika nežno. — Uvek je pametno biti mlađi... ne baš suviše, ali tako, otprilike godinu dana. Uđite, uđite ...

Nisu nikako mogli da shvate njeno ponašanje; sve što je govorila i činila obavijala je nekom neu-siljenom opčinjenošću, njene uzane šake pokretale su se tamo-amo, sad su bile na grlu, sad u kosi, a uz to se neprekidno osmehivala, neko vedro i nestalno svetlucanje videlo joj se na licu, a krupne plave oči su joj sijale. Bila je kao tuđinac koji je došao iz neke njima nepoznate zemlje čiji običaji nisu bili i njihovi, čije misli nisu mogli proniknuti čak ni uz pomoć zajedničkog jezika.

— Uđite, uđite — ponovi ona u nekom lepršavom zanosu, pa ih povede u kuću, farmersku kuću, ali na neki čudan način drukčiju od onog što je zamišljao Viljem. Kroz prednja vrata ulazilo se u uzano predvorje, iz koga su prave stepenice vodile na sprat. Iz predvorja se ulazilo u uobičajene odaje, levo u salon, a desno u trpezariju. Oni uđoše u salon, i Viljem se osvrte; raspored mu je bio nekako nejasno poznat. A onda odjednom shvati šta je neobično u toj sobi. Na svoj način, to čudnovato stvorenje, Džesika, pokušalo je da podražava njegov

94

rođeni dom! Između prozora, naspram vrata, visilo je ogledalo i dva zidna svećnjaka, ispod kojih je stajala jedna zaista dobra imitacija njegovog orahovog pisaćeg stola, a u oba kraja sobe nalazili su se visoki ormani za knjige, ne baš onoliki kao njegov, naravno, i svakako ne starinski. Na polici iznad kamina bile su porculanske figure mada ne od drezdenskog porculana. Njegove se oči sretoše s Eleonorinim, i oni saopštiše jedno drugom svoje za-prepašćenje i sažaljenje.

— Ne sviđa mi se tepih — reče Džesika živo. — Jeftina stvar. Onaj koji ja želim staje dvesta dolara. Herbert kaže da nam naša sredstva to ne dopuštaju. — Onda se nasmeja, a oči joj odjednom postadoše tvrde kao dijamant. — Ali ja ću ga nabaviti! Više se ne brinem zbog takvih stvari. Hoćete li da se popnete na sprat i da razgledate sve sobe? Kuća je suviše tesna, naravno, ali mi imamo nameru da zidamo novu, a onda će ova zgrada služiti samo za smeštaj posluge. Već sam našla mesto gore na bregu.

Ona razmače mrežaste zavese koje su visile između plavih somotskih draperija.

— Hoću da vidim vas, a ne kuću — reče Eleo-nora s iznenadnom odlučnošću. — Sedite, Džesika.

— Vera i ja ćemo se malo prošetati napolju — reče Edvin. Oni nisu ni sedali.

— Oh, to nikako! — uskliknu Džesika svojim najvišim, najsrebrnastijim glasom. — Morate šesti, Edvine. Od vas se ništa ne krije. Ja pred vama nikad nisam imala tajni, zar ne? Nikad!

Iznenaden, Edvin sede. Svi sedoše, ošamućeni nestvarnošću svega toga.

— Kad očekujete bebu? — upita Eleonora mirno.

— Oh, ne znam — reče Džesika. Njeno neobično bezazleno lice okrete se k njima, ozareno. — Ne mislim o tome, gospođo Ašer. Izgleda mi nekorisno, tek tako imati decu. Deca imaju decu, imaju decu, imaju decu... zar to nije nekorisno? Opet, opet, i opet! A čega ima ovde za decu? Nema ulica 95za šetnju, nema izloga, ni bioskopa, ni poslastičar-nica, ničega što bi ih zabavilo. I zato, prosto, ne mislim o tome.

Eleonora prekide tu priču. — Vaša majka mi kaže da se svađate s njom.

Džesika diže ruke uvis. One su bile veoma bele i tanke, a nokti premazani sedefastoružičastim lakom. „Ko li pere sudove i riba podove?" upita se Viljem. Možda Herbert, onako glupav, ili Berta, onih retkih dana kad dolazi kući. Samo, sad joj više nisu dozvoljavali da dolazi.

— Ja se zaista ne svađam s mamom — izjavi Džesika. — Jednostavno kazala sam joj da više neću da je vidim dok god živim, to je sve.

— Vi živite u njenoj kući — reče Viljem oštro.

— Samo dok ne saznamo onu zgradu na bregu

— reče živahno Džesika. — Tada će se ova kuća upotrebljavati jedino za poslugu.

— A vaša majka? — upita je on ljutito.

— Ne, ne — reče Džesika. — Neću više nikad da je vidim. — Naže se napred, a obrazi joj odjednom po crveneše kao krv. — Ne verujem da ste ikad to saznali, gospodine Ašeru, ali moja majka je imala običaj da me strahovito tuče. Ona je veoma svirepa žena.

— Ne verujem vam, Džesika — reče Eleonora.

— Svih ovih godina dok je Berta živela u našoj kući nikad nisam čula da je iko drugi to rekao.

— Zato što vi spadate u porodicu — reče Džesika, i tada reci pokuljaše iz zatvorenog izvora u njoj, oči joj se razrogačiše, a kapci su se naglo dizali i spuštali dok je pogledom prelazila s jednog lica na drugo. Ona žurno nastavi, a jasno izgovarane reci ličile su na žubor kristala koji padaju. — Imala je običaj da me tuče i da mi drži svoju veliku pesnicu na ustima kako ne bih mogla da vičem! Tukla me je sve dok ne bih osetila da će mi kosti prsnuti, a moj jadni otac bio je bespomoćan. Stajao je samo kršeći ruke, ili bi pao na kolena, bez reci, jer nije hteo da ga čuje porodica, a odmah tu, s druge strane vrata što vode u sobicu za posuđe, se-

96

deli ste svi vi, u bogatstvu i bezbednosti, dok su mene tukli, i to sve u takvoj tišini...

Užasna drama se odigravala pred njima u strahovitoj žestini Džesikina bića. Sva je plamtela, podrhtavala, oči su joj bile unezverene i ogromne, a glas piskav kao najviša žica na violini.

— Ne mogu da verujem u to — uporno ponovi Eleonora.

— Oh, vi nikad ne biste mogli da poverujete! — povika Džesika. — Niko od vas mi nikad nije verovao, samo Edvin, moj dragi!

Ona se okrete i netremice se zagleda u Edvina, čežnjivo, opuštenu tela, razneženo, žudno. — Ti si znao, zar ne, Edvine? Ja sam ti sve pričala.

Edvin razrogači oči. — Ne znam o čemu govorite — reče on jasnim glasom.

— Oh, znaš dobro, dragi — reče Džesika ulagujući mu se. Bele ruke prhnuše njemu, stegoše jedna drugu. — Ne boj se, moraćeš da kažeš svojoj nevesti, a ja sad mogu da kažem Herbertu. Dosad sam čuvala sve to kao divnu tajnu. Ali najzad će Herbert da sazna.

— Džesika! — reče strogo Viljem kad vide sinovo lice.

Ali ona nije obraćala pažnju na njega, reci su tekle i dalje, nežno, nesmetano, jureći nezadržljivo ka njenoj tobožnjoj ljubavi. — Zar se ne sećaš, Edvine? Zar možeš da zaboraviš? Zar se ne sećaš onog dugog, divnog dana koji smo proveli zajedno u hotelu u Njujorku? Sastala sam se tamo s tobom, sećaš li se? Jedan jedini dan, jedini moj savršeni dan u celom životu! Ah, nemoj se bojati sećanja na to!

Edvin skoči na noge. Okrete se Veri, bleđa lica; čak su mu i usne bile suve i bele. — Vera, uveravam te da nemam pojma o čemu ona govori.

I Vera ustade. — Znam da nemaš pojma. — Ona mu spusti ruku na mišicu. — Hajdemo napolje da pričekamo.

— Ali odjedno bese pobledela.

Oni izadoše. Eleonora ih je posmatrala, a Viljem zaprepašćen i ošamućen, baci pogled na nju,

7 Glasovi u kući

97pa se onda ukočeno zagleda u Džesiku. Džesika se nežno osmehivala, očiju uprtih u pod, ne videći ništa.

— Jadni Edvin — reče blago — nema hrabrosti da kaže da se seća. Ali ja neću nikad zaboraviti, nikad! Ja sam ga na kraju odbila, gospođo Ašer. Znala sam da me porodica nikad neće prihvatiti. A kako bih i mogla da živim u kući dok mi je majka u kuhinji? Naravno, mogla bih da je otpustim. To je moglo da se učini. Ali ja sam se odrekla svoje ljubavi. Sad uviđam kako je to bilo pogrešno. Nikad se čovek ne sme odreći ljubavi, ma kuda ona vodila. Izgubila sam sve osim jednog divnog dana... s njim. I nikad više neću da vidim svoju majku.

— Džesika, vi lažete — reče Viljem. — Vi znate da nikad nije postojao takav dan. — Govorio je glasno da bi prodro kroz tu omadijanost.

— Oh, zaista je postojao, zaista — reče Džesika blago, odlučno, i prisloni stisnute ruke na grudi. — On će zauvek ostati ovde.

— Viljeme, hajdemo kući — reče Eleonora. Ona ustane i ne ispruži ruku. — Džesika, ni ja ne verujem ni reci od onoga što ste govorili. Ali ne smete nikad više pričati takve laži. Lično ću reći Herbertu da vas smatram za veoma bolesnu ili za veoma pokvarenu ženu. Žao mi je i Herberta i vaše majke. Ona izađe iz sobe, a Viljem pođe za njom. Još jednom okrete glavu i pogleda iza sebe. Džesika je sedela, ruku stisnutih na grudima, osmehujući se, kao da ih nije ni videla kako odlaze. Nešto tu zaista nije bilo u redu. Napolju, njih četvoro se popeše u kola i odvezo-še čuteći. Šta je tu i moglo da se kaže? Šta li je mislila Vera, šta se krilo u glavi njegovog sina Ed-vina, i da li je Eleonora sumnjala u svog sina upr-kos njegovom poricanju, kao što žene uvek sumnjaju u muškarca? Ah, kakva je to neprijatna zbrka, pomisli Viljem, a nikad neće ni moći da bude mira u jednom svetu gde ima takvih smutljivaca kao što je Džesika, žena bez ikakve vrednosti, moglo bi se

98
reći, ali koja je ipak izvor zbrke i nesreće za sve njih.

Jednu milju pred kućom Edvin zaustavi kola i naglo povuče kočnicu. Okrete se upola na svom se-dištu i pogleda ih u oči. — Tako sam preneražen da ne znam šta da kažem. Sve je to potpuna izmišljotina. Ne znam o čemu ona govori.

Eleonora ga prekide. — Šta je govorila kad je onog dana stajala u predvorju, s rukama na tvojim ramenima ?

— Koga dana? — upita Edvin zbunjeno. — Imala je običaj da mi stavlja ruke na ramena još kad smo bili deca. Uvek sam se trudio da budem van njenog domašaja.

— Zašto joj nisi rekao da prestane s tim? — reče Eleonora strogim glasom.

— Nisam hteo da povredim njenu osetljivost... ti si nam uvek govorila da to ne činimo — odvrati Edvin.

Vera je sedela čuteći, oborene glave.

— Jesi li ti ikad naslutio — upita polako Viljem — da je ona zaljubljena u tebe?

— Nikad nisam ni pomislio na tako nešto — reče Edvin otvoreno. — To je odvratno — dodade plaho.

Posmatrao ih je netremice, a onda se odjednom usplaiiiri. — Kako ću, do đavola, dokazati da ona laže? Ako mi vi ne verujete, ko će mi poverovati?

Vera okrete svoju ljupku glavu. — Ja ti verujem — reče jasno.

— Oh, Vera ... — Glas mu se prekide.

— Mi svi verujemo u tebe — reče Viljem trezvenim glasom. — Ja mislim da je Džesika sišla s uma. Izmišlja stvari. Možda zamišlja da je stvarnost ono o čemu je sanjala. Najbolje bi bilo da uopšte ne poklanjamo pažnje tome.

—• Naravno — reče Eleonora. Bese se povratila dok je on govorio; saže se i dodirnu sina po ramenu. — To nema nikakve veze s tobom, Edvine. Ja smatram, jednostavno, da je sirotoj Džesiki pot-
99rebna lekarska nega. Govoriću s Herbertom i Ber-tom. A sad vozi kući.

Vozili su se čuteći, ali ko zna šta se vrzmalo po glavi tih dvaju stvorenja što su sedela na sediš-tu pred njima? Međutim, već davno je Viljem naučio da je najsigurnije što čovek može učiniti kad dođe u dodir s nečim neobjašnjivim prosto da ne obraća pažnju na to dokle god ne postane objašnjivo. Podsvest radi negde ispod čovekovih svakodnevnih navika, blagoslovene potrebe za jelom i pićem, svežim vazduhom i snom, a pre svega za radom. Kakve li bi se, zaista, ludosti mogle javiti među ljudskim bićima kad ne bi bilo posla koji mora da bude urađen, tela koje mora da bude na-hranjeno i odcveno! Kad su stigli kući, seti se da bi mogao na taj način da objasni Džesiku Eleonori.

— Šta misliš, da li to Džesiku, u stvari, ne muči obična dokolica? Ima suviše vremena na raspolaganju ... možda ga je oduvek imala.

— Ne bi imala toliko vremena kad bi se starala o kući kao što treba — reče Eleonora nabusito. — Herbert mi kaže da više neće da pere njegovo rublje. Mora da najmi susetku da to uradi. A sećaš se i da joj je kupio dva usisivača za prašinu ... to je više nego što si ti učinio za mene, Viljeme.

Ona ga pogleda zažmurivši iznenada očima.

— Herbert je ludak — reče Viljem. Međutim, to ludilo moglo je da uzme široke razmere. Herbert veruje sve što mu Džesika priča, kaže Eleonora. Noću sluša njen divni glas koji mu otkriva grozne stvari, a ujutru pilji u Bertu tako da ga se ona plaši.

— Herbert, on tako gleda u mene — rekla je Berta Eleonori baš prošle večeri. — Ne dopada mi se kako on mene gleda.

— Džesika je suviše pametna za Herberta — reče sad Eleonora. — On veruje u sve što ona priča zato što ona govori dobrim engleskim jezikom, a on nije uopšte stigao dalje od četvrtog razreda. Katkad pomislim da bi bilo najbolje kad bismo ih

100

sve najurili, bez obzira na to koliko su dugo bili kod nas.

— Moramo pričekati dok Džesika ne dobije bebu — odgovori Viljem. — A uz to — dodade pošto je još jedan časak razmislio — oni rade isto tako dobro kao i pre. U stvari, ne znam da li je Berta ikad kuvala bolje nego sad, a i Herbert se svakako trudi. Pre neki dan me je čak upitao da li bih hteo da mi očisti cipele.

I tako rešiše da sačekaju rođenje Džesikinog deteta.

Vera je ostala u gostima nedelju dana, i više ništa nije rečeno o Džesiki. Vera je pravila planove za svadbu, spokojna kao i uvek; pomerila je datum unapred, za početak jula, umesto da se to obavi u septembru, kao što je ranije nameravala.

— Potrebna sam Edvinu — rekla je jednostavno; oči su joj bile plave i mirne.

A Viljem, koji je naslutio u Edvinu neko uestezanje i kolebanje, predložio je ono na šta je do tada samo pomišljao — da Edvin posle medenog meseca stupi u njegovu kancelariju i uči malo kroz praksu, pa da posle godinu dana, a možda i dve, pređe na pravni fakultet.

— Neće ti škoditi da naučiš nešto pre nego što opet pođeš u školu — reče on sinu. A u sebi je osećao da će Edvinu koristiti ako se bude sam izdržavao godinu-dve posle ženidbe. I tako se svi združili kao jedna porodica da zakrpe prodor koji je napravila Džesika.

— Kad će Džesika dobiti bebu? — upita Eleonora Bertu.

Berta odmahnu svojom krupnom glavom. — Ja ne znam ništa . . . — reče jogunasto. — Oni meni ne govore ništa, nichts, nichts! — Ona i Herbert su retko razgovarali. Kuhinja, koja je ranije bila mes-to gde je vladala druželjubivost, postala je odaja puna usamljenosti i neprijateljstva. Herbert je jeo u sobici gde se drži posude i služio se sam.

Kad je Eleonora upitala Herberta, i on je odmahnuo glavom. — Izgleda da lekar ne ume da 101kaže — odgovorio je okolišeći. — Svakog dana u ovome mesecu, reko bi'.

Nedelje su prolazile, a dete se nije rodilo. Međutim, jednog jutra se Herbert nije pojavio o doručku. Docnije toga dana telefonski poziv je objasnio šta je razlog tome.

— Džesiku su odneli! — drao se Herbert u slušalicu. — U bolnici sam. Mnogo se namučila, već sam mislio da sam je izgubio. Devojčica je. Doktor je reko da ne može biti više dece. Odma' joj je podvezo jajovode.

— Oh, Herberte, to je strašno! — uzviknu Eleonora.

— Ne mari ništa — reče Herbert. Gotovo ga je mogla čuti kako briše s lica i vrata vlagu, uvek spremnu da izbije. Herbert se lako znojio, i leti i zimi; to je bilo znojenje od uzbuđenja i nije imalo nikakve veze s toplotom ili hladnoćom. — Mislim da neću dolaziti na poso dva-tri dana — dodade on.

— Ne mari — reče ona. To će, u stvari, predstavljati olakšanje. Ona spusti telefonsku slušalicu i ode u kuhinju. Oslanjajući se na ruke i kolena, Berta je čistila iznutra štednjak.

— Berta — reče Eleonora blago — Herbert je baš sad telefonirao. Imate malu unuku. Tako mi je mило.

Berta iznenada zajeca. — Od toga ja nemam ništa.

— Imaćete — reče Eleonora, ispunjena sažaljenjem. — Čim ona dovoljno poraste, Herbert je može dovesti ovamo k meni, a onda ćete je i vi videti.

— Herbert neće mene da pusti — promrmlja Berta glasom prigušenim od suza. Onda zavuče glavu u štednjak i pruži ruku da dohvati najdalje ug-love, a odande se začu njen potmul glas:

— Sad mene i Herbert mrzi.

— Oh, Berta — reče nestrpljivo Eleonora, pa izađe iz kuhinje, i cei os* tog dana nije razgovarala sa Bertom, očekujući da se Viljem vrati kući.

102

— Svi su odreda odlučili, izgleda, da se međusobno mrze — izjavi ona. — Žao mi je onog jadnog malog deteta.

■ — Opet devojčica — reče Viljem zamišljeno.

Ipak, malo ga je umirilo Edvinovo venčanje, Berta i Herbert su se pridružili porodici u tom presudnom trenutku, jer je svadba zahtevala opštu saradnju. Vinsten i Medž su došli sa decom, Suza-na je stigla s koledža, a Ozark Pit, kako je u sebi počeo da ga naziva Viljem, došao je dan ranije, po Suzaninom naređenju.

Velika kuća bila je puna, nije bilo vremena ni za kakve druge brige sem njihovih ličnih, i Viljem se malo razgalio, a tu je blagodat zaslužio pošto je svoj posao u vezi s onim zločincima iz grada pobe-donosno priveo kraju. Otkrilo se da su ona tri lupeža koje je branio — ne zbog toga što su nešto vredeli, već zbog prava koje su uživali kao građani — ma kako nisu bili, u stvari, bili nevažni u pore-đenju sa stvarnim ubicom, koji je bio otkriven na osnovu priznanja čoveka s debelim licem, jednog od one trojice. Pošto je glavni zločinac najzad bio sigurno smešten u zatvor i određen za električnu stolicu, trojicu manjih su pustili uz novčanu kauciju, a Viljem ih je strogo opomenuo i obećao im da će ih i dalje braniti samo ukoliko se budu dobro vladali. Sad je bio spreman da zaboravi na zločince i da uživa u prijatnoj čestitosti svoje porodice. Bio je jun, na kući su bila otvorena vrata » prozori, i njegovi unučici su se srećno igrali napolju. Bio je zadovoljan zbog duboke odanosti koja je vladala između Vinstena i Medž, i nije ga mnogo ljutio po-bedonosni Medžin izgled zbog toga što je došla na svadbu baš uoči rođenja svog trećeg deteta.

— Može da se rodi svuda — rekla je ona, bezbrižno prsnuvši u smeh. — Bilo bi zabavno da se rodi baš ovde, u dedinoj kući.

Viljem se samo osmehnu moleći se u sebi da ne bude tako. Međutim je vreme dostiglo vrhunac savršenstva.

Edvin se iz koledža vratio kući sa dovoljno odličnih ocena da ugoditi roditeljima. Koli-

103ko je Viljem mogao da vidi, između mladića i Vere nije postojala nikakva senka, i u određeno vreme porodica je krenula u Mančester, gde je trebalo da se obavi svadba u dva časa posle podne.

Ne, između to dvoje nije bilo nikakve senke. Edvin je mirno ušao u crkvenu lađu sa Vinstenom, deverom (divnim mladićem kakav se samo može danas videti, pomisli Viljem), sveštenik se približavao od suprotnih vrata u punoj odori, a orgulje prelazeći iz čežnijih tonova pesme „Oh, obećaj mi“ u svcčano-veseli svadbeni marš, opomenuše ga da mora ustati zajedno s ostalima. Samo je rođaka Em a zbog artitisa ostala da sedi u prednjoj klupi sa Verinom majkom.

I tako je Viljem opet posmatrao tu večitu po-zorišnu igru života, tu dirljivu i svečanu povorku: svoja dva unučeta koja su rasipala ružine latice ispred Suzane, glavne deveruše u zlatnoj prozračnoj svili, zatim ostale deveruše koje su je pratile u haljinama ružičastim i belim kao slonovača, i najzad visoku belu nevestu, tako mladu, oslonjenu o očevu ruku. Viljem je sve to već preživeo sa Vinstenom, ali ipak je nekako ovog puta bio dublje potresen. Vera je odbila da poveruje u ista rđavo u vezi s njegovim sinom, stajala je nepokolebljivo uz njega verujući mu na reč, kao plemenita devojka, spremna da postane plemenita žena.

Ipak je, uprkos samom sebi, bio pomalo uznemiren hladnoćom Verina lica kao u statue. Bela kao mermer, ona je polako išla napred i nije digla oči da sretne Edvinov strasni pogled. Gledajući sada sinovo lice, Viljem se upita da li u tim očima, uperenim u jednu tačku i punim očekivanja, nije pri-metio nešto nalik na bojazan. Zar je moguće da je Džesika ipak razorila nešto između ovo dvoje, mada nije bilo ni trunčice istine u onome što je rekla? Čak i da je bilo malo istine, on ne bi mogao da krivi svog sina. Dečak, koji uvek raste i suviše brzo, ne može se kriviti.

U tom trenutku priseti se, i protiv volje, jednog događaja iz svoje mladosti. On, Viljem Ašer, zaljub-

104

ljen u devojku Eleonoru, ipak je bio primoran da joj prizna one divne i strašne nedelje pred venčanje kako je jednom, četvrte godine na Harvardskom univerzitetu, bio takva budala da je dozvolio jednoj grupi drugova iz koledža da ga odvedu u neku groznu kuću na kraju Kembridža, daleko od škole. Ono što joj nije mogao priznati bilo je da je i ona sama bila delimično kriva za to, zbog duge veridbe koju je zahtevala, zbog svoje sve jače, ali ipak uz-držane ljubavi, zbog zamora koji je izazivalo tako sporo približavanje njihovog svadbenog dana, zbog njegovog straha od samog sebe, straha da njegovo samosavlađivanje ne popusti i da je on ne uvredi u samom početku bračne ljubavi — kako je mogao da objasni nevinoj devojci Eleonori sve te skrivene stvari? Njegov doživljaj bio je tako odvratn da je on ubrzo, bez drugova, pobegao s tog odvratnog mesta, ali je ipak to ostalo nešto što se mora ispričati, i Eleonora ga je slušala, isto ovako bleđa kao Vera sad, i isto ovako beznadežno čedna. Još se sećao kako mu je oprostila u onom času njegovog najdubljeg samoponiženja, kome godinama nije dozvolio da mu se vrati u sećanje sve dok se sad odjednom nije u potpunosti vratio, i njegova se ozlo-jedenost pojača zbog toga što, uprkos godinama, nikad nije kazao Eleonori da i ona treba da delimično snosi tu krivicu. Sad je osećao dubok bol zbog sina, i pitao se hoće li ikad biti u mogućnosti da nagovesti Edvinu da nikad ne srne tražiti od Vere oprostaj, čak i ako je ono što je Džesika rekla bila čela istina, da ne bi tim traženjem oprostaja samo potvrdio njenu sumnju u sebe.

Na to dođe k sebi trgnuvši se. Ono dvoje je baš davalo svečano obećanje, dok je on bio tako nelojalan prema Edvinu i u mislima se ponašao kao da je Džesika govorila istinu umesto (u to je bio uveren) najgorih laži, koje su se mogle protumačiti samo nekom vrstom neobjašnjivog ludila što katkad spopada žene.

105 Vinsten spusti prsten, koji je izvadio iz džepa na prsluku, u ispruženu bratovu ruku, a Edvin ga stavi Veri na prst govoreći prastare i divne reci; a zatim, kad one behu izgovorene, oboje klekoše da prime blagoslov, molitvu za doživotnu vernost. Viljem je imao potpuno poverenje u osobine svoga sina, koji se rodio da bude veran svojoj dužnosti isto kao i ljubavi. Ali hoće li Vera zahtevati od njega nešto više od onoga što čovek može da podnese? Džesika je ipak bacila na njih senku, pomisli on turobno, bacila je senku čak i na njega, jer on nikad neće znati šta Vera može da učini njegovom divnom sinu, i možda će morati da čeka da prođu godine pre nego što to bude saznao, i to samo pos-matrajući Edvina, gledajući drži li glavu visoko i samopouzdan kao što čovek može da učini jedino ako je siguran u to da ga njegova žena ceni isto koliko i voli. Ali ako bude video da se Edvinova ponosna glavna pognula, ako bude video onaj užasni klonuli izgled čoveka koga je izdao njegov brak i ranila nadmoćna čisto ta njegove žene, onda će znati šta je.

Svadbeni marš odjeknu uz skladnu zvonjavu zvona, i ono dvoje krenu ka otvorenim vratima; Edvin je držao glavu veoma visoko. Ali je Verino lice još uvek bilo belo i hladno.

Eleonora nije spavala. Probudivši se iz nečega što je, kako je Viljem smesta uvideo, bio samo laki dremež, on opazi da je, mada je bila zatvorila vrata između njihovih soba, ispod tih vrata, rasušenih od godina, ostao dobar santimetar prostora, i kroz tu darežljivu pukotinu on ugleda svetlost koju je bacao žuti šešir sa lampe kraj Eleonorina kreveta. Ležeći u potpuno istom položaju u kome se i probudio, na leđima, zabačene glave, on oslušnu i ču njene korake dok je tumarala po sobi u somotskim papučama. Okrete se taman toliko da vidi osvetljeni brojčanik sata koji je stajao na stočiću kraj njegovog kreveta. Bilo je tri sata, onaj užasni čas kad

106

skrivene dnevne brige izmille kao zveri iz mraka, da reže i šire svoje otrovne slutnje. On uzdahnu i ustade, uvuče noge u papuče i obuče kupaci ogrtač. Gajtan oko pojasa bio je zavezan u čvor, i sad se malo petljao oko njega, nestrpljiv, a onda diže ruke od toga. Zakuca na Eleonorina vrata. Bilo je trenutaka kad ona nije želela da se ta vrata otvore, i on je to blagovremeno naučio.

Sad mu nije odgovorilo da uđe. Umesto toga čuo je njen upitni glas, prilično visok: — Da?

— Jesi li budna? — do viknu on u odgovor.

— Uđi — reče ona posle vrlo kratke počivke. I tako on uđe. Eleonora je ležala na kanabetu, umotana u meki svileni pokrivač.

— Ne možeš da spavaš? — ponovi on posmat-rajući je. Njena duga kosa, srebrnastoplava, kao što je bila i u mladosti, bila je spletena u dve viti-ce, koje su joj padale niz ramena. Između njih, njeno lice bez šminke bilo je blede i on pomisli da izgleda iscrpena.

— Stalno mislim na Veru — reče ona naglo.

— Zašto na Veru? — upita on glupavo.

— Veruje li ona u ono što je Džesika rekla ili ne veruje? — upita Eleonora, ne njega, nego onako nasumce.

On sede na ivicu kanabeta. — Možemo li nešto da učinimo u vezi s tim, draga?

— To se stalno pitam.

Viljem je želeo da ode u postelju, sećajući se sutrašnjeg posla nagomilanog na njegovom pisaćem stolu, ali je poznao Eleonorinu upornu narav. Bio je naučio da isključi svoje misli, mogao je da odloži dalje razmišljanje dok se ne oseti opet spremnim za to, ali ona je bez prestanka težila za zaključkom, mada se, kad bi došla do njega (pomisli on), više nikad ne bi setila tog pojedinačnog traženja. Odgovor, kad bi ga našla, bio je konačan.

— Bojim se onoga što Vera misli — reč ona blago.

Te reci, tako mirne, tako savršene u svojoj blagosti silno ga zaprepastiše.

107— Zar nikad nećeš zaboraviti? — upita on. — Zar sve ove godine nisu za tebe ništa značile? Zar nisam dokazao svoju vernost?

— Naravno da znače ... i svakako si dokazao — odgovori ona, a glas i oči su joj bili umiljati — ali, da li će Vera znati?

Uviđam šta hoće da kaže, pomisli on turobno. Vera je sad bila na onoj tački gde su se on i Eleonora nalazili pre više od dvadeset pet godina. Avaj, ovo je bila Edvinova prva bračna noć!

— Mislio sam da je sve to mrtvo i sahranjeno pre mnogo godina — zaječa on.

— I jeste — uporno ponovi ona — ali zar ne vidiš da je za Edvina i Veru tek noćas počelo:

— Ima li to neke veze s nama? — upita on.

— Oni su naša deca, i mi želimo da budu srećni.

— Mi smo bili srećni. .. Zar se ne smemo pouzdati u njih da će naći svoju sreću, kao što smo je mi našli? — uporno je nastavljao on.

Eleonora ne odgovori; razmišljala je o tome, i bilo je tu neke uzdržljivosti, on ju je osećao, video ju je u tom ćutanju, u njenom zatvorenom licu.

— Verovatno samo ja shvatam kako se Vera može osećati — reče ona najzad.

■ — Hajde — reče on s nestrpljenjem — postoji li, posle svih ovih godina, još nešto što mi nisi kazala?

Pogledaše jedno u drugo, i te godine se izgubiše nekud u nestvarnost. A stvarna je bila njihova prva bračna noć, kad je on, čak i usred one svoje vatrečnosti i žudnje, video suze u njenim očima. Bila je tako divna, nežna i snažna, ta savršena, vitka devojka koja je najzad bila njegova. Njena blede-zlatna kosa bila je te noći rasuta po jastuku kao ogroman oreol, on je bese tako razastro, diveći se njenoj dužini, mekoći, njenom dodiru koji je osećao na dlanu, kao da je živa. U tim danima, sve je imalo tek da se upozna prve bračne noći. Nikad pre toga nije video njenu kosu raspuštenu, nikad nije video obris njenih grudi, oblik njenog struka, obli-

108

nu njenih kukova, njene duge ljupke noge, uzana stopala. Nikad nije video čak ni njene članke na nogama obnažene. Zanesen i dršćući, van sebe od strasti i divljenja, ne verujući da je sve to sad njegovo, nije video njene suze sve dok joj svetlost lampe nije pala na lice, i dok ih on nije ugledao kako sjaje u plavetnilu njenih očiju.

Ustuknuo je i upitao: — Šta se desilo?

— Ništa — promucala je ona.

— Ali mora biti nešto — navaljivao je on, pa je onda zastao i, zauzdavajući i gušeći svu svoju ljubav koja je nadirala, istraživao je i ispitivao, i iščupao iz nje istinu — ona ne može zaboraviti da njemu to nije prvi put, pošto je postojala i ona druga žena.

Zašto joj je to ispričao? Da nije tako potpuno istinoljubiv, prećutao bi ceo taj bedni i besmisleni doživljaj, taj dački obešenjakluk na koji je pristao zbog njenog neizdržljivog odlaganja, to delo koje mu je iznenada postalo tako odvratno još dok ga je činio, koje mu je izgledalo tako bedno kad bi ga se setio, koje on, u stvari, bese odlučio da zaboravi. Sve joj je to ponovo objasnio prve bračne noći. Izgledalo je da ga ona razume. Ali sad, toliko godina docnije, uvideo je da nije razumela! I da možda nikad neće razumeti. Bilo je pravo oskvrnjenje uvući u čarobni čas prve ljubavi, da, u taj sveti čas, onu ludost za koju je on detinjstvo smatrao da je mora priznati.

— Bože moj — uzviknu on sada — kako mi je žao što sam ti to uopšte rekao!

— Je li? — upita ona. — Zar ti je zaista žao što si mi rekao?

— Nikad to nisi zaboravila — reče joj on pre-korno.

— Ja ne zaboravljam ništa što se odigralo između tebe i mene — odgovori ona.

— A pošto ti nije dovoljno to što nisi zaboravila — viknu Viljem na nju — ti prenosiš svoje se-ćanje na rođenog sina i njegovu mladu ženu! — On ustade i počeo da seta po sobi. Onaj gajtan koji 109 nije uspeo da zaveže opet počeo da mu smeta, kupači ogrtač mu se nije zatvarao, morao je da se zaustavi ispod svetlosti i da vidi šta to nije u redu. Tada ona mehanički ustade i umesto njega raz-veza gajtan; njeni tanki prsti bili su hitri i vestiti, dok su njegovi samo nespretno baratali. Čvrsto zaveza pojas oko njega, pa opet leže i navuče pokrivač do brade. On nesvesno prihvati tu uslugu.

— Vera je odrasla u razumnijem vremenu nego mi — produži on. — Rat je bar urazumio žene.

— Šta upravo podrazumevaš pod tim „razuman“? — upita ona.

Nije bio raspoložen za analiziranje, ali je ipak to učinio, i protiv volje. — Mislim, prosto, da muškarac i žena ne mogu da se mere istim merili-ma. To je prastaro kao Adam, ali istina ostaje uvek nova.

— Znači, ti misliš da je Edvin kriv? — reče ona i suviše mirno.

— Kriv? — ponovi on. — Ne znam šta time hoćeš da kažeš. Ako time misliš da li Džesika laže, da, tako je ... odnosno, ja mislim da laže.

— Ti misliš da laže — ponovi Eleonora.

— Kako uopšte čovek može znati nešto sigurno? — odgovori on razdraženo. Na neki besmislen, dalekosežan i nelogičan način Džesika je čak i onu njegovu neuspelu ludost utkala u mrežu kojom je sad uhvatila u zamku i njegovog sina. Da on nije otišao onda u kuću Rože Švenk, Eleonora ne bi verovala Džesiki, bilo bi neverovatno da se njen i njegov sin mogao spustiti do jedne devojke koja služi, čak i ako je ta devojka Džesika. AH ovako!

I sve se to događalo ove godine, u ovo novo doba, kad su novine pune razvoda i skandala, kad se seks smatra samo za običan prohtev koji teško može da se mesa sa ljubavlju. Ovde, u njegovom domu, u Vermontu, u dolini okruženoj zelenim brdima, on i Eleonora su živeli u jednom vremenu koje je svet već zaboravio. Takvu moć ima ljubav.

110

On se okrete ženi, ozbiljna lica, bledih usana, stisnutih zuba, i pruži ruku k njoj.

— Daću svoj život za tebe — promrmlja. — Moram imati i tvoje poverenje i tvoju ljubav. Neću da budem izneveren tvojom sumnjom u mene. Ako ti nemaš vere u mene, onda je sve ostalo samo prašina na mojoj glavi i pepeo u mojim ustima.

Njegove crne i ogorčene oči uporno su je pos-matrale; bila je pobeđena njegovim očajanjem, pa zato odmah ustade sa kanabeta i pade mu u zagrljaj, a on ju je držao, obraza prislonjena na njeno teme, na meku krunu njene kose. Nikakve reci — nikakve reci — samo ovo, neka ovo bude dovoljno, bar za ovu noć, i bar za njih u njihovoj generaciji. Mladi se moraju učiti na svoj način, jer ih niko ne može poučiti. Svako ljudsko srce mora se ponovo učiti ljubavi, novorođeno i samo.

— Otišla bih da obiđem Džesiku i njenu bebu. To je izjavila Medž za doručkom, okružena svojim mladima, ponosna madona, sa mužem desno od sebe. Eleonora bese zakasnila, a to je bio vrlo redak slučaj, za koji je Viljem zahvaljivao bogu kad je brzo ušao u trpezariju u osam i po. Nije se usudio da otvori njena vrata, ali, prisluskujući spo-lja nije čuo nikakav zvuk.

Sunce je jasno sijalo posle jake kiše koja je pala baš pred zoru, kad je prigušena grmljavina objavila dolazak neočekivanog oblaka. Herbert je revnosno spremao za decu prženi hleb s maslom, i Medž mu je baš saopštavala svoju odluku kad je Viljem ušao u sobu.

— Dobro jutro — reče Viljem. Sede i primi lepljive poljupce od svih unučica, koje je njihova mati naučila, u to je bio siguran, da neizostavno poljube dedu i babu u jutru i uveče, a kad stignu i između toga. Medž je bila supruga i majka koja javno ispol[ava svoja osećanja, i verovala je da poljupci i milovanja učvršćuju porodični život.

Bilo je nemoguće ne uživati u slici koju je njegova snaha pružala kao mlada i zdrava majka, mada je odvratio pogled kad je Vinsten podigao Me-

111 džinu punačku ručicu i prislonio je sebi uz obraz. Vinsten je bio preterano zaljubljen u svoju ženu, i to je bilo odvratno, ali se on radovao što mu je sin srećan. Oba roditelja su uživali gledajući kako njihova deca ljube dedu.

— Tako, mili moji — guknu Medž. — Morate uvek voleti svog dedu.

— Dabome — ponovi Viljem prilično iskreno, ali svestan kako su hladno zvučale njegove reci i glas nasuprot Medžinom toplom oduševljenju.

Herbert nije ništa odgovorio na Medžinu izjavu. Izašao je iz sobe mrmljajući nešto o još malo toplog prepečenog hleba, a Medž nastavi zadovoljno, obraćajući se sad Viljemu: — Osećam da bi trebalo da pokažem malo interesovanja. Na kraju krajeva, Džesika je odrasla u ovoj kući, a ovo joj je prvo dete. Uz to, mogla bi da joj pomognem. Vrlo je žalosno što ne dozvoljava Berti čak ni da vidi bebu. Možda ću moći nešto da joj kažem.

— Radovaću se ako uspeš da obodriš Bertu — reče Viljem. — A Džesiki može koristiti da vidi nekog tako potpuno normalnog kao što si ti, Medž. Priznajem, ja ne mogu da razumem Džesiku.

Razmišljao je da li da im ispriča o onome Dže-sikinom neobičnom izlivu u vezi sa Edvinom, a onda odluči da im ne kaže. Mada je sve to ostalo u porodici, čovek nikad nije mogao znati kako će Medž primiti tu stvar. Između dva brata nikad nije bilo ljubomore, verovao je Viljem, ali Edvin sad ima ženu, pa i kad bi se pretpostavilo da je

Vera sasvim drukčija nego Medž, Viljem ipak nije bio siguran da bi to otklonilo svaku mogućnost ljubomore, njene ili Medžine. On ne bese navikao da ima dve snahe, niti Medž da ima jetrvu — lepu i mladu jetrvu, čiji stas još nije upropašćen. On je zamišljao da Vera neće nikad dozvoliti da joj se stas upropasti, ma koliko dece bude imala, a već to, samo po sebi, može jednog dana postati izvor ljubomore, jer je Medž bila materinski tip koji veruje da odojčad treba da se hrani iz majčinih grudi, i ona bi mislila da je neprilično smatrati

112

liniju ženskih grudi važnijom nego njihovu upotrebu u materinske ili, uopšte, bilo koje druge svrhe. Vinsten, pomisli Viljem bacivši oštar pogled na sina, izgleda potpuno blesav, mršav i vrlo osećajan mlad čovek, predan očinstvu. Kakav li je kao suprug? E pa, ma kakav bio, Medž ga je napravila takvim. Medž je bila neumoljivo materinski nastrojena, i njena blaga moćna ljubav apsorbirala je sve oko nje. Samo uz najveću odlučnost Viljem je odbijao da i sam bude apsorbiran. Voleo je svoje unučice, uprkos tome što su bili lepljivi od jutarnje marmelade, ali je odbijao da ih smatra za nešto više nego sporednu stvar u svom životu. Resio je da se uzdigne iznad običnog dede, ma kako Medž gledala na njega. Pade mu na pamet da je možda jedini način na koji Vinsten može da bude ljubavnik svoje mlade žene taj što će je grliti pre svega kao majku svoje dece. Odvratna mogućnost, reče u sebi Viljem odvrćući misli od tog prizora. Žurno završi doručak, stavljajući samo nekoliko običnih primedbi i gundajući nešto s vremena na vreme kad bi mu deca postavila neko pitanje. Onda ustade. — Neću da budim tvoju majku — reče Vinsten — s vrata. — Zamoli je da mi telefonira kad se probudi.

Ostavi ih uz milostiv osmeh i poljubac koji je sa brkova poslao deci, sav srećan što može da ode. Herbert se brzo presvuče, i sad je opet bio šofer, nepomičan i nem za volanom. Tog jutra Viljem je išao samo u Mančester, jer je u njujorškoj kancelariji vladalo uobičajeno letnje zatišje. Bilo je čudno, ali istinito, da se i zločinačka delatnost u tom velikom gradu povlačila leti na umeren godišnji odmor, da bi opet oživela u studenom jesenjem vazduhu. Zeleni bregovi su bili ljupki, sunčev sjaj se prosipao u doline, a on se pitao treba li da razgovara sa Herbertom veselo, i zaključio je da ne treba. Bilo je nečeg pretećeg tog jutra u Herbertovim čvrsto stisnutim malim ustima. I zato je Viljem

8 Glasovi u kudi

113 sedeo mirno, čuteći, izbacivši iz glave teškoće u ljudskim odnosima i razmišljajući o prijatnim stranama prava, u kome se sve dešava prema obrascu i pravnom primeru, i čovek tačno zna šta je ispravno. Šteta što takvi obrasci ne mogu da regulišu misli ljudi i žena isto tako kao i njihove postupke. Uživao je dok su prilazili gradu, i opazio je navalu turista, učiteljica koje su autobusima dolazile na odmor. Automobil uspori, Herbert izabra jednu sporednu ulicu, i oni se zaustaviše pred starom zgradom od crvenih opeka, od koje je Viljem pre mnogo godina napravio svoju prvu advokatsku kancelariju, i koju sad ne bi napustio ni po koju cenu, mada više nije imao skoro nikakvu praksu u tome mestu. Sto je više stario, sve je manje promene želeo u životu. Već samo zbog toga predstavljala je Džesika opasnost. Ma kako udaljena bila, i dostojna prezrenja, ipak je njen budalasti, neobrazovani um stvarao izvesnu moć koja može da razori razuman i bezazlen, mada sićušan svet, i to njegov rođeni svet. On ponovo razmisli o otpuštanju Ber-te i Herberta, da jednom prečisti s tim i da izvuče svoje domaćinstvo iz kobnog kruga u koji su pukim slučajem bili uvučeni. Jer on nijednog časka nije poverovao da je to bilo poslednji put što čuju nešto o Džesiki. A ipak, po prirodi, nije imao poverenja u korenita čišćenja. Pre podne je proveo mirno za svojim pisaćim stolom, i uznemirio se tek u podne, kad je dozvolio sebi da jasno shvati ono čega je sve vreme bio svestan — da Eleonora nije telefonirala. Poručio je da mu se ručak donese iz obližnjeg hotela i resio da je ne zove. To što ona njega nije pozvala značilo je ili da još spava, u šta nije mogao da veruje, ili da nije htela da ga pozove; u tom slučaju bilo je bolje ostaviti je na miru. Odavno već bese naučio da mu ništa ne koristi ako dozvoli da ga nestrljenje primora da potraži razloge njenim postupcima pre nego što ona sama odluči da ih otkrije.

Pustio je da prođe dan, ali se nije ni časak zadržao posle pet sati. Na svoje iznenađenje, kad

114

je izašao i prišao kolima, video je da šofer nije Herbert, već Vinsten.

— Znam da si se iznenadio — reče Vinsten pružajući ruku da otvori vrata. — Ulazi. .. ovo je bio neobičan dan. Herbert je morao da ode kući. Medž je smatrala da treba to da učini.

Viljem uđe u kola. — Šta se sada desilo?

— Medž je htela da ti ja to objasnim nasamo dok se vraćamo kući — reče Vinsten.

Pažljivo se provlačio između gomila umornih turista koji su čekali na autobuse za povratak. — Medž veoma žali Džesiku. Ona smatra da srnista moramo nešto učiniti za nju.

— Dobro, dobro — reče Viljem — hajde da svršimo s tim.

Na osnovu Vinstenovog opreznog pričanja, podsticanog Viljemovim povremenim suvim pitanjima, stvar je ispala sasvim jasna. Vinsten i Medž su se tog jutra zajedno sa decom odveli do farmerske kućice. Tu su zatekli sve naopako. Niko nije odgovorio na njihovo dozivanje i lupanje, a najzad su, osluškujući, čuli bebu kako plače na spratu. Medž to više nije mogla da izdrži. Pokušala je da otvori prednja vrata i videla je da nisu zaključana.

— Vinstene, ti ostani ovde sa decom, a ja ću otići gore — naredila je.

— A pas? — prekinu sad Viljem sina.

— Tada nismo videli psa — odgovori Vinsten.

Medž je otišla pravo na sprat, mada joj je bilo teško da se penje uz strme stepenice. Prišla je vratima iza kojih je dopirao detinji plač, a onda je čula kako Džesika tiho i tužno jadikuje.

Pokušala je da otvori vrata, ali su ona bila zaključana. Prodrmla je kvaku. — Džesika! — povi-kala je. —

Pustite me unutra. Ja sam, Medž Ašer. Došli smo da vas obiđemo.

Onda je začula pseće rezanje, pa glasno, duboko urlanje. — Džesika! — opet je povikala.

— Ne mogu da vas pustim — do viknula je Džesika u odgovor, glasom isprekidanim od jecanja. — Ne mogu da zadržim psa.

8*

115 Pas je izgledao tako zao da se Medž zaista zaustavila. Opet je sišla niza one nesrećne stepenice, izašla u dvorište, gde je Vinsten čekao sa decom, i ispričala mu šta je Džesika kazala.

— Ti uđi u kola i ostani sa decom, a ja ću se popeti — rekao je on.

Medž ga je poslušala, jer je sad već bila stvarno uplašena. To je bilo i suviše čudno. Zašto se Džesika zaključala sa detetom i psom u onu sobu na spratu? I da li je to sama učinila? Možda ju je Herbert zaključao. Medž je ušla sa decom u automobil, a Vinsten je pretražio dvorište i našao jednu tešku batinu.

— Budi pažljiv — molila ga je ona kroz prozor na automobilu.

— Ja se ne bojim psa — odgovorio je on. Popeo se uza stepenice i prodrmao kvaku na vratima. — Džesika! ■ — povikao je. — Ja sam, Vinsten Ašer. Sta se tu dešava?

Ona je prestala da jeca, i Vinsten je pretpostavio da je morala uzeti dete u n_aručje, možda ga je dojila, pošto je ono iznenada prestalo da plače. Samo je pas produžio da reži, užasno i promuklo.

— Otvorite vrata — • zapovedio je on.

— Jedan trenutak, gospodine Vinstene — rekla je ona svojim uobičajenim bezbrižnim i maznim glasom. — Moram samo da vežem psa.

Šta je to? pitao se Vinsten. Zar nije mogla malopre da veže psa? Čuo je kako se obraća psu, živahno i umiljato kao i uvek.

— Dosta je bilo, Pirate. To je prijatelj. Ne moraš se uzbuđivati. To je Vinsten. Zar se ne sećaš Vinstena? On mi je uvek bio prijatelj.

Trenutak kasnije otvorila mu je vrata, i on je ugledao neverovatan prizor. Džesika je stajala tu, potpuno pribrana, sa detetom na grudima. Iza nje se nalazio pas, vezan u ogromnoj štenari koja je stajala između bračnih kreveta.

— Uđite, molim vas, gospodine Vinstene — rekla je ona blago. — Još nisam dovoljno jaka da silazim, u prizemlje, pa držim Pirata gore, kraj sebe,

116

dok je Herbert odsutan. Ima toliko skitnica, naročito leti, i svi oni, izgleda, znaju da sam ja ovde sama.

Njen krotki glas, njen čisti izgovor ublažili su malo Vinstonovo zaprepaštenje, pa čak i njegov užas, jer je pas pružao strašnu sliku, sa svojinu mesnatim čeljustima umrljanim penom, kolutajući crvenim očima.

Ipak mogao je shvatiti da se ona boji.

— Da pozovem gospođu Ašer? — • predložio je.

— Oh, zovite je, molim vas — rekla je Džesika gotovo radosno. — ■ Tako mi je milo što je došla, to je vrlo ljubazno od vaše porodice.

I tako je on, veoma zbunjen, opet sišao da dovede Medž, koja se takođe iznenadila kad joj je sve to ispričao; ostavili su decu za časak zaključanu u kolima, i zajedno se popeli na sprat. Džesika se bese smestila u stolicu za ljuljanje, a pas je prestao da cima kožno remenje kojim je bio privezan za štenaru, mada su mu iz čeljusti curile bale, a zlobne oči gledale smrknuto.

— Uđite samo, draga gospođu Ašer ■ — rekla je Džesika srdačno. — Baš sam sedela ovde sama i plakala, bila sam tako usamljena. Nisam vam poznala glas. Nisam mogla dobro da vas čujem, inače bih vas odmah pustila unutra. Stalno moram da govorini nepoznatim ljudima pred vratima kako ne smem da odvežem psa. Sve je to bilo sasvim razumno, ali je ipak izgledalo besmisleno i nestvarno.

— Prednja vrata su bila otvorena — rekao je Vinsten.

Džesika je izgledala uznemirena. — To je ne-smotrano od Herberta! Molim ga da zaključa kuću kad u jutru odlazi, ali on smatra da sam luckasta. Nema nimalo mašte. Ne može da zamisli kako je meni, samoj ovde po ceo dan, a sad i ovo dete ...

Gotovo neprijateljskim očima pogleda dečte, koje je sisalo, i Vinsten prvi put za časak oseti nepo-verenje prema njoj. Jer, zagledana u to nevino lice,

117 u te sad zatvorene oči i opuštene usne, Džesika upita sa neakvim neobičnim, nejasnim čuđenjem:

— Kako je ovo dete moglo da se rodi? Nikad neću shvatiti.

Medž je bila dirnuta. — Oh, draga moja — pobunila se ona — ne smete tako govoriti. Kad muškarci i žene vole jedni druge, uvek dođu deca.

Džesika je digla pogled na Medž, koja je stajala iznad nje kao neka dobra boginja plodnosti.

— Ah, pa ja ne volim Herberta — rekla je razgovetno, hladno.

Medž se okrenula Vinstenu. — Idi, dole, dragi, obiđi decu. Meni će biti sasvim dobro. Moram da razgovaram sa sirotom Džesikom.

I tako je, i protiv svoje volje, Vinsten otišao, a Medž je ostala i verno ponovila Vinstenu njihov razgovor docnije, kad su se vozili kući.

— Grešno je ne voleti svog muža, Džesika — rekla joj je ona.

— Oh, znam to, — odgovorila je Džesika s uzdahom. — Stalno pokušavam.

— Zar nikad niste voleli Herberta? — upitala je Medž. Privukla je jednu stoličicu, sela i uzela dete u naručje. Jadno stvorenje, pomislila je, liči na Herberta i strašno je ružno.

Džesika je pokrila haljinom grudi, zavalila se u stolicu i sklopila oči. — Sve je tako ... odvratno!

— prošaputala je.

— Šta to? — upitala je Medž.

— Što moram da budem sama sa Herbertom u ovoj sobi, iz noći u noć, kad ga ne volim.

Džesika je pokrila haljinom grudi, zavalila se u dali za njega?

— Gospodin Viljem Ašer je rekao da se moram udati.

— Moj svekar?

Džesika je klimnula glavom, krupne suze su joj navrle ispod zlatnih trepavica i kliznule niz blede obraze.

— Ali zašto? — upitala je Medž.

118

— Ne mogu da vam kažem — povikala je Džesika. — Oh, ne smem da kažem to nikada, nikada!

Nije ni kazala, nije htela da kaže, samo je plakala histerično grčeci se od bola. Čvrsto je držala Medž obema rukama. — Oh, ne smete me nikad, nikad pitati, obećajte mi! — povikala je. Nikad ne smete pomenuti ovo čak ni Vinstenu. Samo Edvin zna. Edvin zna sve. Ali gospodin Ašer ne zna da Edvin zna. Edvin mi je bio kao brat.

Oh, on mi i jeste brat... nikad se nećemo promeniti jedno prema drugome.

Užasni vidici otvarali su se pred Medžinim očima. Džesika je bila suviše lepa, oduvek je bila suviše lepa, a stariji ljudi mogu da budu vrlo čudni.

— Ali, da li je on? — počela je!

— Oh, jeste, jeste! — povikala je Džesika neobuzdano.

— Recite mi ovo — kazala je Medž ozbiljno

— koliko je to trajalo?

— Oh, godinama — rekla je Džesika očajnički.

— Kad sam se vratila iz manastira, imala sam tek sedamnaest godina. Tada nisam mogla da ne popustim, zar ne? I tako je to išlo sve dalje i dalje.

Pas je odjednom zarežao, i Medž se trgla.

— Neće vam ništa — rekla je Džesika. — On mrzi samo muškarce. Naučila sam ga tome.

Detence je mirno spavalo u njenom naručju, a Medž je osećala da bi mogla zaplakati. Jadno malo stvorenje, šta li ga čeka u ovoj kući? Kako će to biti komplikovan život!

— Molim vas ne plačite, Džesika — rekla je blago. Njen je život bio tako srećan da nije imala pojma šta sada da uradi. Osećala je kako se onaj sigurni svet, mali i topli svet koji je bio lično njen, počinje da ruši oko nje. Ako Vinstenov rođeni otac...

Ustala je i spustila dete na postelju, pa ga pokrila krajičkom prekrivača. — Moraću da razmislim o tome šta treba da učinim, Džesika — rekla je. — Hoću da vam pomognem, ali ne znam kako. Moram pre svega da mislim na porodicu.

119— Da, da — složila se Džesika ponizno. — U-vek moramo pre svega da mislimo na porodicu. To mi je sasvim jasno.

Digla se i stajala je očekujući; izgledala je tako mirna, tako tužna da je Medž obuzelo sažaljenje uprkos tolikoj zapanjenosti. — Jadna Džesika — rekla je samo. — Mora biti strašno za vas da živite ovde.

Džesikine oči su se opet napunile suzama. — Ne mogu da zaboravim — prošaputala je.

Medž je klimnula glavom i, nesposobna da progovori ijednu reč, sišla, zatvorila prednja vrata i uvukla se u kola ...

— Mislio sam da će najbolje biti da ti ispričam tačno šta se dogodilo, oče — reče Vinsten. Izabrao je duži put za povratak kući da bi obojici dao dovoljno vremena. Sad, očiju uprtih u put pozlaćen kasnim zracima sunca, nije okrenuo glavu čak ni da baci pogled na očev profil.

Viljem je gundao: „Pih" i „Koješta!" za sve vrenie dok se priča nastavljala. Međutim, sad je ćutao, obuzet dubokim besom.

— Već je dosta svega — izjavi on kroz stisnute zube. — Džesika je luda. U to nema sumnje. Ta pomisao, i sama pomisao ...

On se uzdrža, nakašlja i zagrcnu. Vinsten uspori vožnju i lupnu ga po leđima. — Ne uzbuđuj se, oče!

— Znao sam da ti nećeš poverovati u tako smešnu halucinaciju — reče Viljem promuklim glasom gušeći se još uvek. — Ali nisam tako siguran za Medž. Žene su đavolski spremne da poveruju u najgore stvari o muškarcima čim je u pitanju seks. Čak i tvoja majka ... — Opet ga spopade kašalj preteći da ga uguši.

— De, de — reče Vinsten zaustavljajući kola uz pločnik.

— Udaviću se ... sopstvenom pljuvačkom ... — dašćući izjavi Viljem, purpurna lica.

Vinsten je čekao lupkajući ga nežno i ritmično po leđima dok nije opet povratio dah.

120

— Uh, šta mi bi! — reče Viljem brišući oči.

— Ne znam da mi se ikada desilo nešto ovako. Ali nikada se ranije nisam ovoliko ni razljutio. Da li Medž misli...?

— Ne znam šta Medž misli u dubini duše — nestrpljivo mu upade Vinsten u reč. — Ona je stvorenje podložno instinktu, kao i sve dobre majke. Kad je trudna, sve preuveličava.

— Ne misliš, valjda, da ona zaista veruje da sam se mogao poniziti vezom s jednom sluškinjom!

— povika Viljem gnevno.

— Ona ne veruje ni u šta određeno — reče Vinsten tvrdoglavo. — Samo nekako saoseća sa Džesikom. Viljem čvrsto stisnu usta i prekrsti ruke; se-deo je ukočen i ćutljiv. — Hajdemo kući — promrmlja posle jednog trenutka. — Razgovaraću sa Herbertom.

Zaraza koju Džesika unosi u njegov dorn mogla je da bude strašna, upravo neograničena, ako se dozvoli da Medž širi svoje raspoloženje. Nešto se moralo učiniti. On se nije bojao nijedne žene, pa ni svoje rođene snahe, i prosto će zaustaviti sve te neprijatnosti na samom izvoru, koji je bila Džesika. Džesiki se ne sme dozvoliti da tako nastavi, i on će to reći Herbertu. Herbert je, na kraju krajeva, čovek, i Džesikin muž.

On izađe iz kola pred svojim vratima i na terasi ugleda Suzanu i Pita; igrali su nekakvu dečju igru, sa gumenim loptama privezanim na duge gumene trake i drvenim palicama. Svako od njih držalo je po jednu takvu napravu, i glasno su se sme-jali. Nisu ga videli, i on prođe pored njih. Bilo je čudno što se Pit nije vratio na posao, u svoju garažu u Ozarku, ili šta već ono bese. Neka se samo svi venčaju i odu, a njega i Eleonoru ostave na miru.

Na vratima Herbert prihvati njegov šešir i štap.

— Dodite u biblioteku, Herberte — reče Viljem oštro.

— Večera baš sad vri, gospodine — napomenu Herbert.

121— Ne mari — reče Viljem istim onim glasom.

— Biće bolje da skrenem pažnju Berti — reče Herbert.

Krupnim korakom Viljem krete pravo u biblioteku i zatvori vrata. Sede u hrastovu stolicu sa visokim naslonom, na jednom kraju dugog stola od engleske hrastovine, i stade da čeka. Posle jednog trenutka Herbert dođe nečujno u svojoj mekoj obući i zatvori vrata, pa stade kraj njih, bleđa široka lica.

— Da, gospodine?

Kako da počnem, upita Viljem sebe, kako da ponovim Herbertu onu gadnu i ludu Džesikinu izmišljotinu? Ali, moralo se početi, i on to učini odlučno.

— Herberte, moj stariji sin i njegova žena išli su danas da posete Džesiku, zato što su dobra srca.

— Hvala, gospodine ... — zacvile Herbert tiho.

— Dok su bili tamo — nastavi strogo Viljem — Džesika je ispričala mojoj snasi jednu nevero-vatnu laž o nekim događajima za koje je tvrdila da su se odigrali dok je živela u mojoj kući.

Herbertu klonu glava, a debelo lice počeo drhti.

— Mogao bih da preduzmem zakonske korake zbog klevete — nastavi Viljem — a to bih i učinio kad ne bih verovao da je Džesika umno bolesna. Zahtevam da smesta pozovete lekara koji će je pregledati. Herbertovo lice se iskrivi, suze mu linuše iz očiju, mala usta su drhtala između ogromnih obraza, a brada se tresla kao pihtije.

— To je onaj crni pas, gospodine • — zajeca on.

— Pas?

— Da, gospodine. Ona me ne pušta da joj se približim ... već nedeljama i mesecima. Pas ostaje između nje i mene i danju i noću.

— Hoćete li da kažete da ona drži psa tamo cele noći kad ste vi kod kuće? — upita Viljem, preneražen.

122

— Drži psa zbog mene, gospodine — zamuckujući izjavi Herbert. — Ona se ne boji ni jednog eoveka ... izuzev mene.

— • Šta joj to činite? — upita Viljem.

Herbert izvuče veliku čistu maramicu iz džepa i obrisa lice. — Ništa, gospodine, samo 'oću svoja prava.

On uredno savi maramicu i stavi je u džep. Onda ponizno pogleda Viljema, a lice mu se iznenada zasija od znoja.

• — Sedite — naredi Viljem.

Herbert sede na čošak jedne od masivnih stolica i produži da posmatra gospodara žalosnim, ali upornim pogledom.

— Objasnite što ste time mislili — zapovedi mu Viljem.

Herbert pročisti grlo i malo se naže napred. — Kao muškarac muškarcu, gospodine ... — počeo on.

I na to se pred Viljemom, koji bese upro oči u Herbertovo bledo i sjajno lice, ukaza prizor onoliko star koliko su stari muškarac i žena.

Muškarac, koji je ovoga puta bio slučajno Herbert, krenuo bi svake noći ka ženi koju je učinio svojom uz njen pristanak, dat iz neshvatljivih razloga, i svake noći ponavljala bi se drama, jer bi se Džesikina osetljivost, njena neobična mašta, o-sujećena žudnja i urođena melanholija stvorena nekada davno u Švarcvaldu, u Nemačkoj, usredsredi-la sad u jednu jedinu zaslepljenu odluku. Ona se neće podati tom muškarcu, ona — žena. Oh, u početku je popuštala, pomalo se smejući, i nestrpljivo mu dobacivala: — Ostavi me na miru, prljava životinjo! Tada ju je ponekad ostavljao na miru, lukavo pokušavajući da u njoj probudi ženu na razne načine koji su mu bili poznati, koje je oprobao na drugim ženama, o kojima je slušao kako pričaju drugi muškarci...

123— Ne dodiruj me, Schweinhund! — vikala bi ona. — Ja nisam takva.

Herbert je bio oprezan i strpljiv, jer je znao da se poštene žene ne predaju odjednom. Ali šta da radi muškarac kad se žena nikad ne predaje? Sta da radi muškarac kad žena ujeda i grebe ga tako da je on mora držati za ruke, pritisnuti joj mišicom grlo kako ne bi mogla da diže glavu, pa je onda snažno opkoračiti da mu njene noge i stopala, dok se rita i bacaka, ne povrede najosetljivije de-love tela?

— Pitam vas, gospodine — reče Herbert, a suze mu opet potekoše niz obraze — šta da radini?

— Ne mogu zamisliti da vi želite da ... da prisilite svoju ženu protiv njene volje — reče Viljem gnusajući se iz dubine duše.

— A zbog čega se čovek ženi? — upita Herbert iznenađeno. — Čovek plaća, zar ne? Daje joj hranu i stan, da tako kažemo, a uz to i sve ostalo. Ja sam dao Džesiki sve što je tražila ...

On opet počeo da nabraja na prste šta joj je dao — najfinije duške, mašinu za pranje rublja, dva usisivača za prašinu, tako reći, pravi starinski nameštaj, ogledalo u zlatnom okviru, novu čebad, frižider, električni štednjak i najzad tepih, da, čak i tepih za stepenište.

— A šta tražim zauzvrat? Samo ono na šta imam pravo — reče Herbert. Smernost ga iznenada napusti. Viljem ugleda čoveka koji se setio svoje žene, čvrsto rešen da je se dočepa.

— E pa, to ću i dobiti — reče Herbert lagano.

— Kako nameravate da dobijete? — upita. Viljem ljutitim glasom.

Bilo bi uzaludno objašnjavati ovome muškaku da se ne može dobiti ono što se ne daje. Te ta-nanosti u vezi sa polovima bile su izvan Herber-tove moći shvatanja. Herbert nikad neće razumeti one diskretne pouke za čije je učenje njemu lično bilo potrebno toliko vremena, pa čak ni njihovu neophodnost. Možda za Herberta one i nisu bile neophodne. Možda je za tu sićušnu dušu obavijenu.

124

tako krupnim telom bilo dovoljno samo da uzima. Ali Džesika je bila drukčija. Viljem odjednom oseti u srcu dovoljno blagosti da se sažali na Džesiku. Za časak je nejasno nazreo šta znači biti žena.

— Uzeću ono na šta imam pravo — reče Herbert. Njegova mala usta se odlučno napučiše. — Pre svega, otarasiću se onog psa.

Viljem uzdahnu. — Zašto ne postupite malo blaže, da ona ništa ne posumnja? Zamolite Pita da uzme psa natrag. Recite da je suviše pobesneo da bi ostao kraj deteta, i da biste mu bili veoma zahvalni ako bi ga odveo. Onda vam Džesika ne bi toliko zamerila.

Herbert ga pogleda razrogačenim očima. — To je dobra ideja, gospodine. Potreban je pravnik, rekao bi', da izmisli kako nešto treba izvesti. — Malo je oklevao. — Voleo bi' da to učinim odmah, večeras.

— Zašto ne? — odgovori Viljem. — Možete odmah da zamolite Pita. On odlazi možda već sutra.

Herbert ustade. — Hvala, gospodine ... veru-jem da će Berta 'teti da opere sudove.

— Idite ;:ad —■ reče Viljem. Nije želeo da Herbert te noći posluži za večerom. — Medž je kazala da se vaša žena jutros osećala rđavo. Idite kući, k njoj. Ja ću razgovarati sa S uzanom. Oni mogu da pođu s vama, da u automobilu vežu psa, i da večeraju negde uz put, na povratku kući.

— Hvala vam, gospodine.

Viljem sačeka da Herbert ode, pa onda izađe na terasu i tu zateče Eleonoru sa Suzanom i Pitom. Igra je bila završena. Suzana je mućkala koktele, a Pit se izležavao u najudobnijoj stolici.

— Ustaj, dangubo! — reče veselo Suzana vere-niku. — Zar ne vidiš mog oca?

Pit ustade široko se osmehujući. Nisam znao da je ovo vaša stolica ...

— Pa, i nije baš specijalno moja — reče Viljem. Zastade da poljubi Eleonoru u obraz i uze drugu stolicu.

125— Čula sam tebe i Herberta u biblioteci, pa nisam ušla — reče Eleonora.

— Džesika se rđavo oseća — odgovori Viljem. — Herbert smatra da mora smesta da ide kući. Suzana, on hoće nešto neobično da vas zamoli, ali ja se slažem s tim iz razloga koje ću objasniti kasnije. On želi da Pit odvede onog crnog psa.

— Sad? — Suzana razrogači svoje oči.

— Smesta — reče odlučno Viljem.

On baci pogled na Eleonoru da vidi primećuje li se na njenom licu i najmanji znak da ona zna o čemu je reč. Ne spazi ništa. Suton se spuštao na njenu divnu kosu i mirne oči. Medž je, na kraju, ipak bila dovoljno poštena da ne govori nikome osim Vinstenu, a u svog rođenog sina je Viljem mogao da ima poverenja. Gledaće da što pre ispriča Eleonori ćelu tu bednu izmišljotinu, čim pas bude otišao, čim Herbert stekne priliku da potvrdi svoju volju. Na neki čudan skriven način Viljem se osećao krivim što je, da se tako izrazi, predao Džesiku muškaku, ali

možda joj je baš to bilo potrebno. Nju su mazili celog života, dobijala je sve što je želela, povlađivali su joj, niko je nikad nije terao da nešto uradi, počevši od nežnog starog Hajnriha, čak ni Berta, sa svojim povremenim ćuš-kama i praskanjem, a svakako ni rođaka Ema. Svi oni su suviše ugađali jednom detetu koje je, mada je slučajno bilo lepo i pomalo talentovano, ipak na kraju, bilo osuđeno ili, bolje reći, određeno da bude samo obična sluškinja. Neka je Herbert izbije, ako to bude potrebno, jednom za uvek. Viljem nije hteo ništa da govori Eleonori dok se to ne svrši. Eleonora bi to nekako sprečila.

Posle nekoliko trenutaka Herbert doveze sivi automobil pred terasu; sedeo je nepomično u njemu.

— Dakle, Pite? — upita Suzana.

— Meni je svejedno — reče on dobroćudno, te tako njih dvoje odoše, a u istom času siđe Vin-sten i spreči Viljema da ostane nasamo s Eleo-norom.

126

— Gde je Medž? — upita Eleonora. — Stidim se što sam ceo dan spavala. Ali osećala sam se umornom posle svadbe.

— Medž se ne oseća najbolje — odgovori Vin-sten. — Rekao sam joj da legne u postelju.

— Oh, bože — reče Eleonora — šta misliš, da nije to ...

— Ne znam — reče Vinsten — možda jeste. Ubrzo ćemo videti.

Njegovo mršavo mlado lice bilo je zabrinuto; večiti otac, pomisli Viljem, osećajući ipak olakšanje zbog toga što Medž ne može da se pojavi.

— Ona jutarnja šetnja bila je suviše zamorna za nju — reče Eleonora.

— Deca su bila nemirna danas posle podne — odgovori Vinsten i nali sebi koktel. — Kuda su otišli Suzana i Pit?

— Herbert hoće da večeras odvedu onog crnog psa — reče značajno Viljem. — Razgovarao sam s njim o utisku koji je Medž jutros stekla o Džesiki. On misli da pas štetno utiče na Džesiku... već odavno to misli.

— Čudnovato — reče Eleonora iznenađeno. — Ne bih nikad pomislila da se u Flerbertu krije takva pronicljivost.

— Možda je to samo njegovo uobraženje — reče mirno Viljem.

Vinsten nije govorio ništa. Polako je mešao svoje piće, oborenih očiju.

— Ne brini se za Medž — reče mu majka. — Biće divno ako se dete ovde rodi, kao što ste se vi rodili.

— Mislim samo na svoj posao — reče Vinsten. — Sutra ću, pre svega, morati da telefoniram.

— E pa, pričekajmo do sutra — reče Eleonora tešeći ga. — Hajdemo unutra da večeramo.

Bila je već skoro ponoć kad je Viljem čuo kako se automobil penje putem ka terasi. Nije legao 127u postelju, i sedeo je sam u biblioteci, zauzet poslom, pošto ga je Eleonora ostavila.

— Spavaću s jednim okom otvorenim — rekla mu je ona. — Ne sviđa mi se Medžin izgled. Mislim da će se nešto dogoditi pre zore. Vinsten je pozvao lekara. Bar je zauzeo mesto u bolnici. — To je ispričala pošto je prethodno otišla gore da obiđe Medž.

— To je bolje — rekao je Viljem rasejano. — Mrzim bolničarke u kući... uvek sam ih mrzeo.

Ona se blago nasmejala i poljubila ga. — Ti, sasušeni stari pravnice — rekla je. — Verujem da bebe ne znače ništa za tebe.

— Volim ih kad su oprane, pristojno obučene i kad izgledaju kao ljudska bića.

— Uvek si se ponašao kao da nemaš nikakve veze s našim bebama — optuživala ga je ona.

— Moj udeo je bio pomalo neodređen — priznao je on.

Ona ga je blago ćušnula. — Šta tu pričaš! — izgrdila ga je, ali s puno ljubavi.

On se osmehnuo na nju, i kad se sagla da ga opet poljubi, zadržao ju je jedan čas, spustivši joj ruku na potiljak.

— Jesi li bila potpuno srećna sa mnom?

— Uzimajući sve u obzir, jesam — rekla je ona jasno i glasno.

— Nikad te nisam primoravao ... protiv tvoje volje?

Učini mu se da je primetio sasvim laki drhtaj njenih zlatnih trepavica.

— Nisi zaista ...

— Ne, reci, Eleonora — zahtevao je.

— Oh, ne govorimo o tome ovako kasno.

— Bogue, govorićemo — rekao je on, obuzet iznenadnim gnevom. — Hodi, sedi. Dakle, kad sam te to ja prisiljavao protiv tvoje volje?

Eleonora je sela, širom otvorila svoje plave oči i počela da raspušta kosu vadeći ukosnicu za ukosnicom, i da je plete pred njegovim očima, podmlađujući se iz časa u čas dok je to radila.

128

— U redu, glupače, ako dosad nisi to znao. Naravno da si me prisiljavao, samo ne napastvova-njem ili nečim tako glupim. Međutim, žena to često ne želi... a ipak čini, jer zna da će se, ako to ne čini, muškarac naduriti, razljutiti, sutradan će besneti na decu, a to, u stvari, ne вреди toliko...

Gledao ju je zaprepašćeno i osećao kako se nešto ruši u njemu.

— Eleonora — promucalo je — Eleonora, nisi valjda ...

Ona je gledala u njega netremice i buntovnički. — Da, jesam, i ti si me naterao da kažem nešto što nisam htela i što neću da govorim, a sad, kad sam ti rekla, naljutićeš se na mene. Kako su muškarci nerazumni, nelogični, osetljivi i smešni! Sve vreme tražite romantiku, sve mora da bude vođenje ljubavi i seks, ali to mora da bude po vašoj volji i kad vi kažete, a ako žena slučajno nije spremna sve vreme, u svako doba ... seti se bika i krava, molim te, bik uvek očekuje i spreman je, do đavola, ali mora da čeka na raspoloženje krave, to zna svaki farmer, a samo kod ljudi ženka mora da suzbija i samu svoju prirodu i da se pretvara, da se pretvara, a onda vi ne možete da poverujete u istinu. Oh, vi muškarci, vama i priroda mora da bude onakva kakvu je vi želite, vi ne možete i nećete da pogledate istini u oči...

— Eleonora! — povikao je on. — Jesi li sišla s uma?

Ona je zabacila pletenicu preko ramena i uputila mu sjajan i zbunjen osmeh. ■ — Nisam — rekla je polako — i divno se osećam! Verujem da sam godinama želela ovo da kažem. A sad sam rekla. — Položila je stisnute ruke na grudi. — Hvala ti, Viljeme, što si mi pružio priliku.

Duboko je udahnula vazduh, ali to nije bio žalostan uzdah, već dah slobode. On je piljio u nju zaprepašćeno. — Zašto nisi rekla to pre mnogo godina, ako si već želela? — upitao je.

9 Glasovi u kući

129 — Nisam se usuđivala — rekla je ona nekako neobično. — Uvek sam se plašila kako ćeš se ti osećati.

— A sad se ne plašiš mene? — rekao je on prilično tužno.

Eleonora je odmahнула glavom, a njena tala-sasta i meka kosa razdelila se na obe strane i pala joj preko ušiju. — Ne, verovatno zato što su deca odrasla. Ne vidim nikakav drugi razlog.

— Ne razumem te — priznao je on. — Uprkos tome što sam tebe, samo tebe, voleo tolike godine, ja te ne razumem.

Ona je ustala i prišla mu, pa je, obgrlivši ga obema rukama, pritisnula njegovu glavu na svoje mirišljave grudi. — Često je sve bilo potpuno ispravno i divno — prošaputala je. — A što je najdivnije od svega, još uvek je tako. U stvari i bolje, jer se sad dešava samo zbog tebe i mene. Divno je što je bog udesio da mlađe žene preuzmu na sebe brigu o rađanju dece.

On joj je zagnjurio lice u nedra. — Oh, Eleonora — promrmľjao je opraštajući joj sve. — Nikad mi neće biti dovoljno vremena koje provodim s tobom.

— Pa sve je vreme još pred nama — rekla je ona veselo. Sagla se i poljubila ga odlučno, ali kratko u usta. — Laku noć, nemoj da sediš do neko doba.

Malo se odmakla i opazila neki zamišljen pogled kome je Viljem dozvolio da mu se pojavi u očima, pa se nasmejala. — Ne, ne — rekla je bezbrižno — ne večeras, kad je kuća puna dece, kad Medž mogu da odnesu u bolnicu svakog trenutka, a onaj strašni pas sa vraća ovamo ...

Stresla se i brzo krenula, ali je zastala na vratima da kaže poslednju reč: — Hvala, Viljcme ...

— Ne zahvaljuj mi — promrmľjao je on vraćajući se svojim dokumentima i silom odvrćajući misli od nje. Nije se moglo reći koliko je u svemu tome što je izgovorila bilo istine, a koliko je

130

izmišľjeno baš u tom trenutku. U svakoj ženi bilo ja malo od Džesike.

Svakako, nije mu se nimalo spavalo, i kad je baš pred samu ponoć čuo automobil, otišao je na prstima do prednjih vrata, koja su bila otvorena; Medž nije otišla u bolnicu, i na spratu je vladala pomrčina, sem noćne svetiljke u predsoblju.

— Polako, vas dvoje — reče tihim glasom kad su se kola zaustavila.

— Šta se desilo? — upita Suzana glasom vrlo malo tišim od onoga kojim je obično govorila.

— Medž se ne oseća dobro ■ — odgovori on. — Šta je to?

Između sebe, njih dvoje su izvlačili jedno ogromno crno telo iz zadnjeg dela automobila.

— To je pas — reče Suzana. — Pit je morao da ga ubije.

— Kakav je ovo čudnovat dan! — progundā Viljem poluglasno. — Šta ćete učiniti s njim?

— Ostavi ga iza jorgovana do sutra, Pite — reče Suzana. — Usmrdeće nam kola.

Pit ne odgovori ništa. Odvuče ogromnu lešinu po zemlji, držeći je za prednje šape, baci je iza jorgovana, a onda se pope uza stepenice, potištena izgleda. — Nikad nisam mislio da ću ubiti psa.

— Dodite u biblioteku — naredi Viljem tiho. — Šta se to desilo, zaboga?

— Ja bih nešto popio — reče Pit. Njegovo crn-purasto lice bilo je tmurno, a Suzana ga je gledala zabrinutim očima.

Viljem pride malom ormanu ugrađenom u zid obloženom drvetom i izvadi odatle bocu viskija i tri čaše. U svaku nali pomalo pića, i počеше polako da piju.

— Dakle? — upita on.

■ — Pričaj ti, Suzana — reče Pit.

Dok je Suzana pričala, sedeo je raskrečenih nogu i oborene glave, a punu donju usnu malo je isturio.

— Džesika je spavala kad smo stigli tamo — reče Suzana. — Herbert se najpre popeo sam, na-
131 ravno. Zavirio je u sobu i opet sišao. „Odvezala je psa tamo u sobi“, tako nam je rekao. „Ne smem da uđem“, izjavio je. Onda je, naravno, Pit kazao da će se on popeti. Svi smo se popeli, Herbert je išao poslednji.

Lepo je pričala, i Viljem primeti kako se bori da savlada užas koji ju je obuzeo. Popeli su se be-šumno uza stepenice, jer su mislili, reče Suzana, da će odvesti psa ne budeći Džesiku i dete.

— Da li ona uvek odveže psa kad vi zakasnite? — upitala je Suzana Herberta.

— Redovno ga drži na dugom konopcu — odgovorio je Herbert.

Ali Džesika se najednom probudila. — Jesi li ti to, Herberte? — povikala je.

— Odgovorite — naredila mu je Suzana.

— Da, ja sam — rekao je Herbert pomirljivim i blagim glasom. Držao se za vrata. — Pokušao sam već da uđem, Džesika, al' sam čuo da je pas pušten.

— Ne možeš ući, Herberte — odgovorila je glasno Džesika. — Namerno sam pustila psa.

Herbert je okrenuo k njima svoje krupno blede lice. Sa tavanice ili je bleštavo obasjavala gola električna sijalica.

— Pa šta sad da radim? — molećivo je rekao Herbert.

— Kažite joj da smo došli da odvedemo psa — reče Suzana.

Unutra je pas strahovito režao, pored samih vrata. Čuli su lepo kako, svaki put pošto bi zarežao, razdraženo dašće.

— Ovde je gospođica Suzana sa gospodinom Piterom — rekao je Herbert blago. — Došli su po psa, Džesika. Gospodin Piter hoće opet da ga uzme.

Džesika nije odgovarala. Osluškivali su, ali nisu čuli ništa sem psećeg rezanja.

— Pustite me da otvorim vrata — rekao je Pit. — Pas me poznaje. — Širom je otvorio vrata, a pas je skočio na njega. Stojeći na zadnjim nogama, dopirao mu je do ramena, i Pit se uhvatio ukoštac s njim zgrabivši ga za njušku jednom rukom.

132

Herbert je zažmurio i naslonio se na zid ječeći, ali je Suzana priskočila i povukla psa za zadnje noge tako da je pao na pod.

— Pametna devojka — daščući je izgovorio Pit. — Drži ga za noge. Zadaviću tu prokletu životinju.

— To je i učinio — pričala je Suzana sad u biblioteci, gledajući oca odlučno u oči. — Ja sam držala psa za zadnje noge, a Pit ga je zadavio. A onda sam čula Džesiku. Govorila je neprekidno: „Ubij ih, Pirate ... pobij ih sve!“ Tako sam se razljutila kad sam to čula da sam se rn/drala na nju: „Umuknite, Džesika!“ To sam povikala. Sve je to ličilo na sobu punu luđaka, Herbert je glasno plakao, Džesika je stalno ponavljala one reci, a ja sam se derala na nju. Sedela je u postelji, u svilenoj spa-vaćici i raskošnom domaćem kaputiću, a na postelji su bili ružičasti čaršavi, molim vas tepo. Samo je beba i dalje spavala.

— Šta ste uradili kad je pas crkao? — upita Viljem. Usta su mu bila suva kao uštavljena koža, i on opet srкну malo viskija.

— Pit je odvio telo niz stepenice, strpali smo ga u kola i vratili se kući — reče Suzana.

— Aha — reče Pit svojim potmulim glasom — a nikad nisam mislio da ću ubiti psa. Uvek sam voleo tog psa. Nisam trebo da ga dovodim ovamo. Trebo sam da ga ostavim kod kuće, tamo mu je mes-to. Ona je toga psa tako razdražila, posto je razdra-žen i spreman da svakog ubije. Vala, kakav je taj pas bio noćas, mogo je da proguta Herberta živog. Sreća je njegova što smo i mi pošli.

— Mislim da si mu ti spasao život — reče Suzana — ukoliko je uopšte vredelo spasti ga. U to sumnjam. Prezirem ljude koji plaču. Ja nikad ne plačem.

— Hajdemo na spavanje — reče Viljem. — Mrtav sam umoran.

133 Sutradan ujutro, prilično dockan, probudi ga dodir Eleonorine hladne ruke na njegovom čelu.

— Probudi se, deda — reče ona veselo.

On se s mukom otrže od sna. — Nećeš, valjda, reći da je Medž ...

— Mala devoj čiča po imenu Eleonora — reče ona i suviše živo.

— Opet devojčiča! — uskliknu Viljem probu-divši se.

— Suviše ih je? — upita ona.

■ — Sve zavisi — reče on zevajući. Onda ustade i uvuče noge u papuče.

Eleonora zastade na vratima i posla mu rukom poljubac. — Izgledaš umoran. Da li bi voleo da ostaneš u postelji danas pre podne? Herbert nije tu.

— Ne, ne, ustaću — progundā on. — Herbert nije tu, a? Suzana ti je ispričala za onog psa?

— Došla je noćas u moju sobu i probudila me da mi to ispriča — reče Eleonora. — Užasno, zar ne? Milo mi je što je mrtav. Verujem da će se Džesika bolje osećati.

— Ne znam — promumla on iz kupatila.

Eleonora ga nije čula. Već je silazila niza stepenice, sva srećna zbog novorođenčeta. Viljem je video da je ona želei a baš devojčicu. Njegovo raspoloženje se nekako čudno pokvarilo. Dan neće biti dobar. Ovim se stvar sa Džesikom nije svršila, i to još zadugo.

Ipak, prošlo je već pola prepodneva pre nego što su doznali ono najgore. Posle doručka, ne vi-devši ni jedno od svoje dece, Viljem se opet povuče u biblioteku trudeći se da ne pogleda kroz prozor da li pas leži iza jorgovana. Suzana je još spavala, a verovatno i Pit. U ovo vreme omladina je, izgleda, bila u stanju da spava po ceo dan;

osećao je da je to neka vrsta bežanja od nerešljivih problema sadašnjice. Niko nije znao kako da se spreči rat, korupcija u vladi bila je užasna, žene su postajale lude, a psi besni, i zato je omladina spavala.

134

U jedanaest sati, baš kad je Eleonora otišla u bolnicu da obiđe Medž i bebu, pošto je on odbio da ide pre nego što dete bude staro dvadeset četiri časa i pre nego što izgubi onu prvobitnu boju sirovog mesa, Viljem začu krik iz kuhinje. Zadnji prozor biblioteke gledao je na kuhinjsku baštu, a pošto je jutro bilo toplo, on ga je otvorio da napravi promaju. Stoga je lepo čuo kako je Berta glasno kriknula jednom, pa onda još jednom. Bacio je pero, ali pre nego što je uspeo da ustane, ona je uletela u sobu, samo u čarapama, kao što je uvek bila u kuhinji, naročito leti, kad su joj noge oticale.

— Gospodin Ašer, oh, gospodin Ašer ... Jecala je, sva crvena u licu.

— Šta je? — reče on oštro.

— Herbert je na telefonu, gospodin Ašer, Džesika ... s njom se desilo nešto strašno ...

Viljem diže slušalicu sa telefona na svom pisaćem stolu i ču neku neobičnu buku.

— Herberte! — povika on.

— Oh, gospodine Ašeru — zaječa Herbert — molim vas, možete li brzo da dođete?

— Ne mogu — reče odlučno Viljem. — Moram najpre da čujem šta se desilo.

— Džesika, gospode ... čujete li je?

— Čujem kako neko pseto laje — reče Viljem.

— To je ona! — povika Herbert. — Četvoro-noške ide po sobi, bez prestanka. Ponaša se ko pas, sasvim je poludela. Ne znam šta da radim. A dete je gladno. Ne mogu je naterati da na'rani dete. Pokušava da ga ujede. Ne mogu da je zaustavim, stalno ide po sobi i laje ...

— Oh, bože! — povika Viljem. — Zvaću bolnička kola. Gospode bože! Pazite na nju, Herberte ...

Ali kad je pozvao lekara i ispričao mu sve, i kad su bolnička kola stigla, Viljem uvide da mu ne preostaje ništa drugo nego da i sam pođe s njima; seoski putevi se nisu mogli objasniti, te je najbrže bilo da, prosto, uskoči u kola, na mesto pored šofer-fara. Jedna bolničarka i lekarski pomoćnik, sa luđačkom košuljom, sedeli su pozadi, kraj nosila.

135 Viljem se vozio čuteći dok je divno letnje pre-podne spokojno sijalo s neba na uznemirenu zemlju.

— Tamo ispod oni' jorgovana leže je neki pas — primeti šofer.

— Danas pre podne će ga sahraniti — reče Viljem ledenim glasom. Bilo je nemoguće objasniti sve što se desilo, a on se osećao duševno i suviše iscrpenim da bi to i pokušao. Prosto niko ne bi razumeo.

— To ti je nezgoda kad živiš pored glavnog puta a držiš psa — reče šofer ljubazno.

— Da — složi se Viljem, suviše iznuren da bi objašnjavao.

— Bogme, to je moro biti kamion, čim je ubio onak'og psa — primeti šofer.

— Valjda — reče neodređeno Viljem, a onda se oseti nelagodno.

Šofer diže ruke od razgovora i čutao je dok se nisu zaustavili pred farmerskom kućicom.

Viljem izađe, za njim pođoše bolničarka i le-karski pomoćnik, a šofer otvori kućna vrata. U dnu stepeništa Viljem zastade. — Herberte? — viknu on. Vrata na spavaćoj sobi bila su otvorena, a odozgo su mogli čuti neobično, tiho rezanje. Herbert izađe s detetom u naručju.

— Mirnija je — prošapta on. — Leži pod krevetom.

Viljem se okrete bolničarki. — Bolje će biti da idete bez mene. Ona me poznaje pa bi mogla da se uzbudi.

Zaista se osećao nelagodno. Šta bi bilo kad bi ga Džesika poznala i ponovila svoje optužbe? On se-de na stolicu u malom salonu, sada nespremlje-nom i prašnjavom. Herbert je od njega napravio odaju gde se presvlačio, i svuda su ležale razbacane njegove cipele i rublje. Bedna soba, pomisli Viljem posmatrajući dirljivo efekte koje se Džesika trudila da stvori, taj njen lični mali svet u kome je ipak poludela.

136

Sad su je nosili dole, u nekakvom belom kaputu, s rukavima vezanim oko tela. Viljem je s užasom spazi za časak dok je prolazila pored vrata, nisko oborene glave i balavih usta. Mumlala je nešto prigušeno; bilo je to neko hrapavo, grleno rezanje; prošli su pored vrata, ali ona nije podigla glavu. Viljem se diže i stade kraj otvorenog prozora; kad su je stavljali u bolnička kola, ona iznenada htela da ščepa lekarskog pomoćnika za ručni zglobov, a on je udari.

— Htela bi da ujedaš, a? — reče bez imalo surovosti. Privzca je kaiševima za nepokretan laki krevet u kolima, i bolničarka /auze svoje mesto. Šofer se pope na sedište i povika:

— A vi se ne vraćate?

Viljem odmahnu glavom. — Os taci da vidim kako ovde stoje stvari, pa će me ovaj čovek docnije odvesti natrag.

Šofer klimnu glavom, i bolnička kola se izgubiše uz tutnjavu. U kući je vladala tišina. Nije se čuo čak ni Herbertov plač. Posle jednog časa Viljem se pope na sprat i zateče Herberta kako sedi u stolici za ljuljanje i klati se tamo-amo, a dete mu spava u naručju. Soba je izgledala strašno. U njoj se odigrala nekakva bitka između ljudskih bića. Posteljina je bila razbacana po podu, slike su popadale sa zidova, okna su bila polomljena, a

zavesе strgnute sa prozora. Usred tog razboj išta Herbert je sedeo u stolici za ljuľanje, sa detetom u rukama, i klatio se tamo-amo, a dete je mirno spavalo.

— Kako ste je nahranili? — upita glupavo Viljem.

— Pomešo sam malo mleka, vode i šećera, pa sam je 'ranio kašičicom, gospodine — odgovori Herbert. Izgledao je miran, ali iscrpen. — 'Oćete li da vas odvezem kući? — upita on.

— Šta ćemo s detetom? — odvrati Viljem.

— Sada, kad je sita, može lepo da spava na zadnjem sedištu — reče Herbert.

137I tako siđošę ne govoreći više ništa. Herbert položi dete umotano u ćebe na zadnje sedište svojih otrcanih kola, pa se polako udaljiše od kuće.

— Shvatićete da se dan-dva ne mogu vraćati 'vamo, gospodine — reče Herbert. — Moram da smestim dete u neki dom.

— Naravno — reče Viljem. — Ali zar ovo ne bi bio zgodan čas da Berta ostavi posao, pa da dođe ovamo i da se stara o dete tu?

Na Herbertovom ogromnom belom licu pojavi se izraz kamene tvrdoglavosti. — Za nju nema mes-ta u mojoj kući, gospodine, dok sam ja živ.

— Ali Berta nije ništa učinila — pobuni se Viljem.

— Ne znam ja šta je učinila, a šta nije — reče Herbert sumorno; njegove žalosne oćice bile su uperene u put izbrazdan tragovima toćkova. — Ja znam samo da Džesika ne može da je trpi, pa ne mogu ni ja. Nešto je učinila mojoj maloj, i ja neću da je vidim u svojoj kući.

— Znaći li to da ćete napustiti posao? — upita Viljem.

— Ne, to znaći samo da ne želim da ona bude u mojoj kući — ponovi Herbert.

— Zar to nije Bertina kuća? — primeti Viljem.

— Biće Džesikina i moja ćim stara umre — izjavi Herbert.

Viljem začuta; Herbertovo raspoloženje nije se moglo proniknuti. Jedva je čekao da stigne kući.

— A možda — reče Herbert posle pola milje — možda su to bile one kaluđerice. Džesika nikad nije 'tela da se prepusti samoj sebi. Nešto je u ljudskoj prirodi smatrala prljavim, a za to su krive kaluđerice. Samo, to ju je opet Berta poslala u manastir, a njen otac uopšte nije 'teo da ona tamo ide. Džesika je, bogme, volela oca. Bio je dobar prema njoj.

Viljem se sasvim dobro sećao Hajnriha, rastrojenog i ljubaznog ćoveka koji bi, da nije bilo Berte da njime upravlja, sigurno završio kao pijanica ili prosjak. Ali to možda i jeste tragedija žena

138

sličnih Berti, koje upravljaju drugima i kojima se slabići obraćaju, hvataju se ćvrsto za njih, ali ih neminovno mrze; ni to se nije moglo objasniti Herbertu.

— Pa — reče on — nikad se ne zna. Ja mislim da bi pre svega trebalo izlećiti Džesiku, ako je to mogućno.

Tada Herbert reče nešto neshvatljivo. — Ona nije bolesna, gospodine, ona samo 'oće da savlada.

— Da savlada ... šta? — upita Viljem.

— Ono što srno doživeli prošle noći.

Viljem bi rado doviknuo da mu ne prića šta se to dogodilo, ali je video da je Herbertu neophodno da to kaže. Kad-tad Herbert će odlučno zatražiti da mu isprića šta se odigralo u toj sobi kad je pas ćuvar crkao, kad su Suzana i Piter otišli, i nije ostao niko ko bi se postavio između muškarca i žene. Iz njegovog pričanja sve se jasno videlo. Ćak i tako brzo posle poroćaja beskrajni, vekovni sukob između mužjaka i ženke pretvorio se u bitku u toj usamljenoj sobi, daleko od svakog ljudskog boravišta, tako da niko nije mogao ćuti Džesikino vriskanje i plakanje. A niko nije ćuo ni Herberta ćija se mirna narav najzad uzburkala do vrhunca kad je uvideo da je ona bez odbrane, niko nije mogao ćuti riku bika koji je najzad ostao sam sa slabijom ženkom. Džesika se nije predavala. Skoćila je s postelje na pod, uhvatila se za zavesę, otimala se i pokušavala da se baci kroz prozor, ali ih je on ranije zakovao. Zcvesę su pale na nju i ona se skrivala u njima dok ih Herbert nije zderao s nje. Hvatala se za sto, za krevete, dok joj on nije otrgao ruke, udarajući je stegnutim pesnicama po zglavci-ma prstiju. Tukao ju je najzad prećagom jedne polomljene stolice sve dok nije pala na pod, previja-jući se i vrišteći od bola, ali još uvek neumorna, onako mršava, kao da je napravljena od upletene žice. Zarobio ju je ispod svog ogromnog tela, tu na podu, i držao ju je tako oborenu, stežući šakama zglavke njenih ruku, pritiskujući stegnuta usta

139na njen okrenuti obraz, ćvrsto pripijajući svoja bedra uz njena.

— A za sve to vreme — reče on sad utućeno, dok je u prepodnevnoj svetlosti pažljivo vozio drumom da zaspalo dete ne bi od truckanja palo sa sedišta — za sve to vreme ja sam uzimo samo ono što mi po pravu pripada.

Viljem je slušao, ukoćen od užasa. Prosto nije bilo načina da se Herbertu objasni kako je to što je on učinio gore od ubistva.

— Kad se sve svršilo — govorio je Herbert — podigo sam je i položio na postelju. Mislio sam da se onesvestila pa sam se uplašio. Otišo sam u kupatilo da donesem miriši jave soli. Uvek je imala mirišljave soli, kao gospoćica Ema. A kad sam se vratio ... — Brada mu zadrhta i on pročisti grlo. — Kad sam se vratio u sobu, ona je bila na podu, oslonjena na kolena i ruke, klatila je oborenom glavom, a kad sam joj se obratio, ondak je ... zalajala kao pas.

Viljem duboko uzdahnu. Još pet milja i biće kod kuće.

— Sve je to neshvatljivo — reče najzad — potpuno, potpuno neshvatljivo.

Ali se pri tom strašno plašio da bi, ako bi se zaista potrudio, mogao da shvati, a da to shvati, bilo bi u ovome času suviše za njega.

Kad je stigao kući, nehotice je pogledom potražio pseći les. Nije ga bilo. Znači, Suzana i Pit su ga zakopali! Sad će se možda sve smiriti. On se pope na sprat da opere ruke i da se presvuče, bez nekog naročitog razloga izuzev što je želeo da izgleda i da se oseća drukčije, a to će svakako predstavljati poboljšanje. Na stepenicama sreće Suzanu i primeti da su joj oči istovremeno rasejane i blistave. Ni jednom reci ne pomenu psa.

— Gde ti je majka? — upita blago.

— U povrtnjaku — odgovori Suzana i ode svojim putem.

Kad se obukao, kao što je red, u jedno staro odelo, nedavno očišćeno i udobno, krenu da potraži

140

Eleonoru. Bila je, kao što je rekla Suzana, u povrtnjaku, zelenom četvorouglu uspred kuhinjske bašte iza kuće. Klečala je, birajući polako i pažljivo kiticu zeleni namenjene, pretpostavljao je Viljem, za začin javan je mesa koje je nameravala da pripremi za večeru. On se uputi k njoj, paleći cigaretu i pretvarajući se da uživa u dokolici. Eleonora diže pogled. — Dakle?

— Dakle, Džesiku su odveli u bolnicu, u luđačkoj košulji. — Rekao je to blago i dovoljno tiho da ga Berta ne može čuti. Eleonora će morati da joj kaže.

— U luđačkoj košulji — povika Eleonora, veoma uznemirena.

On joj opisa to užasno prepadno, a ona ga je slušala, uplašena, primeti Viljem, a ipak s neve-ricom. Klečala je na zemlji, ćutke protestujući, dok joj je on pričao šta je učinio.

— Neko je morao nešto da preduzme — reče on najzad razdraženo. — Čak se i Herbert slaže s tim. Lckari će zaključiti da li je Džesika luda ili nije. Nadam se da jeste. Ludilo je jedino moguće opravdanje za sve što se desilo. Ako nije luda, onda mora biti đavolski zlobna.

To je ostavilo neki utisak, zapazi on sa zadovoljstvom. Oštar protest iščezao je Eleonori iz očiju.

— Oh, bože! — uzviknu ona. Pomirisa zelen i ustade na noge. — Volela bih da znam da li je to baš ono što je trebalo učiniti.

— Za sada jeste — reče on odlučno. Oscćao je neko čudno olakšanje pri pomisli da je Džesika zaključana na sigurnom mestu.

— Valjda — reče Eleonora. — Naravno, oni sad imaju toliko raznih načina da izleće ljude ... čak i ako je Džesika zaista luda.

— Dabome — složi se on, a onda veoma obazrivo upita: ■— Kako je Medž?

— Sasvim normalno — odgovori Eleonora. — Odnosno, dobro se oseća telesno. Ali učinilo mi se kao da je nekako čudna prema meni. Valjda je samo umorna.

141 On oseti vrelinu u obrazima. — I ja sam umoran. Dosta mi je bilo čudnih žena. Više bih voleo da ne slušam o tome. Kako je beba?

— Žao mi je što si umoran — reče Eleonora. — Što se tiče bebe, prosto je božanstvena, najlepša od svih beba.

— Onda mi je milo što je dobila tvoje ime — reče on galantno.

Ona mu brzo dobaci jedan od onih svojih pogleda punih razumevanja, i pomalo podsmešljivih, koji su značili — zar nije dan već poodmakao za takvu vrstu razgovora? On podiže obrve i primeti da joj koža još neobično dobro podnosi sunce. Nije imala bora, čak ni običnu finu mrežicu ispod površine boje slonove kosti. Viljem oseti zadovoljstvo zbog toga što je, bar do sada, uspeo da joj pruži život dovoljno bezbrižan da može očuvati svoju lepotu.

— Gnušam se muškaraca koji plaču — reče Suzana sa neizrecivim gađenjem. — Hvala bogu što je Pit pravi muškarac. Kunem se da bih i ja mrzela Herberta da sam Džesika.

Bilo je večer, i Viljem je čekao večeru. Eleonora se nalazila u kuhinji, Berta se povukla u svoju sobicu na mansardi pošlo je čula vesti o Džesiki, a Suzana je postavljala sto.

— Ah! — reče Viljem da bi podstakao Suzanu, a da ipak pri tome ne obaveže sebe. Sve je to lepo i krasno, ali u svemu mogu postojati krajnosti. — Dolazi li Piter na večeru?

— Ne — reče Suzana. — Resio je da se danas posle podne vrati kući.

— Nije se, valjda, ništa desilo?

— Nije, samo ako se ti i mama ponašate kako treba — reče Suzana odlučno.

On pređe preko tog nagoveštaja. Suzana je nešto želela i ona je, u stvari, Viljem je to dobro znao, poslala Pitera kući. Htela je da ga udalji dok

142

se bude nosila sa svojim roditeljima. Kako je dobro poznavao te znake! On ustade i polako pođe ka vratima.

— Dobro bi bilo da pomogneš majci oko sudova posle večere. Berta je potpuno slomljena.

— Eto ti sad! — odgovori Suzana. — Slomljena! Ljudi su takvi mekušci.

Ako iko izgleda kao mekušac, pomisli Viljem posmatrajući je, onda je to ovo divno biće koje je njegova kći, ova devojka nežna izgleda, sa krupnim mrkim očima oivičenim crnim trepavicama, beskorisno dugim i gustim, sa

vitkim oblim stasom, istim kao u njene majke, koji malo nagingje punoći, i glasom dubokim i mekim kao uspavljajuća muzika. Ali to je u modi kod današnjih devojaka, i sve to ne znači ništa. Nije imao pojma kakva je prava Suzana otkako se Pit, onako mlitavo i površno kao što on to ume, priključio njegovoj porodici. Pa, ipak, očigledno će ostati s njima.

On iskoristi jedan trenutak smelosti. — Zar zaista misliš da i dalje ostaneš pri tom besmislenom braku?

Suzana je savijala tri kruta platnena salveta u čudne oblike. — O tome sam baš htela večeras da razgovaram.

Milo mi je što je Berta slomljena. Bi-ćemo potpuno sami.

— Pričekaj do posle večere — zamoli je on zaustavivši se na vratima. — Varenje mi nije više onakvo kakvo je bilo. Molim te, hoću da imam mira za vreme obeda.

Ostavi je, pa prilično lagano izađe napolje i poče da se seta gore-dole po terasi, trudeći se da ne misli. Još davno je naučio tu veštinu samosavladi-vanja, kojom se branio da zločinci ne prodru u njegov unutrašnji život. Bio je prinuđen da nauči kako će ih oterati od sebe, u spoljni vazduh, gde su njihova zla lica postepeno iščezavala kao ona mačka iz „Alise u zemlji čuda“, te se on mogao vratiti neizmenjen svome domu da se igra sa decom, da pogleda šta nedostaje nekoj tvrdoglavoj peći za centralno grejanje, da pročita knjigu koju je ostavio na stranu prethodne noći, ili, najzad, najvažnije od svega, da se udvara svojoj Eleonori. Sad, u dugom letnjem sumraku, pribegao je toj svojoj navici i osetio kako se prikrada okrepljujući unutrašnji mir. Vrt je bio divan u sumraku, a rano letnje cveće živih boja isticalo se naspram kamenog zida. Bilo je pogodno vreme za ruže, jedino cveće čijeg se imena on nepogrešivo sećao. Ma šta da se odigralo u čovekovoj kući, zidovi su i dalje stajali, drveće raslo, a cveće cvetalo.

Ali temelji su ipak mogli da se uzdrmaju. Veče je prolazilo, a Suzana nije znala za milost. Obed je bio divan, bar što se tiče hrane; Viljem je pokušavao da prikriveno nagovesti kako je dan bio zamoran, ali je ipak opazio da Suzana ne namerava da ga poštedi. Mladi ljudi su samoživi, misle samo na sebe. Bacajući pogled na čerku s vremena na vreme, kad bi za časak prestao da uživa u jagnje-ćem paprikašu, koji je zaista bio izvanredan, on je u sebi gundao i, obraćajući se samome sebi, govorio da može sad bar uživati u večeri pošto je ono što dolazi posle toga neizbežno. Poznavao je taj izraz neumoljive odlučnosti oko Suzaninih divnih usta, video ga je prvi put kad je imala manje od godinu dana, i kad je došla u sukob s njim isto kao i sad; to je počelo, priseti se Viljem, onog dana kad je navalio na nju da pojede spanać. Nije ga pojela. Umesto toga bacila je činiju na pod hitrim pokretom debeljušne desne ruke. Ta je ruka sad bila vrlo lepa, vitka i negovana, sa noktima crvenim kao koral, a na srednjem prstu on prvi put spazi dijamantski prsten, krupan soliter. Kad je video! da on gleda u njenu ruku, ona okrete dijamant da mu blesne u oči kao svetiljka.

— Sviđa ti se?

— Video sam dosta takvih — reče on suvo.

— Vrlo je lep — reče Eleonora žureći velikodušno da popravi stvar.

— Gde je Ozark Pit našao novaca za to? — progundā on. Nije vredelo da čovek bude nežan prema Suzani. Danas devojke ne znaju šta znači

144

nežnost. Džesika se ugledala na mlade dame iz nekog drugog vremena.

— Izenadio bi se kad bi čuo koliko se para može zaraditi jednom garažom — reče Suzana samozadovoljno. — Osim toga, kupili smo ga na otplatu.

— Oh, Suzana! — uskliknu njena majka.

— Šta je? — upita Suzana.

— Ali tvoj verenički prsten! Uzajmljenim novcem!

— Nisam htela neki mali kamen — reče Suzana.

— Uzimaj ono što hoćeš, uzimaj ono što hoćeš — reče Viljem.

— U redu, tata ...

— Čak i engleski jezik kojim govoriš iskvaren je — progundā on. — Izgleda da se koleško obrazovanje ne može suprotstaviti jednoj garaži.

Uvideo je da je za sada otišao prilično daleko. Njene tamne oči blistale su od besa gledajući ga u lice. On iako sleže ramenima. — Neću da se svađam za stolom. A ni posle neće biti otromboljenog nosa.

— Neće — obeća Suzana.

On ustade od večere i bez imalo grize savesti prepusti sto i posuđe dvema ženama, a sam ode da na miru popuši lulu u istočnom salonu. Tu, na tom mirnom mestu, pošto su uklonjena sva deca i posluga, on poče da razmišlja o tome čudnom ljudskom fenomenu modernog doba, žilavom mladiću Piteru, i o milionima sličnim njemu, necivilizovanih i neukih, sa divnim telom i bez imalo mozga. Ukoliko je, pak, taj mozak postojao, bio je tako skriven rđavim ponašanjem i prostačkim govorom da je sasvim lepo mogao i da ne postoji. On se sažali na svoje sinove, Vinstena, mladog oca, napravljenog po otrcanom kalupu, i Edvina, intelektualca, koji, svakako, neće moći da ostane živ ukoliko ne bude vladala zakonitost. Ako ikada zakon popusti pred napadima revolucije, neizbežno će revolucionar biti Piter, nikad Edvin, a svakako ni Vinsten, i Edvin

10 Glasovi u kući

145će biti likvidiran. To je moderna reč za ubistvo. Vinstenu će možda biti dozvoljeno da živi ako se pokori, a on će se pokoriti plašeći se za ženu i de-cu. Edvin se nikad neće pokoriti i biće ubijen. Vi-ljem je uživao u toj surovoj staromodnoj reci. „Ubijen” — to je njeno istinsko značenje, a „likvidiran” je laž. Piteru je možda bilo mrsko da ubije psa, koji je bio njegov rob, ali mu ne bi bilo mrsko da ubije čoveka inteligentnijeg od sebe, obrazovanijeg od sebe, koji će u nekom budućem i sasvim mogućem času možda pokušati da sačuva tablice sa Deset zapovesti kad Ozark Pit bude hteo da ih razbije. Zar Suzana ne može da shvati tu mogućnost, i da li će tog dana u budućnosti stajati pored tog grubijana ili će odabrati svoju rođenu krv? Viljem to nije znao. Na ženu se ne može računati kad je u pitanju ljubav.

Mračne misli u letnjoj noći!

— A zašto, molim te lepo, sediš u mraku? — upita Suzana svojim kadifenim glasom, tako mekim i dubokim, a ipak strogim.

— Razmišljam — odgovori on.

Ona ga ne upita kakve su to misli. Umesto toga počeo da pali jednu svetiljku za drugom, sve dok prostrana mirna odaja nije zablestala. Vero-vatno se nije nije ticalo šta on misli.

— Ne volim da ti nanosim bol — reče umilno Suzana usred te svetlosti. Sede na kauč, osloni se laktom na šaku druge ruke i podvi noge pod sebe. U haljini zelenoj kao jabuka, s kratkim rukavima, okruglim izrezom oko vrata i širokom suknjom koja se talasala oko nje, izgledala je kao dete, pomisli Viljem, strašno dete koje su suviše nežno voleli, suviše razmazili, koje je suviše bistro, suviše divno.

Pošto je iz iskustva sa mladima njenih godina znao da ona voli da izaziva zabrinutost, Viljem iz-beže taj neposredni napad.

— Uzgred rečeno, hteo sam da te zapitam gde ste zakopali psa? — On priznade sam sebi da je pitanje morbidno, ali da bi želeo da zna, jednom

146

za uvek, da je zaista došao kraj tom podlom stvorenju.

— Pit ga je odneo nekud u okolinu — reče Suzana. — Bacio ga je u onaj stari majdan mramora.

Starom majdanu mramora, punom vode, nije se znala dubina. Još davno, za vreme nekog od prošlih pokolenja, upotrebljavali su ga farmerski sinovi kao jamu za kupanje, dok se jedan dečak nije udavio i potonuo tako duboko da njegovo telo nikakvim čišćenjem nije moglo biti izvučeno na površinu. Tada je zabranjen pristup u majdan.

— Milo mi je što ta životinja nije zakopana negde na našem zemljištu — reče Viljem.

— Taj pas je bio suviše velik da bismo ga zakopali — reče Suzana ravnodušno. — Pit je kazao da bi mu trebalo pola dana da iskopa jamu. Ipak, bio je ljut zbog toga: upropašćen jedan tako dobar pas.

— Divlja beštija — odlučno izjavi Viljem. Zavlada tišina, laka i napeta, koju je trebalo smesta prekinuti.

— Čime to nameravaš da nam nanescš bol? — upita Eleonora. Ona bese ušla kad je Suzana palila svetiljke, i sela je na svoju uobičajenu stolicu. Sad je, suprotno navici, pušila cigaretu dok je pijuckala kafu.

— Možda se nama ne može naneti bol — reče Viljem.

— Oh, može — izjavi Suzana — ali tu nema pomoći. Znam da ste se razočarali u meni, ali shvatite, mislim, da ja neću završiti koledž.

Toga se on plašio. Suzana je to već nagovesti-la onda na morskoj obali, a kad je došla kući, on je zapazio nešto odlučno u njenom držanju; bio je to konačni povratak s određenom namerom. Ni on ni Eleonora ne rekoše ni reci. Suzana zabaci svoju kratku kosu s lica i počeo da se igra prstenom.

— Hoću odmah da se udam za Pita — reče ona.

— Oh, ne ... — reče Eleonora, ali Suzana diže ruke.

10*

147— Mama, ja ne želim nikakvu svadbu.

— Oh, Suzana! — povika Eleonora.

— Pit bi izgledalo glupavo ... ja to znam. Ne, ne govorite ništa, ni jedno od vas. Znam svaku reč koju biste rekli. Znam šta mislite o Pitu. Vidim ga vašim očima svaki put kad ga pogledate. Zato sam ga danas i otpratila. Hoću sama da se borim s vama. Znam šta osećate prema njemu, kažem vam.

Tamne obrve se besno skupiše nad njenim mrkim očima.

— I ne tiče te se to? — upita Eleonora.

— Tiče me se — reče Suzana. — Ali neću dozvoliti da to promeni moj odnos prema Pitu. Udaću se za njega.

— Kad? — upita Viljem suvim usnama.

— Bilo kad, prvog dana kad budemo mogli — reče Suzana.

Opet zavlada tišina, i Viljem pomisli — ovo je kraj njihove dece! Zbog toga čovek zida kuću i pravi od nje dom; zbog toga radi i odriče se zadovoljstva, budi se noću — on se seti kako je mala Suzana uvek bivala žedna u rane časove posle ponoći, kad je on spavao prvim, dubokim snom. Iz noći u noć morao je stenjući da ustaje iz postelje, da donosi čašu punu vode, uzimajući na sebe mali deo dužnosti kako bi poštedeo Eleonoru, a ipak taj deo nije bio mali jer je Viljem bio nervozan po prirodi, i kad bi se jednom probudio, ne bi mogao lako opet da zaspi, tako da mu je ta mala usluga oduzimala ceo sat odmora, pa i više. To je išlo tako godinu za godinom i nije

ništa vredelo što su stavljali kraj njene postelje čašu s vodom. Ona je morala da se uveri u njegovu spremnost i njegovo prisustvo. To je bilo nešto više nego čaša vode.

— Reci mi zašto voliš Pitera? — upita on umilno. — Kad bih to mogao da razumem, možda bih lakše podneo to što nas ostavljaš. Jer ti nas ostavljaš, u pravom smislu reci, time što se udaješ za njega.

On primeti neki uzbudljiv, detinjasti strah u Suzaninim očima kad je izgovorio te reci.

148

— Ne, ne — reče brzo Eleonora — ona može uvek da se vrati. Danas brak ne mora da traje več-no. Ljudi dobijaju razvod.

Njega zaprepastiše te reci. Eleonora je uvek bila nemilosrdna kad je u pitanju razvod, za to je uvek, govorila je ona, kriva žena. Odbijala je da poveruje u to da se neki čovek ne može zadržati, kako su se izražavale žene, samo ako se supruga potruđi.

— Ja se nikad neću razvesti od Pita — reče Suzana. — Ma šta bude činio, u dajem se zauvek.

— Reci mi zašto ga voliš? — ponovi Viljem. To pitanje nekako čudno zbuni Suzanu i ona ne odgovori ništa. Ujede se za crvenu donju usnu i zagleda u nokte.

— On uopšte nije onakav mladić kakvog smo mi zamišljali da ćeš izabrati — nastavi Viljem. — Ne smeta mi baš mnogo što nećeš završiti koledž. Možda je to sasvim prirodno kad se uzme u obzir da nam preti novi rat. Ali Piter je za nas stranac, pa donekle mora biti stranac i za tebe, ili bar mi to uobražavamo.

Trudio se da mu glas bude miran, a držanje uvidavno i što je moguće više nepristrasno.

— Na kraju krajeva, mi te poznajemo bolje nego što ti misliš — nastavi on opet da bi joj dao dovoljno vremena. — Ne verujem u onaj istočnjački običaj da čovek bira ličnosti s kojima će se njegova deca venčati, ali, ipak, mora se poznavati rođeno dete.

Suzana reče slabim, prigušenim "lasom: — Vi biste rne morali poznavati u izvesnom smislu... možda me i poznajete. Znae da ne volim džigericu i luk, znate da mi je najmilija boja zelena, da volim tenis, a ne volim matematiku ... i takve stvari. Ali ne znate šta mislim ... i osećam.

Glas joj se utiša, i ona s mukom proguta suze.

— Ima stvari koje ne možemo znati ako nam ih ti ne kažeš — složi se on ozbiljno. Žudeo je da joj pruži ruku, da je privuče k sebi na koleno kao što je obično činio dok je bila dete, da zaustavi

149njene suze. Ali ona je sad žena. Drugi muškarac bi to smeo da učini, ali on ne sme.

A Eleonora je sedela čuteći i palila jednu cigaretu za drugom. Je li razumela? Zar nije trebalo da ona razume? Viljem joj dobaci prekoran pogled, koji ona uhvati i odbi. Radi kako znaš, govorile su njene oči. E pa, i radiće tako. Suzana ne može da bude potpuno drukčija od onog deteta koje je on poznavao i voleo. Nikad nije bila suviše složena priroda. Bila je neposredno dete, naglo po prirodi, plahovito, ni približno onako složeno, recimo kao Edvin. Nikad nije zapadala u sumorno ćutanje kao on. Promenila se tek otkako se pojavio Pit.

— Gde si se upoznala s Pitom? — upita on, i zgranu se kad shvati da joj nikad ranije nije postavio to pitanje.

— Na jednoj igranci, zakazali smo sastanak i ne poznajući se ...

To je moglo da se desi, razmišljao je Viljem dok je ona nastavljala priču, u ovakvim vremenima kad su sve društvene klase izmešane usled rata. Pit se beše vratio sa Pacifika, i pre nego što je pošao kući zaustavio se da poseti jednog prijatelja, drugara, u Pokipsiju, nekog mladića iz grada, koga je Suzana upoznala preko svoje drugarice s kojom je delila sobu; to je bio pristojan mladić, student iz Jela. Pit se borio uz njega na nekom udaljenom ostrvu, i on je jednom prilikom spasao Pitu život.

Suzana se tu nasmeja usred priče. — Trebalo je da bude obratno. Pit je ogroman, a Eliot je tako mali i...pa, eto tako! Otac mu je sveštenik epis-kopalne crkve, ali on nimalo ne liči na većinu sveš-teničkih sinova, mada ipak mislim da će biti pro-povednik. U svakom slučaju, Pit je gurao uz jedno od onih brda na Okinavi potpuno spreman da postane heroj, dok se Eliot, smrtno preplašen, sam tako kaže, šunjao pozadi, zaklanjajući se, u stvari, iza Pita, držeći pušku „na gotovs", da puca u sve što ugleda i, naravno, prvi je spazio neprijatelja i ucmeкао ga.

150

Glas joj odjednom postade normalan, a oči se osušiše. — Pit to nikad neće zaboraviti. Eliot mu ne dopire ni do ramena, i Pit može jednom rukom da ga digna sa zemlje.

Bese se raspoložila.

— Ali ti ne mariš za Eliota — reče mirno Eleonora.

Suzana nemirno zabaci obema rukama kosu. — Oh, ko bi mario za njega? Pravi kepec! Pit je jak... da ste ga samo mogli videti kad je zgrabio onog psa! Kao da se borio s medvedom. Stegao mu je čeljusti rukom i savijao mu glavu unazad sve dok nisam čula kako pucaju kosti.

— Suzana! — uzviknu Eleonora zgrozivši se. Suzana pogleda majku čudnim očima. — Smu-

čilo ti se od toga, zar ne, mama? Ali meni se nije smučilo. U tome je razlika između tvoje i moje generacije.

Zbog toga ja moram voleti nekoga kao što je Pit. S njim sam mirna, ne moram se brinuti o tome kako govorim ili šta radim. Ono što vas dvoje, izgleda, ne možete da shvatite, to je da se sve promenilo. Svet nije ono što ste vi mislili da je ... ili što ste meni govorili. Ovo je drugi svet, i to se ničim ne može zaustaviti, a ja sam ta koja ću

morati da živim u tom svetu. Pit zna šta ja time mislim. Kaže da je sad važna samo snaga i sposobnost da se boriš za sebe. Ima pravo. Svršeno je sa starim mekušcima.

— Pa ipak, Eliot... — nagovesti Viljem.

— To je bio samo slučaj — reče brzo Suzana. — To ne menja stvar. Eliot i sam kaže da nije nameravao to da učini, umirao je od straha. Kaže da sad ne zna kako je to izveo, nije ni mislio na Pita.

Ona skoči na noge i poče da seta po sobi, a široka zelena suknya joj se zaleluja. — Za mene je odmor kad sam s Pitom! On ne haje ni za šta ... za otmeno ponašanje, ćaskanje u društvu, i sve te zavrzlake.

— On ne haje čak ni za čistoću — primeti E-leonora zajedljivo.

151 Suzana se okrete k njoj. — Ne, ne haje! To za njega nije važno. On voli prljavštinu. Eto, i ja ga shvatam. Kad su vas kupali svakog dana u životu, trljali šamponom, ribali, terali da obrišete noge kad ulazite u kuću i da obučete kaljače kad izlazite, onda je prljavština divna! Ja sam ulazila u njegovu kuću onoliko blatnjava koliko sam htela. Ako sam htela da se kupam, kupala sam se, ako nisam, niko se za to nije brinuo. Mogla sam da jedem kako god sam htela, gde god sam htela, što god sam htela, mogla sam da govorim ili da ne govorim, i da psujem ako želim ... tako se Pit ponaša, i meni se to sviđa.

— Nisi nam nikad stvarno pričala o Pitero-vom domu — reče Eleonora.

Suzana ih pogleda, najpre jedno pa drugo, i Vili em primeti da se ona dvoumi, pitajući se može li da ima dovoljno poverenja u njih.

— Pričaj nam — navali on blago.

Suzana se potruđi da pobedi svoju sumnju, a oni ozbiljno pokušashe da prate njenu priču. — Vi biste rekli da je to obična brvnara — poče ona — ali u njoj ima puno soba, stalno su doživljivali kako su se deca radala.

Bila je to drvena kuća izgubljena usred šume, dve milje udaljena od glavnog puta i Pitove garaže, sa primitivnom farmom na padini brežuljka, gde se žetva strugala sa zemlje zastarelim mašinama, tako da su deca oskudevala u hrani, ali su ipak, nekako od zdravog vazduha i čiste vode rasla i jačala, mada nisu imala na sebi ni kilogram suvišnog mesa — bilo ih je šest dečaka i dve devojčice. Ali Piter je bio najmlađi od svih, tako da u trošnoj kući nije bilo nikoga kad je Suzana tamo stigla, osim oca, majke, jedne od sestara čiji je muž ubijen negde u Burmi (oni su smatrali da je to ime nekog grada) i njene dece, troje na broju, sve samih dečaka.

Kuća je bila prizemna, u stvari dugi niz soba, od kojih je ona u sredini bila glavna odaja — dnevna soba, trpezarija i kuhinja ujedno, duga i trošna

152

prostorija puna pohabanog nameštaja, izlisanog prema obliku velikih mršavih tela, i utegnutih u-dobnih naslonjača sa prošivenim presvlakama i jastučićima ispunjenim travom. Nije bilo nikakvog dvorišta; s jedne strane dopirao je do kuće mali povrtnjak, a sa druge polja; pilići i nekoliko sivkastih gusaka trčalo je po izvitoperenom drvenom podu trema.

U početku je Suzana smatrala da je kuća prljava, ali ukoliko je duže boravila u njoj, otkrivala je da je čista na svoj način, onako neobojena, sa posteljnim dušecima od sveže komušine ili, pošto je ona dobila gostinsku sobu, od perja. Nije tu bilo nikakvih knjiga osim porodične biblije i nekoliko šaljivih časopisa, jer nikome nije ni na pamet padalo da čita, nije bilo nikakve muzike osim one koju je Pit izvodio na svojoj gitari, a kupanje se moglo obaviti u potoku udaljenom četiri milje, ili u čabru u šupi za drva. Stari g. Dobs pominjao je nešto o uvođenju elektrike, ali niko iz porodice nije verovao da on to ozbiljno misli, niti ih se to ticalo. Gospođa Dobs je kuvala na starom gvozdenom štednjaku, a rublje je prala napolju, grejući vodu u gvozdenom kotlu, nad zapaljenim panjevi-ma.

A ipak, reče Suzana, ta kuća joj se sviđala. U njoj je vladao mir, drveće je bilo visoko i ćutljivo, planinska voda bistra, i čovek nije morao da govori ako nije želeo. Piterova sestra Marijana bila je tužna, ali je nastavila da živi, hitro i uredno poslujući ako dece. Iskreno ih je volela i bila je u stanju da se isto tako iskreno rasrdi na njih.

Između njih nije bilo nikakvih pregrada. Uvek ste znali na čemu ste, sa svakim od njih, i svi su oni bili jaki, mršavi i zdravi. Nikakvo učenje nije bilo potrebno, život je bio jednostavan i lako je bilo živeti. Divili su joj se kad je nabrala poljsko cveće i stavila ga u krčag, premda niko od njih nikada nije ni pomislio da to uradi. Uveče bi sedeli zajedno ne razgovarajući, ili razgovarajući ako bi im se prohtelo. Nikoga se to nije ticalo.

153 A ono što nije mogla reći svojim roditeljima tu, u istočnom salonu, bilo je to da je u onom planinskom kraju i sama ljubav bila dublja zato što tamo nije bilo ničeg drugog. Voleti ili mrzeti, biti budan ili spavati, živeti ili umreti, to su bile obične alternative, i čovek je, prosto, imao da bira. Zbrka koju je donosila civilizacija kao da uopšte nije ni postojala.

— Moja generacija je umorna od civilizacije

— reče najzad Suzana čudnovato staračkim glasom.

— Ne razumemo zašto moramo raditi sve te stvari koje nam drugi govore da radimo, pa čak i da umremo za nešto što je izvan naše moći shvata-nja. Umorni smo od toga što nas stalno muvaju tamo-amu. E pa, tamo gore u planinama niko me neće muvati. Jednostavno ću živeti, s Pitom.

Slušali su je u mukloj tišini, zaprepašćeni. E-leonora spusti cigaretu drhtavom rukom.

— To ne znači čak ni samo vraćati se u kaljugu — reče ona prigušenim glasom — to znači izabrati jednu sasvim nepoznatu kaljugu. To znači odbaciti civilizaciju. Nisi dovoljno savremena čak ni da to shvatiš. Ali zašto, zašto ...

Nije postavljala pitanje, glasno se žalila na tu tajnu koju nije mogla da razume.

Viljem joj priđe i uze je za drhtavu ruku. — Ne žalosti se, draga.

Suzana im se naglo okrete, plamenih očiju. — Oh, vas dvoje, šta vi znate? Samo nešto što je mrtvo i otišlo u nepovrat. Ja ću biti bezbedna kraj Pite, shavatate li? Ma šta da se desi, on će me čuvati. Žilav je, jak, ne boji se nikoga. Ima pesnice i spreman je da se bori.

— Oh, bože! — prošaputa Viljem. — Zar je život tako jednostavan?

On se okrete i, ne mogavši da odoli želji da po-begne, uđe u biblioteku i zatvori vrata. Tu sede i zari glavu u ruke. Reci njegove kćeri sahranile su sve u šta je verovao. Imati pesnice, biti spreman za borbu, baciti se bezobzirce na neprijatelja, ma kakvog neprijatelja — ludost tako jednostavnog shva-

154

tanja slomila mu je srce. A kuda je onda iščezla inteligencija, ko je u ovoj generaciji ubio odvažnost duha, smelost uma? Hoće li ikada opet vas-krsnuti ljudska istina? U čemu je on pretrpeo neuspeh kao čovek, a Eleonora kao žena, da je sad njihovo dete, njihovo blago, u stanju da potraži za sebe takvo primitivno utočište? Suzana je bila isto tako budalasta kao i Džesika, njeni su snovi bili isto tako nestvarni, a ono u šta je verovala isto tako sigurno osuđeno na propast.

On ustade i poče da korača po sobi dugim koracima, što je uvek bio znak razmišljanja prilikom njegovih najzamršenijih pravnih slučajeva. U tom detetu je još uvek bilo razboritosti. Zbunjena u svojim osećanjima, zahvaćena podsvesnim strahom o-ve generacije pred beskonačnim izgledima na buduće ratove, strahom koji sad uznemiruje žene isto kao i muškarce, žene čiji jedini oslonac moraju biti ljubav i dom — Suzana je ipak sačuvala zdrav razum. Kad bi samo mogao da je odvoji za neko vreme, pa čak i za sasvim kratko vreme, od Pita, kad bi svi mogli da odu nekuda na odmor, ona i Eleonora s njim, možda u Englesku, gde je omladina, kako su mu pričali, staloženija, zrelija nego o-va ovde, isto kao i nacija kojoj pripada — onda bi Suzana mogla da bude spašena. Bila je još i suviše detinjasta da već sad odabere tok svog budućeg života. On brzo donese odluku. Uvek su ga čekali neki poslovi u Engleskoj; izjaviće da je to veoma hitno i zahtevaće da pođu odmah, smesta, već sutra ako to bude potrebno. Ako Suzana odbije da pođe, on će je prisiliti. Njegovo dugo crnpuasto lice dobi strog izgled, koga zločinci behu naučili da se plaše. Naglo otvori vrata i stade pred svog voljenog neprijatelja. — Idemo u Englesku — objavi. Stajao je kla-teći desnom rukom svoj cviker. — Telefoniraću da zauzmu mesta na „Kvin Meri“. Putovanje morem razbistriće nam misli i daće nam vremena. Idemo u Englesku da vidimo da li tamo mladi ljudi i žene izražavaju svoje misli pesnicama i borbom.

155 Pogleda najpre u jedno iznenađeno lice, pa onda u drugo. — Ne tražim nikakvu saglasnost. Zah-tevaću poslušnost. Svima nam je potrebno da pogledamo malo u budućnost. Meni je potrebno da tebe sagledam u budućnosti, Suzana, jer mi se u o-vom času čini da si luda. Svet nije tako beznadežan kao što ti misliš. Ti si nekim slučajem dospela na nizak nivo, ali ima i drugih. Nisu svi mladići Ozark Piteri, hvala bogu. Tvoja braća su dokaz za to.

Suzana diže krajičak svojih punih usana, podrugljivo se osmehujući. — Ona dvojica? — promrmlja. — Zar ti Vinstena nazivaš čovekom? On je tatica, samo običan tatica ...

— Pst — reče Eleonora oštirim šapatom. — Evo ga. — To je zaista bio Vinsten, koji se vratio iz bolnice. On zastade na vratima, malo unezverena izgleda, osmehujući se na njih bledim usnama.

— Jesu li deca bila dobra? — upita. Bio ih je stavio rano u krevet, pre nego što je otišao.

— Nisu se čuli živi — odgovori Eleonora. — Jesi li večerao?

— Večerao sam u Mančesteru — reče Vinsten. Uđe u sobu, sede i zapali cigaretu.

— Kako je Medž? — upita Eleonora. Neko je morao da postavi obavezna pitanja. Viljem se beše ukipio na istom mestu, a Suzana se durila.

— Odlično izgleda. Lekar je rekao da se možemo vratiti kući krajem nedelje — reče Vinsten zadovoljno. — Sutra će je već dići iz kreveta. To izgleda neobično, ali sve je danas neobično. Svi mi radimo stvari koje smo do juče smatrali pogrešnim.

Opet se osmehnu onim bledim osmehom, opazi izraz likovanja na Suzaninom licu i okrete se Vi-Ijemu: — Jesam li vas prekinuo u nečemu?

Suzana se odlučno diže. — Nisi! Idem u postelju. To je sve. Samo to i ništa drugo, prijatelji moji!

Ona prihvati svoju zvonastu suknju pa izađe bešumnim koracima iz sobe, poigravajući, a Viljem

156

shvati, dok ju je posmatrao, da ona nema namere da ga poslušna. Ukruti se, leđa mu se ispraviše, i on oseti kako mu krv besno i opasno jurnu žilama. Takvi su problemi dizali krvni pritisak do opasne tačke, to je bila veština kojom su mladi ubrzavali smrt starih. On prisili sebe da se opusti, dišući duboko i ne obraćajući pažnju na razgovor o bolnici koji se vodio između Vinstena i njegove majke.

— Nije ti dobro, Viljeme? — upita Eleonora časak-dva docnije.

— Ne, dobro mi je — odgovori on nestrpljivo. — Ne brini se za mene. Šta si ono rekao, Vinstene?

— Da je prava sreća što sam se rodio baš onda kad sam se rodio — reče ozbiljno Vinsten. — Izbegao sam prošli rat, a biću suviše star za idući.

Viljem ustade. — Dan je bio zamoran, iscrpen sam, čini mi se. — Malo je oklevao setivši se iznenada da će sad ostaviti Vinstena nasamo s Eleono-rom, a Vinsten će, možda, ako njegova majka ispo-lji izvesno nespokojstvo, zbog urođenog osećanja dužnosti smatrati za potrebno da joj ponovi one besmislice o njemu što ih je Džesika ispričala Mcdž. A onda oseti kako ga umor prekriva kao neka koprena.

— Laku noć — reče naglo pa se saže, poljubi Eleonoru u obraz i oseti kako joj se ruka pruža i dodiruje ga po licu. Što je dosta — dosta je, pomisli penjući se uza stepenice, a ovo danas je već prevršilo meru. Pravo je čudo što ima dovoljno snage da za sve njih zarađuje hleb.

U neko doba, duboko u noć, kad je Viljem spavao toliko čvrsto da mu se Eleonorina ruka na licu, kojom ga je pomilovala po obrazu, učinila samo kao san o njihovom prethodnom rastanku — njega primorase da se probudi. Začu njen glas, koji ga je dozivao odnekud izdaleka.

— Viljeme, probudi se, dragi... Viljeme ... Viljeme ...

— Šta je ... — promrmlja on izvlačeći se s naporom iz ponora.

157Ona sede na njegovu postelju; srebrnaste viti-ce padale su joj niz naga ramena. — Viljeme, jesi li budan?

— Jesam ... jesam ...

— Ne, nisi, jadnice moj. Oh, Viljeme, pokušaj da se probudiš!

On nekako izvuče iz tame svoju svest, malo-po-malo, na silu razrogači oči i zagleda se s mukom u Eleonoru.

— Šta se desilo?

— Već sam mislila da te ne budim — prošaputa ona — a onda sam zaključila da moram. Ne mogu sama da primim svu odgovornost.

— Šta? — upita on.

— Pst! — prošaputa ona. — Hodi na prozor, Viljeme. Pazi dobro da se ništa ne čuje ...

Viljem ustade iz postelje, Eleonora ga uze za ruku, pa se prikradio prozoru i ona razmače za-vese.

— Gledaj! — prošaputa.

Mesečina je obasjavala travnjak obavijen ble-dom izmaglicom. Na putu Viljem ugleda neki automobil, Pitov automobil. Mladić je stajao nepomično kraj njega i čekao.

— U Suzaninoj sobi gori svetiost — reče Eleonora. — Slušala sam je kako se kreće tamo-amo poslednjih pola sata. Čula sam kako ustaje, i tačno sam znala šta se dešava. Znala sam da će Pitova kola baš ovako doći puteni.

Sad je četiri sata.

On naglo polete ka vratima, ali se Eleonora čvrsto uhvati za njega. — Čekaj ... čekaj! Tako je divna bila ona zamisao da idemo u Englesku. Ali to ništa ne vredi, zar ne vidiš Engleska ne može učiniti ništa za nju, Viljeme, ni za Pita. Za nas, možda, može, zaista, ali niko ne može učiniti ništa za njih, Viljeme, zar ti to ne vidiš?

— Nećeš je, valjda, pustiti da upropasti sebi život! — šapnu on promuklo.

Ona ga obgrli oko vrata. — Moramo je pustiti da ide, Viljeme. Moramo je prosto pustiti da ide,

158

pa će se onda jednog dana možda vratiti. Ako pokušamo da je zaustavimo, pre će umreti nego što će se vratiti. Viljem je bio suviše zbunjen da bi pobijao ovo što je Eleonora govorila. A šta ćemo, zaista, ako je ona u pravu? Ona ga opet nežno privuče do otvorenog prozora; stajali su i čekali, i tu, držeći se za ruku, dok su im srca lupala od tuge za koju znaju samo oni koji stare, posmatrali su kako se odvija stara, prastara igra, kao što se odvijala hiljadama godina. Prednja vrata se tiho otvoriše i Suzana izade vukući s mukom dva kofera. Pit ih prihvati i smesti u zadnji deo kola pa oboje pođoše bešumno, kao tamne prilike u magli, zagrlīše se i ostadoše dugo pripijeni jedno uz drugo, a onda se popeše u automobil; automobil polako odmīle šljunkovitim putem i, prošavši kroz kapiju, iščeze u noć.

Tada on postade svestan da Eleonora drhti. Plakala je! Viljem je uze u zagrljaj i čvrsto je steže. Kad je poslednji put plakala? Već godinama to nije radila! Bio je uplašen i mrzeo je Suzanu. Neka slobodno ide — neka svi idu, samo kad on može da ovako drži voljenu ženu koja je jedina njegova.

— Ne znam zašto smo uopšte imali dece — progunda besno; i njemu se steže grlo.

Oseti kako ona zadržava suze, kako prigušuje jecanje, kako se bori da potpuno ne klone. — Oh, plači — zamoli je on. — Šta mari što sam ja tu? Samo plači, draga moja!

Ona odmahnu glavom i malo se odmače od njega. — Neću da ... da plačem. To prosto uništava... sad... u mojim godinama.

— Gluposti!

— Ne, ne, znam ja to. — Obrisa oči svojim nabranim rukavom i dva-tri puta proguta pljuvačku. — Pitam se ...

— reče posle jednog časa.

— Šta se pitaš? — upita je on što je mogao nežnije.

159Eleonora opet odmahnu glavom, ugriže se za usne i nastavi:

— Pitam se da li ćemo ikad moći da im kažemo da smo ih posmatrali kako odlaze ... i da smo ih pustili da odu!

Viljem se gorko osmehnu. — To bi im slomilo srce. Zar im se nismo suprotstavili? Pa to bi upropastilo sve njihovo herojsko ponašanje!

Ona se nasmeja drhtavo i ucveljeno. — Biće da si u pravu. Nikad im nećemo reći. — I, okre-nuvši se iznenada k njemu, baci mu se u naručje, sakri lice u njegov vrat i očajnički zaplaka.

Postaje jasno, reče Viljem sam sebi, da Her-ber-t više nije ono što je bio. Obično je uživao u dugoj vožnji do Njujorka, naročito u proleće kad je glog rasipao po šumi svoju belu penu. Sad je, međutim, vožnja najčešće predstavljala pravo mučenje. Herbert, nekada tako ravnodušan i miran vozač, postajao je nastran i bezbrižan. Žaleći se prethodnog dana Eleonori, Viljem je bacao krivicu na autostrade.

— Čim izbiye na autostradu — gundao je on — ■ Herbert, izgleda, smatra da mora prestići sva kola na vidiku. Nije mu dovoljno pedeset milja na sat. Njegova je brzina šezdeset, a ako misli da spavam, dotera i do osamdeset. Prošle godine su nas zadržali pet-šest puta.

— Nisu to autostrade — rekla je Eleonora. — To je Džesika. Herbert je prošle nedelje tražio od mene da pozovem telefonom Ickara u ludnici i da ga pitam oseća li se Džesika već dovoljno dobro da se vrati kući za stalno, kako bi mogli dovesti malu pre nego što još više odraste. Ona sad ima već skoro tri godine, a ne pamti drugi dom sem si-rotišta. To je zaista sramota.

Viljem je nerado govorio o Džesiki, mada su, naravno, razgovarali o njoj katkad tokom ovih godina otkako je sklonjena na sigurno mesto. On je smatrao da je Džesika opasna, jer se sećao onoga što je kazala Medži, iako više ništa nije čuo o tome, a Vinsten i Medž su izgledali isto kao i ranije kad bi dolazili kući u kraću posetu, samo ne više o Božiću, otkako im se rodilo četvrto dete, dečak. Ipak su se viđali jednom ili dvaput godišnje, i on je i dalje osećao neku nesavladljivu uzdržanost prema Vinstenu i Medži, čak i kad se nije pomi-njala Džesika. Ako bi je pomenuli, Medž bi pokazala samo osrednje interesovanje jer su deca zauzimala svu njenu pažnju i bila i dalje jedini predmet njenih razgovora. Primećujući, rekao je Viljem sam sebi, da više ne zahteva onako uporno od de-ce da me daruju poslušnim, nežnini poljupcima.

— Šta je rekao lekar za Džesiku? — upitao ju je onda Viljem.

— Kaže da bi Džesika mogla pokušati da bude malo kod kuće, ako to želi.

— A da li ona to želi? — upitao je on.

— To je ono što ne znamo — odgovorila je Eleonora ...

Kola opasno skrenuše na jednoj krivini, i on uzviknu: — Herberte, usporite!

Herbert uspori i poče da mili tako da je čo-veku prosto dolazilo da padne u oćajanje, ali Viljem ne progovori. To će potrajati samo nekoliko minuta. On resi da se zadubi u svoje hartije, a brzina poče da se povećava. Kad zapišta prodorna sirena, Viljem se obradova spazivši gradskog policajca. Neka taj čovek radi s Herbertom šta hoće! Viljem se zavalio, prekrsti ruke i zauze stav ispravnog građanina. Herbert se nekoliko časova tvrdoglavo držao iste brzine, a onda priđe uz ivicu drumu. Motocikl zatutnja i zaustavi se kraj automobilskog prozora.

— Šta misliš, ko si ti? — razdra se policajac na Herberta, koji pokaza samo svoj profil. — Ne umeš da čitaš? Zar ne vidiš šta pokazuju ovi znaci? Vozi čovek sedamdeset milja na sat!

160

11 Glasovi u kući

161 Herbert odbi da odgovori na to. Policajac rukom dade znak Viljemu da spusti prozor. — Hej, vi, što mu ne kažete da umeri malko brzinu?

— U nekoliko mahova sam to učinio — reče Viljem spokojnim glasom.

— A što ga ne otpustite? — upita policajac.

— Kod nas je već mnogo godina — reče Viljem.

Policajac se prezirivo nasmeja. — On će za mnogo godina izgubiti dozvolu za vožnju ako i dalje tera ovako!

Viljem se osmehnu. — Bojim se da to i zaslućuje.

Policajac se samo malo smiri. — Kuda idete?

— Moram da budem u gradskoj većnici u tri sata — reče Viljem. — Ja sam zakonski pravobra-nilac u parnici koju vodi grad Njujork protiv Mar-tija Malona.

Policajac je malo oklevao. — Ne bi' smeo da vas pustim da proćete tek tako.

— Možda bih mogao da se povezem s nekim drugim, a da vam ostavim svoja kola i šofera — predloži Viljem. Policajac se još dvoumio. — Ne — reče najzad. — Ovoga puta ću vas pustiti. — Onda se naže ka prednjem prozoru i opet napade Herberta. — Ali ti, buc masti, ako te još jednom u'vatim da ovuda juriš, a u'vatiću te ako to budeš radio, ne gine ti otpuštanje s posla. Proći će malo više vremena dok opet dobiješ dozvolu za vožnju. Jesam li ja već ranije s tobom razgovarao?

— Možda — reče Herbert nepopustljivo. Njegova mala usta iščezoše između obraza.

— Možda! — podsmehnu se policajac. — Reko bi' da nije možda, nego sigurno! E pa, ovo je po-slednji put. A sad, teraj!

On im mahnu rukom da produće, a Viljem ne reče ni reci. Možda se Herbert ipak uplašio.

Stigavši dockan tog dana u kancelariju, Viljem žurno priđe pisaćem stolu i zateće telefonski poziv od roćake Eme, koji je čekao na njega. Već je hteo

162

da ga nestrpljivo stavi na stranu kad se seti njene duboke starosti i slabosti, i svoje odgovornosti, te zato naredi da je pozovu. Preko gradskih telefonskih žica do njegovih ušiju dopre piskav i drhtav starački glas.

— Viljeme, jeste li to vi?

— Ja sam, rođako Ema, šta mogu da učinim za vas? — Viljem baci pogled na sat. Ako ništa drugo, ona bar neće da razveze duge priče. Sad je bila u stanju da se bavi samo jednom stvari.

— Viljeme, dobila sam pismo od Džesike.

— Šta hoće? — upita on nestrpljivo. Džesika u ovom času nije bila ni najmanje važna.

■— Hoće da se vrati kući, Viljeme. Kaže, ne može više da podnosi ono užasno mesto. Hoće da vidi svoje detenec. Kaže da i dete treba da se vrati kući. Ona misli da ne postupaju kako treba s tim de-tetom. Mala čak i ne zna za nju.

— Verujem da ne zna — reče suvo Viljem. — Džesika se nikad nije brinula o njoj.

— E pa, sad hoće da se brine — zapišta rođaka Ema. — Ja mislim da je morate izvući iz onog strašnog mesta.

— Čini mi se da je Eleonora telefonirala leka-ru — odgovori on.

— Šta ste rekli, Viljeme?

— Jeste li prislonili slušalicu na uvo kojim čujete? — upita Viljem.

— Ono sad više nije nimalo bolje od drugoga — reče rođaka Ema.

— Rekao sam — ponovi on jasnim i umere-nim glasom — da je Eleonora razgovarala sa le-karom.

— To je dobra stvar; a dolazi li Džesika kući?

— Ako hoće — reče Viljem.

— Pa, ona to hoće — reče rođaka Ema.

— Onda pretpostavljam da će doći kući — reče Viljem.

— Baš dobro, pisaću joj i reći ću joj to.

•— Bolje bi bilo da pričekate — zapovednički reče Viljem.

u*

163— Zar niste rekli da se može vratiti kući ako hoće? — upita rođaka Ema. — E pa, ako ona hoće, valjda, onda i može da se vrati, je li tako?

— Jeste — reče Viljem, sav očajan — jeste, u redu, rođako Ema. Pišite joj.

Razbesne se zbog te koještarije, snažno tres-nu slušalicu i zagnjuri se u hartije na svom pisaćem stolu.

Međutim, u njegovom besu bilo je ipak toliko zabrinutosti da se setio tog razgovora kad je stigao kući, dva dana docnije, i ponovio ga je Eleonori.

— Džesika se vraća kući — reče na to Eleo-nora. — Zar ti Herbert nije rekao?

— Čini mi se da Herbert ne govori sa mnom — reče Viljem. — Zaustavio ga je uz put jedan gradski policajac, a ja ga nisam baš branio, u pravom smislu reći.

— E pa — reče utešno Eleonora — nadam se da će oni, kad Džesika bude došla kući i kad budu vratili dete, opet moći da otpočnu neku vrstu normalnog života.

Pa, ipak, nisu bili pripremljeni za dolazak Dže-sike, Herberta i deteta iduće nedelje pre podne, dok je Berta bila u crkvi. Berta odskora bese postala pobožna; svake nedelje u jutru po nju je svraćala jedna susетка, s kojom je Berta odlazila u neku crkvu čije ime nikako nije bila u stanju da zapamti, ali gde je nalazila dovoljno utehe da proživi iduću nedelju dana a da ne priča sa suzama u očima kako je Džesika bila rđava prema svojoj staroj majci, i kako se niko u sirotištu, u stvari, ne stara

0 detetu. Ona i Herbert nisu razgovarali, ali su inače njihovi odnosi i dalje bili obični. Berta je činila žalosne pokušaje da stekne njegovu naklonost, ali je njegova tvrdoglava odlučnost nadvladala i on uporno nije obraćao nikakvu pažnju na nju.

Šetajući posle doručka s Eleonorom po travnjaku, Viljem ugleda Herbertova polovna žuta sportska kola, koja je nedavno kupio, gde jure drumom

1 skreću na put što vodi do ulaznih vrata. On okrete glavu, očekujući da čuje kako uz tresak udaraju

164

u teške kamene stubove kraj vrata. To se, međutim, nije dogodilo, i Herbert naglo zaustavi automobil, uskovitlavši šljunak. Džesiki, izgleda, nije smetala brzina. Ona izađe iz automobila držeći za ruku divno detence u nabranoj ružičastoj haljini od organdija, a Herbert side osmehujući se i pun ponosa. Viljem primeti, sasvim protiv volje, da Džesika izgleda zaista divno. Od straha ga obuze užasna jeza. Ako ona sad, na ovom mestu, ponovi svoje lažno tvrđenje o onome odnosu? Džesika ljupko pođe napred držeći se skromno kao i uvek.

— Dobar dan želim, gospodine Ašeru, i vama, gospođo Ašer. Tako sam srećna što vas opet vidim. Divno je kad je čovek najzad kod kuće. Jutros sam rekla Herbertu da pre svega moramo doći k vama, da vam zahvalimo na svemu. Znam da me ne bi pustili da se vratim kući da vas dvoje to niste odlučno zahtevali.

Taj lepi glas bio je umilniji nego ikad pre toga, malo dublji zbog nekog tužnog prizvuka. I Džesi-kino lice bilo je nežnije, ozbiljnije, a krupne plave oči setne i blage.

— Dobar dan — reče Viljem kruto. Ali Eleonora je imala oči samo za dete.

— Kakva divna devojčica! — reče ona i kleče na travu pa uze detinju punačku ručicu. — Kako se zoveš, zlato?

— Monika — odgovori dete.

— Monika — ponovi Eleonora.

— Oduvek mi se sviđalo to ime, gospođo Ašer — reče Džesika — mada nisam znala nikoga ko se tako zove. To je iz jedne knjige. Bila je to neka engleska priča, sećam se.

— Hodite na terasu da sednemo — reče ljubazno Eleonora. — Naći ću neki kolačić za Moniku.

I tako su trenutak kasnije sedeli u pletenim stolicama na terasi, a Herbert se osmehivao, sav raznežen, dok mu je debelo blede lice blistalo na suncu. Eleonora iščeze i vrati se s tanjirom kolačića.

— Uzmi kolač — reče Džesika Moniki bezmalo strogim glasom.

165 Dete ispruži ruku i pažljivo uze jedan kolač, za sam vršak; stajalo je tako držeći ga između palca i kažiprsta. Viljem je ćutao i osećao želju da pobegne odavde. Nije imao smisla za ćaskanje u takvim prilikama. Nemoguće je bilo zaboraviti odvratne scene iz prošlosti, a ipak je izgledalo neverovatno da one nisu ostavile nikakvog traga na Džesiki, izuzevši onu laku setu koja je samo uvećavala njenu ljupkost.

— Nadam se da ste se za stalno vratili kući — reče srdačno Eleonora.

— Oh, dabogme — reče Džesika živo. — Kuća izgleda divno. Herbert se trudio da održava čistoću. Htela bih da u prizemlju stavim tapete, prugasti saten, mislim, nešto slično onome što vi imate u salonima, gospođo Ašer. A verovatno ću i sofe presvući somotom, svetlozelenim, možda ... šta vi mislite?

— Izgleda da će to biti vrlo lepo — reče Eleonora uzdržano.

— Naravno, da nisam bila bolesna, dosad bismo već sazidali novu kuću — nastavi Džesika, malo žurnije nego što je ranije imala običaj da govori; izgovarala je donekle nejasno piskave suglasnike, a oči joj nikako nisu mirovale. Letele su tamo-amo, neprestano, i Džesika odjednom ustade.

— Nemate ništa protiv da razgledam dragu staru kuću, gospođo Ašer?

— Naravno da nemam — reče Eleonora. Dete htelo da pođe za njom, ali ona oštro reče: — Ne, ne, Monika, ti ne smeš da ideš ...

— Neka pođe ako želi — reče Eleonora.

— Ne! — povika Džesika nekako plahovito.

— 'Odi, malo moje, ostaćeš s tatom — reče Herbert. Dete, poslušno stvorenje vaspitano u siro-tištu, priđe i sede mu u krilo, ali ne okusi kolačić, koji je još uvek strpljivo držalo u desnoj ruci pazeći da ne zaprlja haljinu. Herbertove se oči napuniše suzama. — Ne znam kako da kažem ono što imam da vam kažem,

166

gospodine i gospođo Ašer — reče on. — Suze pote-koše i skotrljaše mu se niz obraze.

— Nešto još uvek nije u redu? — upita ga Eleonora da bi mu pomogla.

— U pitanju je moja služba — reče Herbert. — Trebalo bi da ostanem kod kuće. Ne bi' smeo da se udaljavam, da budem, recimo, negde na putu za Njujork, a nju da ostavljam noću samu. Verujem da je nju i poremetilo ranije to što je noću bila sama, ja sam se uvek dockan vraćo kući, a poneke noći se, bogme, uopšte nisam ni vraćo. Šofer ne raspolaže svojim životom, da tako kažem.

— Kakva šteta što Džesika neće da Berta bude s njom — primeti Eleonora.

Herbert obrisa čelo lice čistom maramicom, a glas mu postade tvrd: — Sasvim dobro razumem šta oseća prema staroj. Džesika je otmena, a Berta prosta, da ne mož' biti gore. Stara nemačka selja-kuša, tako je zove Džesika.

— Zna li vi, Herberte, šta je to seljakuša? — upita Viljem.

Herbert je oklevao.

— Nije važno — reče Viljem. — Samo, one obično nisu tako grozne.

— Ma šta osećala Džesika prema staroj, to se sad više ne može popraviti — reče Herbert jogunasto. — Ona ne može da zaboravi.

— Zna li, Herberte — reče iznenada Eleonora — ja ne verujem da je Berta prstom takla Džesiku. Berta je kod nas već četrdeset godina, i nikad nikome nije nanela zla. Poznavala sam je celog života, imali smo običaj da je strašno gnjavimo, a ona se nikad nije čak ni naljutila. Obično se samo smeja-la. U to vreme se mnogo smejala. Jadnica, sad se retko kad nasmeje.

— Ona je kinjila Džesiku — reče tvrdoglavo Herbert.

Nisu se raspravljali. Eleonora se obrati detetu nagovarajući ga da okusi kolačić, a Viljem je se-deo i ćutke pušio. Džesika se vrati posle nekoliko

167 minuta, zamagljenih očiju. — Sasvim je ista — reče polako — baš kao što sam je zapamtila.

Ona čudno pogleda Herberta. — Volela bih da odeš malo u kuhinju, hoću da razgovaram nasamo sa gospodinom i gospođom Ašer.

Herbert ustade, zbunjen, pošto pusti dete da mu sklizne s krila. — Šta to imaš da kažeš tako poverljivo?

— Odlazi... odlazi! — povika ona s iznenadnom žestinom i lupi nogom o zemlju.

Herbert onda ode pokorno, i dirljivo, pomisli Viljem. Eto, Herbert je pokušao da je tuče, a sad hoće da pokuša nešto pomoću ljubavi. To je bilo jasno kao dan, ali, poboja se Viljem, isto onako beznadežno. Da li je Džesika zaista ozdravila? Pos-matrao je njeno lepo, veoma osećajno lice. Ona bese sela, i sad je privukla svoju stolicu bliže Eleonori.

— Dragi gospođo Ašer, vi me oboje razumete, ali možda ćete me vi lično ipak bolje razumeti. Ima li nekog načina da se ja izvučem?

— Da se izvučete? — ponovi Eleonora.

— Da odem, da odem — reče Džesika s lakim nestrpljenjem. — Strašno je živeti na onako napuštenom mestu kao što je farma. I čemu to, gospođo Ašer? Posao mora da se radi stalno iz početka, svakog dana. Ne mogu da idem u pozorište, pa čak ni u bioskop. Kad bismo živeli u gradu, mogla bih bar da se šetam ulicama gore-dole, i da posmatram izloge. Ali tamo gde mi živimo nema šta da se gleda.

— Zašto ne tražite od Herberta da vas odvede u grad? — upita Viljem. To je zaista smešno, ta pomisao da će morati da straće nedeljno prepodne na Džesiku!

— On kaže da bi nas stan kakav ja želim stajao suviše skupo. Kaže da bih ja bila nezadovoljna, ne bismo mogli da uzmemo sav nameštaj.

— Čini mi se da kuća pripada vašoj majci? — reče Viljem. — To znači da ne plaćate kiriju.

Džesika mu dobaci neki čudan, hladan pogled, kao da nije razumela šta je rekao.

168

— Džesika — reče Eleonora ljubazno — kad biste mogli da uradite baš ono što najviše želite, šta biste uradili? Divno lice, tako nežno i tužno, obli se lakim rumenilom. Džesika pljesnu rukama. — Oh, učila bih slikanje ... oduvek sam želela da budem slikar.

Eleonora malo razmisli o tome pa se okrete Viljemu. — Ne verujem da sam ti ikada rekla kakve divne akvarele radi Džesika. Obično je sama slikala svoje božične čestitke.

— Od toga nisam ništa imala — reče tužno Džesika.

Viljem vide da je Eleonora dirnuta, ali on uopšte nije imao poverenja u Džesiku. — Ako zaista želite da učite slikanje — reče nabusito — neki od najboljih slikara u zemlji dokize preko leta u Man-čester. Mogao bih lako udesiti da dobijate časove, i to možda zabadava. Zašto ne?

Džesikine plave oči odlepršaše s njegovog lica.

— Sve je tako beznadežno, s obzirom na to gde živimo.

Viljem se iznenada razljuti. — Slušajte, Džesika, prestanite da govorite tako. Vi živite u kraju za koji mnogi bogataši plaćaju da bi u njemu živeli. Ne kuditte to mesto.

Poboja se za časak da je rekao i suviše. Džesi-kino lice planu od gneva, ona zadrhta, ali samo jedan trenutak, a onda sve prođe. Ona obuzda svoja osećanja, ma kakva da su bila, a glava joj klonu.

— Hvala, gospodine Ašeru. Mislim da treba da pođemo. Pozvaću Herberta.

Iščeze kroz otvorena staklena vrata, a njena vitka prilika bila je tako laka da se kretala potpuno bešumno. Oni su čekali. Lepo dete je stajalo i posmatralo ih zamišljeno, nimalo uplašeno, ali ni prijateljski, kao dete koje je ceo život proživelo među strancima.

Minuti su prolazili. — Šta li samo rade? — upita Eleonora. Ali nije ušla da vidi, a posle nekih pet-šest minuta Herbert i Džesika opet izađoše.

169— Zbogom, gospodine Ašeru i gospođo Ašer — reče Džesika zvanično. — Milo mi je što sam vas videla. Dodite do nas kad budete mogli.

— Hvala, Džesika — reče Eleonora zbunjeno.

Herbert je malo oklevao, činilo se da hoće nešto da kaže. Baci pogled na Džesiku, koja se uputila kolima, a onda se nađe k Viljemu: — Kazala je, nemojte misliti da ćete moći da je naterate da uzima časove. Ne znam šta je time mislila, ali tako je kazala.

Viljem odjednom oseti da je ljuto uvređen. — Gospode, pa to je bila njena ideja, a ne moja!

Herbert kao da mu nije verovao. — Ona kaže, gospodine, nemojte misliti da ćete moći da je primorate na to, samo toliko.

Onda se udalji dostojanstveno, pope se u automobil, pa se brzo odvezoše.

— Jesi li ikad čula za takvu bezočnost? — upita Viljem gledajući u oblak prašine.

Eleonora odmahnu glavom. — Zaboravimo na njih. Oboje su neshvatljivi. Milo mi je što Herbert odlazi.

Nećemo više nikad videti ni jedno od njih. Jadno ono detence!

Ona se opruzi na dugu stolicu i, okrenuvši lice suncu, sklopi oči. Posmatrajući njeno lice, koje se postepeno opuštalo, Viljem se oseti pobuđenim da učini to isto. Eleonora je jednom rečju izrazila njegove lične zaključke o ljudskoj rasi, ma gde čovek naišao na njene neobične pripadnike. Neshvatljivi su, bar u ovo vreme. Samo je istorija učinila da izgledaju jasni, kao zasebne i sređene klase. A sad, neka je blagoslovno sunce koje obasjava njega i Eleonoru dok prilivataju ono što ne mogu da shvate.

Berta je tromo koračala pošljunčanom stazom, čuli su njene korake i otvorili oči. Bila je zagre-jana i zajapurena, i po njenom licu ispod kape sa zgužvanim ljubičicama, koja je predstavljala njen

170

nedeljni šešir, oni smesta videše da se nešto dogodilo. Berta zastade na pragu.

— Džesika i Herbert, oni su bili ovde? — upita ih.

— Bili su, Berta — reče Eleonora. — Dovedi su i devojčicu.

— Odmah sam ja pomislila da je tako — pro-gundā Berta. — Jesam, jesam, a ona nije mene ni oslovila! Samo je gledala kako ja prolazim.

Ona obiđe oko kuće, a njih dvoje opet legoše i zatvoriše oči zbog sunca, rešeni da zaborave sve to.

— Neverovatno — reče Viljem ne otvarajući oči. — Zašto ih moramo držati? Plaćamo ih da obavljaju posao, a oni nas kinje.

— Suviše lako dozvoljavamo da nas kinje — reč Eleonora ne otvarajući oči. — Trebalo bi da budemo nemilosrdni.

Nisu mogli da budu nemilosrdni, u tome i jeste bila sva nevolja. Ostajali su čovečni, a po tim njihovim nežnim ljudskim osećanjima, zbog kojih nisu mogli verovati da je ma koje živo stvorenje namer-no svirepo ili nepravedno, gazila su ova neuka bića ne znajući kako ih pozleđuju, i ne mareći za to. Među zidovima njegove rođene kuće postojao je jedan svet u mikrokosmosu. Oni su želeli da žive prijatnim životom, da budu dobri prema patnicima, ali ne ovako upetljani. To se više nije moglo izdržati. Viljem oseti kako mu gorka srdžba nadire u dušu i kao neka vrelina prolazi kroz telo. Ustade, obuzet iznenadnom i silnom energijom, a Eleonora otvori oči.

— Šta je sad?

— Idem da otpustim Bertu — reče on sa hotimičnim spokoj stvom.

— Ne, ne — povika Eleonora — to ne sme-mo ... posle četrdeset godina, Viljeme?

•— To je trebalo učiniti još davno — izjavi on. — Zalepili su se uz našu porodicu kao pijavice koje isisavaju život iz nas, hrane se našom saosećajnoš-ću, a opravdavaju se svojom bezočnošću. Ja ću ku-vati za nas.

171

—r~ - — — Ne budi lud — reče Eleonora.

— Više volim da budem lud nego da se ovo nastavi.

Eleonora ga je posmatrala sa strahopoštovanjem i užasom. Ona je jedna od Vinstenovih, to je Viljem dobro shvatao, i odrasla je potčinjena Berti. Berta je držala svoje velike crvene ruke na svakom deliću kuće, samo je Berta znala koliko ima lanenih čaršava, i koliko srebrnih kašika, koje su od njih nasleđene, a koje svadbeni poklon. Berta, koja je trebalo da bude samo kuvarica, u stvari, bila je upravitelj, tiranin, uzurpator, a povrh toga se hranila njihovim umom i dušom, oduzimala im skupo-ceno vreme da slušaju njene nevolje, zamračivala njihovu sreću i narušavala njihov mir, a oni nisu imali hrabrosti da je otpuste zato što su bili vaspi-tani da budu dobri prema skibijima od sebe. E pa, sad će on učiniti tome kraj. Naravno, bilo je smeš-no to što je rekao da će on kuvati, ali sigurno ima i drugih kuvarica, a on će ih smesta otpuštati, jednu za drugom, samo ako se pojave iz kuhinje.

Krupnim koracima uputi se u tu prostoriju i zateče Bertu kako oko svog debelog struka vezuje veliku belu kecelju. Njene pune crvene usne su drhtale, a suze su joj se kotrljale niz obraze. Ona ih obrisa rubom kecelje.

— Vi želite nešto, gospodin Ašer?

— Da, Berta, želim da vi idete kući. — Govorio je odmerenim glasom, te je Berta to shvatila kao njegovu želju da ona uzme jedan dan odsustva.

— Ja nemam kuću — zakuka ona, lica smežu-ranog kao u starog odojčeta, a suze opet potekoše.

— Onda nađite neki dom za starice, pa idite tamo — reče Viljem istim nepokolebljivim i strašnim glasom. Berta iznenada prestade da plače, a donja vilica joj se opusti. — Vi, valjda, nećete reći da mene otpuštate, gospodin Ašer!

— Da — reče on — baš to hoću da kažem. Suze joj u istom času usahnuše. Ona zgrabi vrpce od kecelje.

172

— Ja idem, ja idem sada! — vrisnu visokim i piskavim glasom.

— Ne — reče Viljem. — Ja ću vas odvesti u Mančester.

— Ne, bogme, ne, vi mislite ja ću se voziti s vama? Ne, neću. Ja ću pozvati taksi, ja se neću voziti u vaš verdammt automobil! — Odjedanput je bila van sebe od besa. Steže pesnice i unese mu ih u lice. Viljem je očekivao izvesnu promenu ali ovo je bilo strahovito. Ipak je ostao miran i posmatrao ju je radoznalo. Takva je ona, u stvari, bila. Možda i jeste tukla Džesiku. Sad je mogao u to da pove-ruje.

— Vi — vrištala je ona — vi opšte ne treba misliti da ste u porodici ovde! Vi ste ništa ... vi... vi... — Ona pijunu na pod koji je ribala toliko hiljada puta. — Vi džentlmen! Ha-ha! Ja ću svima pričati kakvi ste vi. Svaki će znati da ste vi drukčiji.

— Niko vam neće verovati — reč Viljem neumoljivo. — Skupite svoje stvari, Berta.

— Posle četrdeset godina, vi mene tako otpustite — jeknu ona sručivši se na drvenu stolicu. — Hajnrih je uvek govorio meni, uvek je govorio, stalno: „Oni će tebe izbaciti, Berta, deset, dvadeset, trideset, četrdeset godina jednog dana oni će tebe izbaciti ovako" — i ona puknu prstima.

— Morate otići ili vi ili mi — reče ozbiljno Viljem. — A pošto je ovo naša kuća, pretpostavljam da ćemo mi ostati. Dobićete platu koju ste zaslužili.

— Platu — vrisnu Berta — ko će platiti meni unazad za one godine što sam ja ribala und prala und kuvala? Svako veče išla umorna u krevet?

— Mi smo to platili — reče Viljem. — Vama je plaćeno novcem, i na vreme. Imali ste ovde stan i tri obroka, pa i više, na dan. Zarađivali ste lako sebi za život kod ljubaznih ljudi.

Berta ga je slušala ne shvatajući. — Ja idem! — zajeca. — Ja idem sada.

173Pope se uza stepenice u svoju sobu, i on ču kako se kreće tamo-amo. Srce mu je lupalo od grize savesti i saosećanja, od plemenitih pobuda i bola. Ali zadržati je ipak neće. Kuća se mora očistiti od svih njih. Ne sme više biti nikakve Džesike, ni Her-berta, ni Berte, pa čak ni sirote Monike. On više ne može to da podnosi. Mora ustajati ujutru sa saznanjem da više neće gledati glupa lica niti slušati nabusite glasove. Kupice mašine, još mnogo mašina, a kad te mašine obave posao, oni će ih staviti u orman ispod stepeništa, zatvoriti vrata, i živeti u čistoj i mirnoj kući gde nema drugih ljudskih bića osim njih samih. Tom zlom parazitskom životu posluge doći će kraj, i oni će se zauvek osloboditi glasova u kući. Viljem pozva telefonom taksi, pa onda sede na visoku kuhinjsku stolicu i poče da čeka, dok je Berta trupkala tamo-amo iznad njegove glave jecajući glasno i prizivajući boga na nebesima. Stare porodične slugе! Oni ovde nisu bili deo civilizacije. Otrov ili lekovitost demokratije, kako se već kome sviđa da to nazove, uvukli su se u sve njih, i oni su se bunili protiv samih sebe služeći druge, inteligentnije od sebe. Nisu mogli priznati istinu i da su osuđeni sopstvenom glupošću, i samo njom, da se nikad ne uzdignu iznad nivoa na koji su postavljeni svojim rođenjem. Viljem oseti da je na granici do otkrije nešto važno, mada to možda nije bilo ništa više nego pravo ljudi sličnih njemu da i oni budu slobodni. Napast glupih i slabih bića može se pretvoriti u isto tako nepodnošljivu tiraniju kao što su i sve ostale, pa zar ona ne treba da bude zbačena, kao i svaka druga tiranija?

Pre no što je uspeo da razjasni to otkriće, Berta dotrupka niza stepenice, sa dva kofera i ogromnom bošćom u ruci.

On ustade. — Vaš će taksi uskoro biti ovde — reče s onom istom neumitnom ljubaznošću. — Idem da napišem ček koji će vam biti dovoljan za dva meseca. Ja ću u međuvremenu pažljivo izračunati tačnu sumu koju treba da dobijete kao penzi-

174

ju. Taj će vam se novac slati prvog i petnaestog u mesecu čim mi budete poslali svoju adresu. To će vam biti dovoljno da živite udobno ma u kome osrednjem domu za stare.

Berta ništa ne odgovori, samo ušmrknu suze, i Viljem je opet morao da se bori protiv želje da popustiti. Ne, neće se raznežiti. Kad bi to učinio, značilo bi da više nikad ne bi bio slobodan. On dostojanstveno izađe iz sobe, uđe u biblioteku i tamo napisa ček na pet stotina dolara, pa pažljivo upi mastilo. Onda se vrati u kuhinju i spusti ček na sto. — Taksi će uskoro stići. Ako hoćete, možete doći da porazgovarate sa gospođom Ašer. Ona veoma žali zbog svega ovoga, ali mi smo podnosili dokle god smo mogli.

— Vi podnosili? — razdra se Berta iznenada ponavljajući njegove reci. — To sam ja ... ja ...— Ona se lupi u grudi i opet ljutito zajeca.

■— Žao mi je — reče Viljem blago. — Ne očekujem da ćete ikad to razumeti.

Povukao se ćutke i vratio na terasu. Eleonore nije bilo tamo. On uđe u kuću i pozva je, ali ne dobi odgovora.

Pope se u njenu sobu i pokuša da otvori vrata. Bila su zaključana.

— Eleonora! — viknu on.

Ona smesta otvori vrata i pogleda ga, nekako čudnovato ponizna. — Odjednom sam se uplašila Berte. Zar to nije smešno? Ali tek što si me ostavio, shvatila sam da sam je se uvek bojala.

— Ona nikad nije rdavo postupala s tobom — usprotivi se on.

— Nije, nikada, to se ne bi usudila. Ali mada sam je branila od Džesike, sećam se da sam obično osećala, još kao sasvim mala, da bi ona želela da me šljisne, i to često. Pitam se nije li tukla stariju decu. Nikad nisam čula da se o tome govori. Moja majka je bila veoma stroga prema posluži, a zatim, naravno, kad sam se udala, Berta se plašila tebe.

— Zaista? — promrmlja on. Stajao je kraj prozora očekujući taksi.

175— Jeste — reče Eleonora osluškujući. Opet je zaključala vrata. — Jednom mi je kazala da si ti „od onih prevejanaca“.

— A time je mislila?

— Valjda da ti više vidiš nego što govoriš. Ona se, u svakom slučaju, boji advokata.

— Evo taksija — reč on.

Eleonora mu pride, i tako su stajali zajedno. Berta je već čekala. Pojavila se iza ugla kuće vukući kofere, a čoveka je poslala po bošću. Videše je kako se penje u kola, a onda ona brzo zao krenuše puteni i izidoše na kapiju.

— Nijednom se nije osvrnula — reče Eleonora pomalo žalosno. — Veru j em da četrdeset godina ništa ne znače za nju. Ili možda znače suviše mnogo. Oh, Viljeme, kako si samo imao hrabrosti? — Spustiše se na kanabe, jedno kraj drugoga.

— Ne znam. Zaista je potrebna hrabrost da bismo suzbili u sebi nagon ka ljubaznosti. Ali bio sam dovoljno ljut. Ako samo čovek uspe da iskoristi onaj pogodan čas, koji kod ljudi sličnih nama uvek traje samo nekoliko sekundi, kad ljutnja puna negodovanja preovlada nad uobičajenom brižnom dobrotom, onda on ima dovoljno hrabrosti za sve. Da sam pričekao pet minuta, da me dobrotu opet upropasti, prosto ne bih mogao da joj onako pokažem vrata, a znao sam da to moram učiniti.

— Jadna Berta — reče Eleonora.

On joj ne htede dopustiti da se ražalosti. — Nimalo nije „jadna Berta“. Desetinama godina imala je dobro mesto i udoban dom, a dobiće penziju do kraja života. Srećna Berta!

Eleonora odmahnu glavom, mada se nije suprotstavljala njegovom mišljenju, što je Viljem poznao po nežnosti, pa čak i divljenju koje se vi-delo u njenim očima dok ga je posmatrala.

— Draga moja — reče on, duboko dirnut (jer ... koliko je već vremena prošlo otkako ga nije tako gledala?) — ovo je veliki dan. Stavi šešir, pa idemo nekuda na večeru. Red je da se to proslavi, ljubavi moja.

176

Očaran je bio time što ga je smesta poslušala. Dala mu je rukom znak da se udalji, što je značilo da šešir nije ni približno dovoljan, da se ona mora presvući i izgledati najlepše što može; zato on ode u svoju sobu, osmotri sebe u ogledalu pa resi da se i sam presvuče. Skide sa vešalice svoje najbolje sivo odelo i obuče ga, pa izabra jednu plavu svilenu kravatu. Sa skromnim ponosom opazi da se prolepšava s godinama, a seda kosa lepo pristaje uz njegovu tamnu kožu i da nema još ni traga od ćelavosti. Njegov otac je imao gustu i snežno belu kosu, ali je nosio i bradu, a Eleonora nije volela bradu — samo vrlo kratko potkresane brkove, i ništa više. Da mu je gornja usna bila malo kraća, izjavila je jednom Eleonora, ona bi tražila od njega da je brije.

Eleonora se osmehnu zanosnim mladalačkim osmehom, koji je nagoveštavao, oseti Viljem, koliko se ona u sebi raduje. Ah, odsad će biti srećniji! Trebalo je da očisti kuću još pre mnogo godina. Možda bi promenio ceo tok života da je to učinio? Nikakva se senka ne bi pojavila između Edvina i Vere; Vinsten, njegov stariji sin, ne bi ga sad tako često gledao sa skrivenom sumnjom u očima, sumnjom koju je podržavalo, u to je Viljem bio siguran, ono Medžino ćutanje koje nije značilo da je ona zaboravila. A Suzana, ah, Suzana se možda uopšte ne bi udala za Pitera! Viljem je postao ubeđen posle dugog razmišljanja, tokom mnogih noći, u sitne sate koji sve uveličavaju, da se Suzana nije na to resila brzo, da je bio potreban onaj grozni, užasni čas kad je crni pas skočio na Pitera, da je potrese i natera da se odluči za njega, izazivajući u njoj neko izopačeno atavističko divljenje, kome su sa-vremene devojke sve više naginjale ukoliko je nestajalo tradicionalnog zaklona. Nije mogao podneti da o tome razmišlja, bar ne sada. Često će to izvlačiti iz sebe noću, kad bude skriven tamom, i raz-mišljaće o užasnoj šteti koja je naneta njegovoj porodici. A onda će morati da razmišlja i o tome da li se ta šteta može popraviti, i kako bi se, pošto im se život promenio, i oni sami mogli povratiti.

12 Glasovi u kući

177— Gde ćemo večerati? — upita ga u tom času Eleonora.

— Hajde da pronađemo neko mesto koje nikad ranije nismo videli — reče on. — Da budemo sasvim novi, u čas divne slobode.

Držeći se pod ruku, oni uhvatiše korak i hitro sidoše niza stepenice.

Šest nedelja docnije, jednog kišnog prepodne-va, u sudnici mu se približi jedan pisar i prekide ga u privođenju svedoka Artura Romano, koji je držao kladionicu na trkama.

— Izvinite, gospodine — prošaputa pisar — hitan telefonski poziv za vas.

Rukom u kojoj je držao cviker sa crnom trakom Viljem dade znak pisaru da se udalji. — Ne mogu da prekidam.

— Izvinite, ali neko je umro ... neki član vaše porodice, gospodine — reče Klerk.

Član porodice? Viljem zatraži od sudije kratak odmor, ponovivši samo ono što mu je rekao čovek, jer — šta je inače mogao reći, pa krupnim koracima prođe kroz začudenu gomilu, koja je buljila u njega, i stiže do telefona u susednoj odaji.

— Gospodin Ašer ... jeste to vi?

Nije mogao da pozna promukli glas, pa čak ni da li je ženski ili muški.

— Da, ja sam — odgovori on.

— Ja sam ... Berta.

— Gde ste? — upita on. — Šta se desilo?

— Gospodin Ašer, molim, gospodica Ema... totl Rođaka Ema. On jurnu iz sobe, zadržavši se samo da kaže onome pisaru da javi kako će se vratiti čim bude mogao. Uhvati jedna kola i naredi čoveku da vozi u stan njegove rođake.

Rođaka Ema je болоvala od srca. Bila je vrlo stara, u stvari morala je imati već blizu devedeset godina. Pa, ipak ništa ga nije moglo opravdati što nije svraćao do nje nedeljama. Eleonora ju je za-

178

pravo poslednja posetila, a Edvin je pominjao kako treba da ode, ali verovatno nije išao. Vera je možda najčešće od svih odlazila k njoj u poseru, pošto se ona i Edvin behu preselili u grad kako on ne bi morao svakodnevno da ide vozom u kancelariju i natrag. Edvin je još uvek radio u njegovoj kancelariji, odlazeći školovanje na pravnom fakultetu jer, izgleda, još nije znao šta želi da radi.

Ali zašto je Berta bila ta koja ga je pozvala, pitao se Viljem, sem ako je rođaka Ema, zahvaljujući svojoj nepresušnoj dobroti, nije primila da živi kod nje? On isplati taksi i uđe u kuću. Očevidno još niko nije znao; vratar je bio miran, a liftboj ravnodušan. Plašio se ulaska, ali neumoljivo natera sebe da priđe vratima. Ona se otvoriše: na njima je stajala Berta, masivna prilika u otrcanj crnoj haljini sa nakrivljenim šeširom i ravnom sedom kosom koja joj je u čupercima padala oko lica, bledeg kao smrt.

— Ja sam došla ovamo — dašćući izjavi ona — došla sam, eto, ovamo, a ona tot...

Viljem se progura kraj nje i pođe kroz široko predvorje ka spavaćoj sobi. Vrata za dnevnu sobu i trpezariju bila su otvorena, a u jednom prozoru ka-narinka je čurlikala svoju pesmu koja se uzdizala u visine.

— Gde je ona? — upita Viljem.

—• U postelji — šapnu Berta. — Još nije ni ustala. Samo tako leži...

Viljem otvori jedna zatvorena vrata i ugleda rođaku Emu. Soba je bila užasno zagušljiva, za-vese spuštene a teške duge draperije navučene preko njih. Po odaji se širio neki sladunjav miris. Sve je bilo u neredu, u nekom luđačkom neredu, nimalo nalik na rođaku Emu, koja je uvek bila uredna. Ona je ležala visoko na dva velika jastuka skupljena kao u agoniji, zgrčenih kolena, nagih i iskrivljenih su-vih ruku s kojih behu spali čipkani rukavi. A onda svetlost pade na njene otvorene oči. Viljem spazi kako dve sjajne metalne tačke iznenada zasijaše baš u samom središtu njenih tamnih ženica. On i

12*

179nehotice jeknu, pa se, upalivši svetlost kraj postelje, saže i osmotri njene nepomične oči. Dve svet-lucave tačke bile su zaista metalne, krajevi nečega što je ličilo na eksere bez glave ili ne ... na igle za pletenje! Rođaka Ema je stalno nešto plela. Neko bese duboko žabo u svako oko po jednu tanku iglu, i krv i neka tečnost curile su joj niz obraze kao dva lepljiva, još ne sasvim suva potočića.

Smuči mu se od užasa, jezik mu se zgrči u suvim ustima, jedva uspe da se uzdrži da ne izvuče igle, koje behu zabodene tako duboko da su, to je odmah video, morale prodreti u mozak.

— Je li ovako izgledala kad ste vi ušli?

— Da, ona je isto tako izgledala — prošaputa Berta i prinese ustima svoju crnu pamučnu rukavicu.

— Kad ste došli? — upita on.

— Baš pre nego što sam pozvala vas, gospodin Ašer. Odmah sam trčala brzo da telefoniram. Devo j ka u kancelariji rekla meni da ste vi u sud, i ona je htela da zna šta je bilo, ali ja njoj to nisam kazala. Ja sam rekla, ja to moram vama kazati lično. Ali neki čovek u sudnici, on je reko da on mora znati pre nego što će zvati. I zato sam njemu ja kazala samo da jedna žena iz vaše porodice tot.

Nije vredelo opipati srce u tom pokošenom prastarom telu, ili te udove zaustavljene u grču iznenađenja. Tu više nije bilo života, ni onoliko malo koliko je bilo pre toga. Viljem se okrete ka telefonu, pa pozva lekara rođake Eme, a onda, posle malog dvoumljenja, potraži Edvina, koji je bio u kancelariji.

— Edvine?

■ — Da, oče?

— Dođi smesta u stan rođake Eme. Iznenada je umrla.

Edvin je bio suviše dobro vaspitan da bi postavio ma kakvo pitanje. — Odmah dolazim.

Viljem zatvori vrata i pozva Bertu u dnevnu sobu.

180

— Berta, dobro slušajte i odgovarajte mi. Kako to da ste vi ovde? Mislio sam da ste u Maunt Kisku, u onom domu.

•— Ja sam tamo i bila — reče Berta.

— Sedite — naredi Viljem. Kanarinka, pod-staknuta njihovim glasovima, zapeva svoju drhtavu, srebrnastu pesmu. — Zašto ste došli ovamo, Berta? — upita Viljem.

Berta odmahnu glavom. Njene debele crvene ruke tresle su se stežući crne rukavice.

— Morate mi odgovoriti — reče Viljem. — Inače ćete biti optuženi za ubistvo.

Purpurne usne zadrhtaše. — Gospodin Ašer, bitte, vi pomozite meni.. .

— Mogu vam pomoći jedino ako mi kažete čelu istinu — reče strogo Viljem.

— Džesika, gospodin Ašer... — šapnu Berta pri-gušivši jecanje. — Ona je bila ovde.

— Džesika?

— Ja, ona je bila ...

— Otkud znate?

— Ona je meni telefonirala da opet ne može podnositi Herbert, i tako je ona kazala gospodici Emi, a gospođica je kazala, ona neka dođe ovamo, i tako je ona bila ovde, i kazala je meni da mi gospođa Ema poručila da ja dođem danas, ona hoće govoriti mit mir. A ja sam mislila da gospođica Ema hoće nagovoriti Džesiku i mene da smo opet prijatelji, i ja sam bila srećna pa sam došla tako brzo.

— Je li Džesika bila ovde kad ste došli?

— Ja — jeknu Berta. — Ona je bila.

— A kako se to desilo? — Viljem baci pogled na zatvorena vrata spavaće sobe.

•— Ja ... to se ovako desilo — zacvile Berta. — Mi smo se tukle, gospodin Ašer. Džesika je mene tukla. Ona je otvorila vrata i ja sam ušla, a ona je gledala ovako ...

Berta užasno razrogači oči i zagleda se preko sobe u prazno.

— A onda?

181

— Und dann, ona je vrisnula na mene kako ona mene mrzi, i ona mene hoće da ubije. Ja nisam slušala, ona je uvek tako meni govorila kad niko nije bio mit uns, ali ja sam joj rekla: „Budi mirna, ti praviš takvu larmu

gospođici Emi". I tako nas je gospođica Ema čula, i ona je došla iz postelje, otvorila je vrata i rekla Džesiki: „Nemoj tako ružno govoriti sirotoj staroj Berti."

Laži ili istina? Laži ili istina?

— Und Džesika je odjedanput govorila tako lepo — nastavi Berta uzdišući na mahove — ona je rekla: „Draga moja gospođice Ema, vi se vratite u postelju, vaše noge su hladne", i onda je i ona otišla tamo mit, a ja sam čekala i čekala tako dugo. A onda je Džesika izašla, i ja sam skuvala malo ka-fe, a ona je kazala: „Ja sad idem u apoteku da kupim neke pilule što su potrebne za gospođica Ema. A ti čekaj ovde, molim." Tako je lepo govorila! I tako, ja sam čekala i čekala, a ona se nije vratila, a gospođica Ema je bila tako mirna, i zato sam ja otvorila vrata i videla sam!

Tada je Viljem pozvao telefonom najbližu policijsku stanicu.

Laži ili istina? Posmatrajući debelo purpurno lice, Viljem to nije mogao reći. Četrdeset godina napravilo je masku od mesa.

Zvonce na ulaznim vratima zazvoni, a na taj zvuk Berta po navici ustade i otvori vrata. Pred njima je stajao Edvin.

Viljem se diže. — Uđi, sine. Hodi u drugu sobu. — Oklevao je. Treba li da ostave Bertu, hoće li ona pokušati da pobegne, kao što je učinila Džesika? Ali Berta opet sede; njeno teško, gotovo podbu-lo telo prevalilo se preko ravne drvene stolice.

— Vrat ćemo se za nekoliko minuta, Berta — reče on.

— U redu, gospodin Ašer, ja ću čekati — reče ona usrdno i sklopi ruke, još uvek stežući crne pamučne rukavice. Viljem pođe prvi ka zatvorenoj spavaćoj sobi, zaklanjajući Edvina, jer se plašio za njega kad iz-

182

nenada bude ugledao zgrčenu priliku na postelji. Smrt je strašna za mlade oči, a ipak je svi moraju videti kad-tad. On priđe pravo postelji i ponovo upali svetlost na stočiću.

— Vidiš li njene oči? — On postavi to pitanje normalnim glasom.

Edvin se saže da pogleda, a lice mu poblede. — Oče, pa to je užasno!

— Džesika je bila ovde. Ali kakva pobuda može tu da se krije? To moramo pronaći.

— Zar joj je potrebna pobuda ako je luda? Viljem ne odgovori na to. — Sa druge strane

— nastavi on — mi imamo samo Bertino tvrđenje da je Džesika bila ovde.

— Ne verujem da bi Berta imala hrabrosti za ovo — odgovori Edvin i odmače se od postelje da ne gleda više zgrčeno staračko lice.

— Mi ne znamo kakva je Berta — reče Viljem.

— Nikad vam nisam pominjao kako je bila besna kad sam je otpustio. A i Džesika je, kao što znate, oduvek tvrdila da je njena mati svirepa.

— Džesika laže, i ti to znaš! — uzviknu Edvin. Ah, pomisli Viljem, rana, znači, još boli!

— Oče, ti ne veruješ u ono što Džesika govori, zar ne? — upita Edvin.

— Naravno da ne verujem — reče Viljem. On potisnu nekud duboko udno duše saznanje da ma šta može biti istina, ma šta od svega toga. U svom životu, kao advokat, video je mnoge čudne stvari, i čuo još čudnije laži od onih koje je Džesika iznosila čak i protiv njega. Ali Edvin, koji je imao najviše intuicije od sve njegove dece, oseti tu uzdrž-ljivost.

— Ti nećeš da tvrdiš da Džesika nesumnjivo laže — reče on gorko, a onda iznenada otkri onu senku. — Ni Vera to neće da tvrdi. Ona kaže da je sigurna u to da je Džesika lagala, ali neće da kaže da iskreno veruje da je ona to stvarno činila. Moram se pomiriti s tim.

•— Tu Vera veoma greši — reč Viljem. — Ako se ja ustežem, to je više zbog pravničkog iskustva, 183koje me opominje da uvek sumnjam, čak i u samog sebe. — Odjednom se odlučio da ohrabri Edvi-na što bolje može, s najviše samopregora i što potpunije. Oseti kako mu se krv polako penje u lice i kako crveni. — Ako ćemo pravo, Vinsten mi je rekao da je Džesika iznosila slična besmislena tvrđenja i u vezi sa mnom. Odmah mu je bilo jasno da su Vinsten ili Medž to kazali Edvinu. Edvinovo lice, još uvek tako mladalačko, nije umelo da sakrije to saznanje; on bojažljivo zatrepta, pogled mu postade plah, i sve mu se crte lica odjednom nekako izmeniše pokazujući da on zna za to.

Viljem pokuša da govori nemarno. — Verujem da ste vas dvojica to dobro pretresli i smejali se škripcu u kome se našao stari.

— Govorili smo o tome, oče — reče Edvin smelo. — Medž je to ispričala meni i Veri jedne večeri kad smo došli k njima da provedemo vikend. Rekao sam joj, ako još ikad pomene tu ... tu stvar, neću s njom govoriti dok sam živ. Rekao sam joj da sam ubeđen da je sve to laž.

— Ali vi verujete da je to moguće? — upita Viljem podsmešljivo.

Zvono na vratima glasno odjeknu jednom, pa još jednom, pre nego što je Edvin stigao da mu odgovori; oni izađoše zajedno, a Viljem zatvori vrata za sobom. Odjednom oseti da je iscrpen, gotov da se onesvesti. Berta je baš otvarala vrata, i dole u predvorju oni ugledaše lekara i s njim policajce. — Slušaj — reč Viljem brzo Edvinu — pre-pustiću ćelu ovu užasnu stvar tebi. Ja idem kući da ispričam novost tvojoj majci i da dođem u dodir s Herbertom kako bismo pronašli Džesiku.

— Dobro, oče — reče Edwin tobož spokojno. Više nije bilo vremena da odgovori na ono pitanje da li veruje. Viljem uze šešir i štap i pođe kroz predvorje. Rukova se s lekarom i lako klimnu glavom dvojici policajaca iza njega.

184

— Pošto ste sad ovde, ostavljam vam svoga sina — reče on ozbiljno. — Pokojnica je rođaka moje žene, a služavka davnašnja kuvarica u našoj porodici, odnedavna u penziji. Ona će vam lično objasniti kako se našla ovde. Ako budem potreban, moj sin me može naći. Moram sada kući, da budem kraj žene. Moj sin je član advokatske kancelarije i potpuno je sposoban da vam se nađe pri ruci.

On klimnu glavom prihvatajući njihovu saglasnost, žurno izađe iz kuće i iz susedne apoteke pozva telefonom svoja kola.

Putovanje kući dobro mu je došlo, jer mu je bilo potrebno vremena da razmotri šta treba učiniti. Novi šofer, sin jednog farmera iz Vermonta, zaljubljen u velegrad, vozio je ćutke i s izvesnim „elanom“ uživao u svome poslu. Bio je još neženjen i zadovoljan time što se oslobodio života na farmi. Njegovo mladalačko oduševljenje činilo ga je revnosnim i stvaralo u njemu želju da ugodi drugima. I to će jednog dana iščeznuti kao i sve drugo, ali je Viljemu bilo prijatno dok je trajalo, a danas je predstavljalo pravi blagoslov.

Dok se u vakuumu vremena kretao kroz prostor, Viljemov pravnički duh radio je brzo i dobro. On u glavnim crtama, korak po korak, napravi jasan plan akcije, koji je nameravao da zapiše kako bi se njim koristio Edwin. Bertu ili Džesiku trebalo je braniti, ali taj slučaj nije smeo da ostane u nadležnosti njegove firme. On prelete u mislima spisak gradskih advokata, i odabra kancelariju „Berns, Holt, Mekintoš i Lejn“, na čelu koje se nalazio jedan njegov stari drug iz koledža i prijatelj.

Kad se dugi časovi vožnje približiše kraju i on ugleda pred sobom obrise krovova na svojoj kući, koji su se crneli u večernjem sumraku, i kad spazi osvetljene prozore koji su promicali između drveća, ponovo se oseti snažnim. Osećao se snažnim uvek kad je znao šta treba da učini.

Kad je stigao do kuće, Eleonora ga je čekala na ulazu. Bilo je kasno, ali je ona izgledala tako sveža i ljupka da se on užasnu od pomisli da će

185joj pokvariti raspoloženje. No to se moralo učiniti. Poljubiše se, i Viljem je obgrli oko struka.

— Draga, moraš se pripremiti da čuješ veoma tužnu vest.

Njene misli odmah poleteše deci, nežnim unučićima, onim najmlađima, kao da smrt uvek najviše pretil njima. — Jesu li deca ...

— Ne, draga, nisu deca, već najstarija osoba u porodici, rođaka Ema. Umrle je jutros, sasvim iznenada.

— O, Viljeme, nije valjda ... sasvim sama?

— Hodi u biblioteku, Eleonora.

I tu, kad je Eleonora sela, on joj jednostavnim recima ispriča šta je otkrio, i tačno kako je za sve to saznao.

Ona je bila zapanjena, nesposobna da shvati u potpunosti svu strahotu onoga što se dogodilo. Nije je toliko uzbudila smrt, Viljem je to dobro video, jer je rođaka Ema bila tako stara, već način na koji je umrla, u tako užasnoj suprotnosti sa neiscrpnom dobrotom rođake Eme.

— Bila je tako dobra. — Neprestano je ponavljala te reci. — Ne mogu da zamislim zašto ... kad je bila tako dobra, naročito prema Džesiki, i uvek baš prema Džesiki. Stalno je govorila da mora biti dobra prema Džesiki zbog toga što je ona dete kuvarice i sluga. Govorila je da ne sme dozvoliti da Džesika oseti ma kakvu razliku. Nikad to neću shvatiti... baš rođaka Ema od tolikih ljudi... Se-čas li se kako je smatrala da Džesika ne treba da se uda za Herberta?

— Ne smemo biti sigurni da je to učinila Džesika — opomenu je on. Onda ustade, priđe telefonu i pozva Herberta. Telefonska centrala u malom gradu radila je sporo, i on je držao slušalicu dignutu, iz straha da se neka služavka ne umeša na kućnoj liniji; a onda se najzad začu Herbertov duboki glas:

— Molim?

— Herberte, ovde je gospodin Ašer.

— O, halo, gospodine Ašeru.

186

— Javljam se od kuće, Herberte, da čujem kako je Džesika.

Čekao je sekund-dve. A onda Herbert odgovori:

— Džesika je vrlo dobro, gospodine Ašeru.

— Je li još uvek kod kuće?

— Ah, ovde je. — Herbert okrete glavu tako da mu se glas čuo kao iz daljine, ali razgovetno. — Hoćeš li da razgovaraš sa gospodinom Ašerom? — Isto tako jasno Viljem ču i Džesikin mrzovoljan odgovor: — Zašto bih razgovarala s tim matorim liscem?

Herbertov glas se opet približi slušalici. — Veoma je zauzeta nečim ... reko bi' da nešto plete.

— Niste se ipak na kraju preselili u grad?

— Ne, nećemo se ni seliti.

Viljem je oklevao. Kako da postavi pitanje na koje je morao dobiti odgovor? — Neko mi je po-menuo da je Džesika bila u Njujorku, pa sam se pitao da li je to tačno.

Herbertov spori glas ponovi te reci: — U Njujorku? Nije, bogme, bila u Njujorku. Kako bi stigla tamo? Ja je nisam vozio.

Herbert opet okrete glavu. — Džesika, on kaže da si bila u Njujorku, hm, hm!

— Dubre matoro! — reče Džesika oštrim glasom. — Kaži mu nek gleda svoja prljava posla.

Herbertov glas se opet vrati. — Džesika kaže da vam saopštiti da nije bila u Njujorku. Ona bi, u stvari, volela da ide, čini mi se, ali ja sad nemam vremena, od svi' ovi' pilića što su mi na vratu.

— Čujem li ja to glas vaše devojčice? — upita Viljem ljubazno. Čuo je plač i šljisku.

— Ah, čini mi se da je baš na nešto naletela.

— E pa, neću više da vas zadržavam — reče Viljem i spusti slušalicu. Sve je to tako zbunjivalo čoveka. Da li je Džesika lagala, da li ju je Herbert štitio? — Herbert kaže da ona nije bila u Njujorku.

— Nije važno — reče Eleonora veoma tužno.

— Jadna rođaka Ema, tako plemenita dama ... ako ta reč uopšte još nešto znači... ne znam! Samo, 187 nije bilo pravo da tako umre, tako užasno uplašena na kraju, prosto ne mogu ni da mislim na to! — Ona prinese ruku i pokri oči.

— Ne misli na to — reče Viljem. — Seti se samo koliku je ona sreću nalazila u tome što je bila dobra i ljubazna. Nije mogla biti drukčija, pa ma kako da je završila. Slušala je glas svoje prirode.

— A sad je Džesika poslušala glas svoje prirode! — uzviknu Eleonora. Ruke joj klonuše u krilo.

— Čekaj — opomenu je Viljem. — Moramo otkriti istinu.

Dan pogreba bio je baš onakav kakav bi i rođaka Ema sama izabrala. Njeno staračko telo, una-kaženo obdukcijom, ponovo je dobilo pristojan vid, bilo je okupano i obučeno, a njena seda kosa tako vesto ukovršena da je skrivala sve ožiljke. Kapci su joj bili spuštene kao zavese nad tragedijom koju su skrivali, a telo je ležalo u lepom kovčegu od mahagonija sa posrebranim ručkama. Porodična grobnica nalazila se na mančsterskom groblju, koje je bilo puno nepoznatog sveta. Samo još mali broj prijatelja rođake Eme bio je živ da bi joj mogao doći na pogreb, ali jeziva priča o njenoj smrti, koju su novine raznele munjevitom brzinom, do-veia je ovamo povorku kola, koja su hitala sa svih strana.

Porodica je stajala oko otvorenog groba, ne o-braćajući pažnju na okupljenu gomilu; samo Eleonora, bacivši pogled oko sebe, reče tihim, plačnim glasom: — Kako bi ona mrzela sve ovo!

Jer rođaka Ema zaista nije marila prostačku rulju. Krajnje obazriva i fina kad se približavala nekom ljudskom biću, ona se plašila mnoštva i provela je kao pustinjač, mora se reći, gotovo ceo život, ceneći utoliko više vrednost i značaj onog malog broja osoba koje je poznavala. Ali je sad njena

188

smrt bila javna, novine su glasno objavljivale pojedinosti, a Berta i Džesika bile su u zatvoru.

To se nije moglo sprečiti. Herbert je došao Vi-ljemu preklinjući ga: — Vi ste veliki advokat, gospodine Ašeru, vi obično nekako udesite stvar na suđenju čak i kad svi znaju da su optuženi krivi. A eto, sad je Džesika u 'apsu, iako ja mogu da se zakunem da je bila kod kuće. Opet sam moro da dam malu u sirotište. Berta treba da bude u'apše-na, ona je bila tamo, a Džesika nije. Mogo bi' da se zakunem ...

— Stvar više nije u mojim rukama — rekao je Viljem odlučno. — Nemoguće mi je da vodim ovaj slučaj.

Sveštenik uze nekoliko grumeni zemlje, zdrobi ih i baci na kovčeg. — Prah prahu! — čuo se njegov jednoličan penušavi glas, a neka ptica odjednom zapeva na brestu iznad njegove glave. Šta li je bilo s kanarinkom rođake Eme? upita se nesvesno Viljem. Zaboravili su na nju. Vinstenova ćerčica, njegovo treće dete, odjednom zaplaka. Nije trebalo da dolazi, on nije odobravao da se deca vode na pogreb, ali je IVledž tvrdila da je i smrt, isto kao i rođenje, porodični događaj za koji deca treba da znaju. Sva su bila tu, izuzevši bebu, četvrto dete, de-čaka.

Pogreb je najzad bio završen, i mesna policija razdvoji gomilu da bi članovi porodice mogli prići svojim kolima. Vratili su se kući sami i zatvorili se u kuću, a svet se razilazio, raspravljajući da li je kriva kuvarica ili služavka, kladeći se na jednu ili drugu, dok su grob zatrpavali izbačenom zemljom a zatim prekrili cvećem. Mali broj ljudi bese ostao da položi cveće na grob rođake Eme; Viljem i Eleonora behu poslali venac od belih ruža i vilinih vlasi, koji je vrlo lepo izgledao. Edvinovi i Verini ružičasti ljljani behu stavljeni čelo nogu, a Vinsteno-ve i Medžine žute ruže čelo glave. Nekolicina ljudi iz gomile bacila je na grob malo poljskog cveća, divlje ruže, nekoliko struka žavornjaka, pregršt belih rada.

189Rođaka Ema nije bila važna osoba, razmišljao je Viljem, već obična žena koja je u životu bila prijatna, dobra i pomalo usamljena. Ali činjenica da je umrla nasilnom smrću, da je mogla biti ubijena, zaista je bila značajna, i zbog takve smrti je i ona sama postala važna.

Jednog prolepnjeg jutra, nekoliko godina doc-nije, kad je život dovoljno dugo bio prijatan te je Viljem skoro sasvim zaboravio Džesiku, i kad su zimske ruže koje je Eleonora posadila na grobu rođake Eme baš cvetale, Viljema neko pozva telefonom. Bilo je subotnje jutro, i on je sedeo kod kuće pošto je dockan doručkovao.

— Ko je? — upita on.

— Ja sam, gospodine Ašeru.

— Ne poznajem vam glas.

— Herbert Moriš, gospodine Ašeru.

Užasna odvratnost naglo obuze Viljema. Zašto mora opet da čuje taj glas?

— Dobro jutro, Herberte — reče on s pretvor-nim mirom.

— Kako ste, gospodine Ašeru? — upita Herbert.

— Hvala, vrlo dobro — reče Viljem, ali ga to nije prevarilo. Iščekivao je sledeće pitanje.

— Gospodine Ašeru, pitam se da l' biste mogli da učinite nešto za mene? — Herbert je bio zaista ponizan.

— Ne znam, bogami — odgovori Viljem.

— Da l' biste vi i gospođa Ašer mogli da pose-tite Džesiku i da mi kažete mislite li da li je sad dovoljno zdrava da bi se mogla vratiti kući?

Viljem je bio zapanjen ovim groznim zahtevom. Zar će Džesika opet da ustane iz groba u kome je bila živa sahranjena? Zar će se njen glas opet čuti u ovoj kući?

— Pa, ne vidim da bi to išemu koristilo, Herberte — odgovori što je mogao hladnije.

— Vidite, gospodine Ašeru — reče Herbert sa svom svojom nekadašnjom poniznom tvrdoglavoš-ću — ona zaista dobro izgleda, baš kao nekad. I govori razumno. Volela bi da se vrati kući. Kaže da bi trebalo da opet budemo zajedno. Dete raste bez majke, gospodine.

— Nije baš tako prosta stvar da se Džesika vrati kući, Herberte — reče Viljem veoma ozbiljnim glasom. — Zaboravljate šta se dogodilo.

— Gospodine, nikad neću poverovati da je... ono Džesika učinila gospođici Emi — reče Herbert ozbiljno. — Ako to nije bila Berta, ondak se neko nepoznat uvukao u kuću. Džesika uopšte ne bi mogla da ubije. Eto, uvek sam ja moro da koljem piliće nedeljom za ručak. Ona je uvek bežala u kuću, zapušila uši i zatvorila oči da ne gleda kroz prozor i da ne vidi kako ono leprša.

— To ne menja nimalo odluku porote — reče Viljem.

— Pa, gospodine Ašeru, vi ste advokat. Možda bi' mogli da nagovorite guvernera da je pomiluje ... da joj još jednom pruži priliku, eto. Možda bi' čak mogli da udesimo i novo suđenje.

Viljem se kolebao. Bio je taknut u svoj pravnički živac. Znao je nevino osuđene robijaše koji su bili optuženi i osuđeni na dugogodišnje tamnovanje. Bertino oslobođenje od optužbe i Džesikina osuda bili su dovoljno obrazloženi, ali je i tu bilo praznina koje niko nije mogao da objasni. Mada je on do kraja odlučno ostao samo posmatrač, izuzev kad je bio pozvan da svedoči, sećao se dobro slabih tačaka u raspravi.

— A Džesika užasno mrzi onu ludnicu — zauzimao se dalje Herbert. — Kaže, stomak joj se prevrne kad gleda sve one stare luđake, a ona sama nije luda. I još nešto, gospodine Ašeru, teraju je da radi ko marva. Čim su otkrili da zna da radi ko kelnerica, strpali su je u lekarsku trpezariju gde jedu svi doktori, pa ona mora da ih služi, a ne plaćaju joj za to. Dabome, ondak neće da je puste. Prirodno je što neće. Ali, je l' to pošteno?

190

191 Novine su poslednjih meseci donosile priče o zavodima za umobolne, priče dovoljno potresne da se sad jave u Viljemovom sećanju. Bilo je moguće da i u ogromnom zavodu gde je smeštena Džesika postoje takve nezakonitosti, ali zašto bi se to njega ticalo, gundao je on u sebi, zašto bi ga se ona uop-šte ticala, pa on je o njoj uvek nerado vodio računa.

— Razgovaraću sa gospođom Ašer — reče neodređeno.

— Hvala, gospodine Ašeru — reče Herbert sa živahnim veselošću svojstvenom ograničenim duhovima. — Biću vam večno zahvalan. Vi ste ko neka krupna ličnost ovde kod nas, sigurno znate to, pa će vas možda saslušati, dok na mene uopšte ne obraćaju pažnju.

Jutro je upropašćeno, pomisli Viljem zlovoljno. Nije imao nameru da pomogne Džesiki da bude puštena, a ipak je njegova prokleta preosetlji-va savest ponovo bila uznemirena, i on je znao od-ranije da se neće skrasiti dok je ne zadovolji. Spusti slušalicu i vrati se u biblioteku, gde je dotle radio, ali ne sede za pisaći sto. Umesto toga smesti se u duboku naslonjaču kraj prozora okrenutog jugu, kroz koji je sunce sijalo u sobu, i ugleda Eleo-noru dole u vrtu. Voleo bi da ne mora da joj kaže za Herbertov telefonski poziv. Izgledala je mirna i srećna tamo dole kraj leje sa božurima, u svojoj staroj haljini od zelenog serža. Oh, kakva napast može da snađe čoveka usred njegovog srećnog doma! On se seti, s veoma neprijatnim osećanjem, kako je Berta izgledala pred sudom jednog isto ovakvog sunčanog jutra kao što je bilo ovo, samo što se onda sunčeva svetlost provlačila kroz ogroman prljav prozor gradske sudnice.

Džesika ju je pozvala da dođe u stan gospođice Eme, izjavila je ona. Nastojnica doma, pozvana kao svedok, potvrdila je tu izjavu. Berta je na dan ubi-stva pre podne sišla iz svoje sobe obučena za izlazak. Rekla je da ide da poseti rođaku svog ranijeg poslodavca. Sela je u autobus pred kućom. Nastoj-

192

nica, bleđa, iznurena, sredovečna žena s ostacima nekadašnje otmenosti, izjavila je dalje da autobus inače nije stajao baš na tako zgodnom mestu, ali je ona to izdejstvovala da njeni stari stanari ne bi morali da idu po kiši ili da čekaju po hladnoći. — Mogu da izađu iz kuće kad vide da dolazi autobus, i da se popnu unutra kao da su to njihova privatna kola — izjavila je s blagim ponosom, koji je malo razvedrio njenu setu.

S druge strane, Džesika je bila tako savršeno pribrana da je Viljemu još uvek bilo teško da se u ovom trenutku suoči s izvesnim pitanjima koja je potajno nosio u duši. Kad su toga dana na suđenju prozvali Džesiku da ustane, ona je to učinila gotovo živahno i prišla je mestu za optužene onim svojim lakim, ljupkim korakom koji je on

tako dobio poznavao. Još se sećao da je tada očigledno ostavila dirljiv utisak, sivi kostim, nabrana čipkana bluza i filcani siv šeširić na plavoj kosi davali su joj izgleda dame, još uvek mlade. Dokle god bude žive-la, pomisli on, Džesika će izgledati mlada. Imala je besprekorno čiste bele kožne rukavice u desnoj ruci, i malu ružičastu ružu na reveru. Podigavši glavu, pogledala je po prostoriji osmehnuvši se neprimetno, a njeno inače bledo lice osulo se iznenada lakim rumenilom.

— Je li postojao neki razlog — upitao ju je javni tužilac veoma blago — zbog koga niste voleli gospođicu Vinsten?

Džesika je duboko uzdahnula. — O, ne, gospodine! Naprotiv, ona je bila najljubaznija od cele porodice ... bar prema meni.

— Poznavali ste je mnogo godina?

— Otkad znam za sebe.

— Kad ste je videli poslednji put?

— Otišla sam da je posetim, gospodine, kad sam izašla odande, jednog dana pošto sam već došla kući. Bila sam bolesna, pa su me udaljili od kuće. Gospođica Ema je pomogla da se vratim kući kad sam se sasvim oporavila, i onda sam otišla da je posetim.

13 Glasovi u kući — Kako ste stigli tamo?

— Otišla sam do autobusa, gospodine. To je otprilike samo jednu milju daleko od kuće. Autobus ide pravo za Mančester, a tamo uvek mogu da uhvatim voz.

Herbert je tada ustao sa svoga sedišta i digao ruku kao đak u školi, ali se niko nije osvrtao na njega. On se ponovo sručio na stolicu, dok mu se znoj slivao niz lice.

— Vozite li se obično autobusom? — upitao je advokat.

— Da — rekla je Džesika veselo. — Uvek. Herbert me nikuda ne vodi. Ima mnogo posla.

— Vaša milosti! — uzviknuo je Herbert na te reci i skočio sa stolice.

— Sedite! — zagrmeo je sudi ja. Džesika je oborila glavu.

— Jeste li putovali nekud vozom onog jutra kad ste, po iskazu vaše majke, bili u stanu gospođice Vinsten? — upitao je advokat Džesiku.

Džesika je gordo podigla glavu. — Svakako da nisam.

— Ali vi znate da će vaša majka, ako se vaše reci pokažu kao tačne, biti optužena za ubistvo?

— Ja govorim ono što je istina — rekla je Džesika s neizveštačenim spokojstvom. A onda je dodala, osmehujući se tužno: — Moja majka i ja ne govorimo već godinama.

Viljem se promeškoltio i nakašljao. Sad će doći priča o batinama u detinjstvu i o grubosti, sve one gadne optužbe koje su možda istinite, a možda i nisu ...

— Moja majka — rekla je Džesika dirljivo — bila je veoma gruba prema meni kad sam bila deca. Zatvarala me je u podrum, a kad sam plakala, ona me je tukla. Mogla bih da pokažem ... još uvek nosim na telu tragove tih udaraca. Kad sam imala svega sedam godina, poslala me je u jedan manastir u Kanadi, i ja sari" viđala oca samo jednom godišnje, leti. Volela sam oca, a i on mene. Onda je umro. Majka je i prema njemu bila svirepa.

Gospođica

194

Ema nije uopšte u to verovala, ma šta da sam joj pričala.

Sada, toliko godina docnije, dok je sedeo kraj prozora u biblioteci, Viljem odjednom shvati ovu poslednju izjavu. Setio se kako se Džesikino lice promenilo, dobilo neki surov izraz, dok je izgovarala te reci. Nervozno je otvarala i zatvarala kopču na svojoj maloj ručnoj torbici i odjednom ju je pritisnula tako da je glasno škljocnula, i Viljem je to čuo iako je sedeo daleko po strani. Naravno, naravno-Tio, zato je i ubila jednu rođaku Emu! Plemenita stara dama pozvala ju je da je opet nagovara da se pomiri s majkom, Berti za ljubav. Rođaka Ema mu nikad nije oprostila što je otpustio Bertu. Sećao se vrlo dobro kad mu je Eleonora pričala o tome. Bila je u jednoj od svojih uobičajenih poseta kod rođake Eme i ispričala joj je gde je Berta i zašto je tamo, a rođaka Ema se prosto izbezumila zbog toga. Stalno je ponavljala: — Ali, draga Eleonora, čovek ima obaveze prema staroj služavci!

— Berta je veoma udobno smeštena, rođako Ema — uveravala ju je Eleonora.

— Oh, ali i srcu je potrebna udobnost — odgovorila je rođaka Ema. — Poslaću po Džesiku i svakako ću razgovarati s njom.

To je i učinila više nego jednom, Viljem je dobro znao, premda joj je lično govorio da to ništa ne vredi. Ali je rođaka Ema bila nepopustljivo meka srca, utoliko više ukoliko je postajala starija, i zato se on nije trudio da je ubedi. Pretpostavljao je da je videla Džesiku nekoliko puta, možda i mnogo puta. I bez sumnje je tog poslednjeg jutra suviše ubeđivala Džesiku, pa ju je čak možda i optužila da laže, a na to je Džesikin um izleteo iz kaveza u kome je ona pokušavala da ga drži zatvorenog i skrivenog.

Onog dana na sudu, kad je izjavila da je njena mati svirepa, ljudi su buljili u Bertu, ali je ova sedela nepomično i gledala u visoke prozore na drugom kraju odaje. Porotnici se behu nagnuli da bolje čuju Džesiku, puni saučešća prema njoj, i ispi-

13*

195tivanje se nastavilo tako do kraja. Onda je Džesika sela i prinela usnama svoju belu čipkanu maramicu.

Berta se nije micala. Kad su prozvali njeno ime, trгла se i gledala oko sebe kao da zovu nekog drugog.

— Hajde, hajde — rekao je advokat — dođite na svoje mesto.

Ona je ustala, onako debela i unezverena. Prišla je mestu za optužene i položila zakletvu tako tihim glasom da se uopšte nije čulo. Onda se grčevito uhvatila za drvenu ogradu i čekala, gledajući ponizno u sudiju.

— Čuli ste optužbe svoje ćerke? — rekao je državni tužilac.

Berta je duboko uzdahnula. — Ja, Džesika tako govori...

— Je li to istina?

— Ja nikad nisam tukla svoje malo dete — rekla je Berta namršteno. — Katkad ja sam nju malo ošamarila kad je trčala u veliku kuću, ja. Tamo njoj nije bilo mesta. Ja sam morala nju to da naučim, njen tata nije hteo. Ali tući — to nikad!

Zastala je, kao da se ništa više ne može reći. Pitanja su se nastavljala bez prekida. — Kako ste se našli u stanu gospođice Vinsten?

— Džesika je mene zvala. Ona je meni kazala gospođica Ema želi da dođem. Gospođica Ema je govorila meni pre toga ponekad, kad Džesika bude kod kuće, mi moramo biti prijatelji, i ja sam kazala „Ja, gewiss, zašto ne?" Ja sam tako želela, ali Džesika nije. Možda neće zato što je ona bolesna u glavi, ja ne znam. Oni su nju odveli a dete dali u dom. Herbert, on će vama reći, ja ne znam.

Herbert je bio ponovo pozvan i ispitivan. I preko volje je ispričao ružnu priču o svom životu sa Džesikom, njeno odbijanje da mu dozvoli da ostvari svoja prava, i onu poslednju borbu, i u svom pokušaju da sve sakrije, sve je ispričao.

Viljem nije više mogao da podnosi ove uspomene. Ustade i siđe u vrt, k Eleonori. Ona je kle-

196

čala kraj leje sa božurima da bi bolje videla mlade izdanke.

— Ipak su izdržali zimu — reče, sva srećna, ugledavši ga. Mnogo se brinula za božure, koji su uvek bili osetljivi prema ostrim vermontskim zimama i izdržavali samo zahvaljujući tome što su bili pokriveni i dubreni. On pride i stade kraj nje, po-smatrajući guste bledocrvene izdanke.

Onda joj sve ispriča, gundajući posle svake rečenice.

— Ne vidim zašto bi trebalo da opet pokrećemo čelu stvar, sada kad je sve mirno, kad ostarela Berta udobno živi u Maunt Kisku, a Džesika je sigurno smeštena iza katanca.

Ona se tužno osmehnula: — Samo zato što ti dobro znaš da ćemo to učiniti, i što nam je mrsnije da to učinimo, sve više osećamo da nam je to dužnost. Ne možemo se osloboditi tereta. Moraćemo da odemo i da lično vidimo kako je Džesika. Pomisli na dete! Jadna Monika...

Čekali su nekoliko minuta. Eleonora je još uvek klečala i nežnim prstima pažljivo razgrtala oko izdanaka zemlju koja se skorela preko zime, a Viljem ju je posmatrao. Opet se zaneo u uspomene, u stvari, i ne videći Eleonoru; i nehotično je dozivao u sećanje poslednji put kad je video Džesiku. Bila je proglašena za umobolnu, a Berta je bila oslobođena na osnovu svog nepokolebljivog i odlučnog iskaza. On se saže i dodirnu Eleonoru po ramenu. — Ti, znači, misliš da će biti bolje da posetimo Džesiku!

Ona sede na pete i podiže oči k njemu, i on na svoje zaprepašćenje primeti, na nemilosrdnoj svet-losti jutarnjeg sunca, jasno ocrtane sitne bore oko njenih očiju i usana.

— Još jednom — reče ona blago. — Možda će ti se onda savest smiriti.

On klimnu glavom. Ah, Eleonora ga je shvatila!

Ishod svega ovoga bilo je to da su sutradan izjutra, pošto je bila nedelja, odlučili da posete Dže-197siku umesto da odu u orkvu. „Dobro delo umesto reci", kako se izrazio Viljem.

Novi šofer, kao što su ga još uvele zvali, navikao je na njih i vozio ih je pouzdano i jednolikom brzinom onih trideset milja do ogromne grupe zgrada, gde ih je očekivao doktor Bergštajn. Viljem je telefonirao u subotu uveče, i ljubazni doktor je pristao da bude prisutan kad oni dođu. Nalazio se u svojoj kancelariji, praznoj sobici čiji su zidovi bili pokriveni policama sa fasciklima i 'priručnicima. Viljem ga se sećao kao omalenog čoveka prijatnog izgleda, čija je ljubaznost, međutim, bila hladna i poslovna.

— Uđite, gospodine Ašeru, dobar dan, gospođo Ašer. Izvolite šesti.

Oni sedoš, a lekar ponovo zauze svoje mesto za pisaćim stolom i stavi na nos zlatne naočari. ■—■ Baš sam uzeo da se podsetim na slučaj Džesike Moriš. — Preturao je po nekim hartijama na stolu. — Nema zaista ničeg što bi vredelo pomenuti. Bila je veoma uznemirena kad je, kao što znate, na osnovu sudske odluke smeštena ovamo pre tri godine. Nije dobro reagovala na lečenje šokovima, ali smo kod nje primenili hidroterapiju i rezultati su bili dobri. S početka je odbijala da radi, ali poslednje dve godine je sposobna i dobra radnica u trpezariji za bolničko osoblje, te je sad čak preuzela i nadzor nad namirnicama. Svoje slobodno vreme provodi, kako sam zapazio, u odeljenju za rehabilitaciju, i slika za prijatelje sasvim lepe akvarele i uzorke šara za tkanine. Lekar koji rukovodi rehabilitacijom kaže u svom izveštaju da je inteligentna i spremna na saradnju.

Viljem se ohladi. — Znači li to da je zdrava?

Lekar sleže jakim ramenima i raširi ruke. — Zdrava? Šta znači zdrava? Ovde se ponaša kao što bi se ponašala zdrava osoba. Više od toga ne znamo.

Viljem izmeni pogled s Eleonorom.

— Možemo li da vidimo Džesiku? — upita Ele-onora.

198

— Naravno — reče lekar. — Sad je, u stvari, već skoro vreme ručku. Zašto ne biste došli za moj sto i ručali s nama? Onda ćete videti Džesiku kad radi.

— Sjajna ideja — reče Viljem.

Nekoliko minuta kasnije išli su za dr Bergštajn-nom praznim beskrajnim hodnicima do pravougao-ne trpezarije, u kojoj se nalazilo više malih stolova. Bila je to vedra prostorija, kao što i treba da bude, pomisli Viljem. Na stolovima je stajalo cveće, ukusno namešteno.

— I cveće je Džesikino delo — reče dr Bergštajn. — Ona ima dobar ukus, veoma osetljiv. Sem toga, očigledno je živela među kulturnim ljudima. Čita dosta i lepo se izražava. Izvolite šesti. Da vidimo hoće li vas poznati.

On protrlja ruke s iznenadnim zadovoljstvom. Nova situacija probudila je u njemu stručnu radoznalost.

— Evo je! — uskliknu Eleonora.

Džesika je stajala kraj zida, među ostalim kel-nericama, svakako najupadljivija od svih. Uniforme su im bile od svetloplave pamučne tkanine, sa be-lim keceljama i malim belim kapama. Ta boja je dobro pristajala Džesiki; njena svetla kosa bila je pomalo kovrdžava i kratko podsečena umesto da bude upletena u vitice oko glave, po staroj nemač-koj modi. Nije više bila onako strašno mršava, stas joj je bio zaobljen a ipak vitak. Lice joj je bilo živo, usne crvene, svetloplave oči oprezne.

— Nikad nisam video da izgleda ovako dobro.

— Dobro izgleda zato što je srećna — reče dr Bergštajn. — Da, ovde je srećna. Zaposlena je, naređuje nekolicini drugih šta da rade, udešava cveće, uživa u biblioteci. Svi je mnogo vole. Katkad je poneki muškarac i suviše zavoli; onda ona dođe i ispriča mi sve, pa moram da govorim s njim. — On se nasmeja. — Džesika je veoma moralna, veoma čedna. Uvek svakog podseća na to da je udata žena.

— Traži li da je muž redovno posećuje? — upita Eleonora mirno.

199Dr Bergštajn napući svoje mesnate usne. — Ne, ne bih to mogao da kažem. Najpre uopšte nije hte-la da ga vidi. A onda, pošto on ima kola i vozi je u šetnju, sa specijalnim odobrenjem, počela je da mu dozvoljava da dolazi. Katkad ne želi da ga vidi mesecima. Ali ona je ipak — lekar se opet nasmeja

— udata žena. To je zaštita, Džesika će uvek želeći da ima zaštitu, a da ipak pri tom tera po svome. Ah, to je sasvim normalno.

Džesika je gledala u njega, i on joj mahnu rukom. Odjednom, ona ih poznađe. Lice joj obasja osmeh; ona prođe kroz prostoriju brzo i ljupko isto kao nekad, a korak joj je bio lak kao i uvek.

— O, draga gospođo Ašcr! — uzviknu umiljato. Uze Eleonorinu ruku i zadrža je među svojima.

— Najzad ste došli da me vidite, a i gospodin Ašer! O, baš sam prošle nedelje rekla Herbertu kako bih želela opet da vidim vaša lica! Niste me zaboravili?

— Nismo, bogami — reče Viljem. — Kako ste, Džesika?

— Oh, izvanredno dobro, hvala na pitanju, gospodine Ašeru, samo čeznem da se vratim svojoj kućici i da vidim svoje drago dete; ono je sad već velika devojka, kojoj je potrebna majka, znam to.

Kako je gospodin Edvin__i gospodin Vinsten i gospođica Suzana?

— Svi su dobro, hvala na pitanju, Džesika — odgovori Eleonora.

Bili su zapanjeni: ona je sve zaboravila, ili — da li je zaista sve zaboravila? Bila je ono isto srdačno, mlado stvorenje, belog i rumenog lica bez bora i bistrh očiju.

— Bolje nam donesite nešto za jelo, Džesika

— reče dr Bergštajn raspoloženo. — Gladni smo.

— Oh, dabome! — uzviknu ona blago i živahno kao što je uvek činila. — Treba da se stidim! Zaboravljam svoju dužnost. — Pažljivo sasluša porudž-binu i ode lakim korakom.

— Hm — reče Viljem — hm, hm!

Dr Bergštajn opet sleže ramenima. — Vidite? Ko može ma šta da kaže?

200

— Sve je to užasno zapetljano — reče Eleonora uznemirena. — Ako je opet normalna, ne bi trebalo da je ovde. Viljem nije mogao da govori. Izgledi za Džesi-kinu budućnost bili su nepodnošljivi ako je zaista ozdravila.

Ona se brzo vrati i neverovatno uslužno stavi pred njih jela koja su izabrali.

— Sećam se kakve jagnjeće kotlete volite, gospodine Ašeru — reče ona u šali. — Okrenula sam ove još jednom na masti, za vas, jer znam da uživate kad su dobro prženi.

— Hvala — reče on.

Jelo je bilo dobro, jednostavno, ali ukusno spravljeno, i Viljem ga pojede iako nije bio gladan, odgovarajući s vremena na vreme na poneku pri-medbu dr Bergštajna. Eleonora je vodila razgovor, dok je on čuo samo pojedine odlomke.

— Džesika izgleda sasvim drukčije od ostalih — govorila je baš ona.

Dr Bergštajn se složi. — Drukčija je... veoma složen slučaj. Veoma zanimljiv!

Obed je najzad bio gotov. — Da li biste voleli da malo budete nasamo sa Džesikom? — upita lekar.

Viljem taman htjede da odbije, ali ga Eleonora preteče: — Pa, volela bih.

— Onda dođite, molim vas, u gostinsku sobu. Imamo jednu gore na spratu, potpuno je povučena. Poslaću Džesiku tamo k vama.

On pođe prvi da im pokaže put, a Viljem iza njegovih leđa promrmlja Eleonori: — Zašto, pobogu, treba da je vidimo nasamo? Meni je već dosta.

— Pst! — reče Eleonora.

U sobi za goste, sa bledezelenim presvučenim stolicama i zavesama, sedoš e i stadoš e ćutke da čekaju. Osećali su da bi imali mnogo š toš ta da kažu jedno drugome, ali sad nije bio pogodan trenutak. Poseta još nije bila završena, još se nisu mogli do-neti nikakvi zaključci. U sobi se osećala prašina i

201 neki ćudan miris koji Viljem nije umeo taćno da odredi. On ustade i s mukom otvori š iroki prozor. Nije bio otvaran dugo vremena.

Za jedno desetak minuta zaću se kucanje na vratima. — Napred! — viknu Eleonora.

Bila je to Džesika. Uniformu je zamenila haljinom od tanke marinskoplave vunene tkanine sa be-lim riš em oko vrata i na grudima. Izgledala je, pri-meti Viljem veoma nerado, neverovatno lepo dok je stajala oklevajuć i ispred njih, sa svojim većitim, nepromenljivim osmehom na licu.

— Sedite, Džesika — reče Eleonora.

Ona tada sede na drvenu stolicu s uspravnim naslonom i prekrsti svoja uska stopala u crnim la-kovanim cipelama. Viljem, koji je retko zapaž ao ž ensku odeću, primeti ćak i to. Bilo je neverovatno kako se Džesika mogla ovde tako održ ati.

— E pa — reče Viljem — Herbert je ž eleo da vas posetimo, pa smo to i ućinili. Reć i ćemo mu da izgledate vrlo dobro.

Džesika se ljupko osmehnu pokazujuć i rupice na obrazima. — O, Herbert! — uzviknu ona sme-juć i se. —

Trebalo bi da ga je stid š to vas je uznemirio! Ja sam mu to kazala. Ali on je znao kako sam ćeznula da vidim nekoga od vas. — Odjednom se rastuži. — Nadam se da je gospodin Edvin veoma sreć an?

— Jeste — reče Eleonora odlučno. — To je veoma uspeo brak.

Neprimetni oblak išćeze sa Džesikinog lica kao da ga je zbrisala nevidljiva ruka. — A slatka dećica, gospodin-Vinstenova dećica, jesu li dobro? Sigurno su sad već velika. Volela bih da ih vidim.

— Ima ih već petoro — reče Eleonora. — Mislim da Medž ž eli š estoro.

Džesika se strese. — O, ne, gospođ o Aš er, kako mož e? To je tako už asno.

Viljem je zapanjeno pogleda. — Š ta hoćete time da kaž ete?

Džesika se opet nasmeja i podiž e ruku da za-gladi kosu. — Oh, ne znam, gospođ ine Aš eru. Ve-

202

rovatno nije trebalo to da kaž em. Uvek govorim koješ ta. Je li kuća još uvek ista kao i pre, gospođ o Aš er?

— Sasvim ista — reče Eleonora. — Imamo dve zgodne mlade ž ene koje nam pomažu.

— Volela bih da vam ja pomaž em, gospođ o Aš er — reče Džesika, opet raž aloš ćena. — Tako bih to volela.

— Ne sviđ a vam se ovde? — upita Viljem. Džesika uzdrhta, a onda odjednom zakloni lice rukama. — Ne! — uzviknu uz tih jecaj. — Mrzim ovo mesto ... ovde sam kao na robiji! Teraju me da radim ... naporno ... dan i noć. Ne dobij am ni pare. Prosto sam ... rob.

Viljem uzdahnu. Zavali se na stolici i bespomoć no pogleda u Eleonoru. Eleonora podiž e obrve. „Š ta sad mož emo?" pitale su te obrve.

Džesika je tiho jecala. — Tako mi nedostaje moja mala! Nisam skoro nikad ni bila kraj nje ... svega nekoliko nedelja. Detetu je potrebna majka. Oseć am da sam joj potrebna. A nemoć na sam.

Viljem više nije mogao da izdrži. — Sluš ajte, Džesika — reče s iznenadnim autoritetom — • ako se zaista tako oseć ate, ako mislite da mož ete biti razumni i da neć ete mućiti sve oko sebe, ni sam ne znam iz kog razloga, poš to smo svi uvek bili ljubazni prema vama ...

— Oh, da, gospođ ine Aš eru — promrmlja Džesika i podiž e lice rumeno od plaća. — Ne treba to da govorite ... ja nikad niš ta ne zaboravljam.

— E pa, dobro — nastavi Viljem — ako ž elite da još jednom pokuš ate da budete pristojna i pametna ž ena, videću š ta mogu da ućinim da vas puste na reć , bar toliko. Ako mož emo da dokaž emo da ste zdravi, ako mož ete da se ponaš ate razumno kod kuće, mož da biste jednog dana mogli dobiti pomilovanje.

— Za š ta pomilovanje, gospođ ine Aš eru? — upita Džesika kao dete.

— Baš sada ste mi rekli da niš ta ne zaboravljate — reče Viljem osorno.

203 — Ako mislite na gospođicu Emu, gospođ ine, ja ono nisam ućinila — reče Džesika isto onako živahno i tiho. — Bila sam kod kuće s Herbertom tog dana, celog, ili skoro celog. Dan pre toga iš la sam da posetim gospođicu Emu, tog dana je Herbert bio už asan. Pokuš avao je ... bio je kao životinja ... on ... oh, ne mogu to da kaž em! Ne mogu da izrazim recima! To je ... to je nepristojno. I to pred detetom! Uvek sam spavala u dećjoj sobi, a on je uš ao, iako mi je obeć ao ...

Viljem je ćekao ne diš ući, ali njen plaš ljivi i osetljivi duh oseti opasnost koja se krila u tom ću-tanju. Ona se s naporom uspravi i reče svojim obićnim glasom: — Takve stvari se trudim da zaboravim, ali ljubaznost ne mogu. Gospođica Ema je bila od svih najljubaznija ... prema meni, hoću da kaž em, i ja sam je volela. Ne bih

mogla da joj učinim ništa nažao. Ali ona nikad nije htela da veruje ono što sam joj govorila o majci. To je bila istina, čela istina, ali gospođica Ema nije htela da mi veruje. Pa čak ni poslednjeg dana ...

— Kog poslednjeg dana? — upita Viljem.

Sa Džesikinog lica odjednom iščezne rumenilo. — Poslednjeg dana kad sam je videla, onog dana uoči njene smrti...

On se odluči da izvrši i poslednji pokušaj. — Vrlo dobro, milo mi je što sam čuo da želite da se vratite kući, svome mužu i detetu. Izgledate sasvim zdravi. Ne vidim zašto ne biste mogli da budete pušteni kući na reč. Ja ću lično garantovati da se dovoljno dobro osećate, i mislim da mogu ubediti le-kara da vas pusti na reč pošto bude data propisna dozvola. — Davao je obećanje koje je bilo nemo-gučno ispuniti, jer se zakonska odluka ne može tako lako poništiti; ali to je bio pokušaj koji je vre-delo učiniti, nagonski je to osećao. Srete se s njenim pogledom, uperenim na njega, i počuta trenutak kako bi joj dao vremena da shvati šta je rekao. Onda joj postavi pitanje: — Da li biste mogli da pođete kući odmah, još danas, s nama? Herbert bi bio prijatno iznenađen.

204

— Viljeme! — reče Eleonora. U njenom tihom glasu krila se opomena. „Ti suviše hitaš“, govorio je glas, „ti ćeš izazvati šok. Osim toga, ako ona, recimo, prihvati, kako bi to izveo?“

— Sad? — ponovi Džesika piskavim prigušenim glasom. Onda skoči, čelo joj se telo ukoči, čak joj je i kosa na glavi stajala nekako naelektrisana; pogleda ga ukočeno, razrogačenim, sjajnim očima i vrisnu: — Oh, ne možete me naterati! — I raz-mahnuvši rukama kao da se sprema da poleti, jur-nu ka prozoru.

— Viljeme! — kriknu Eleonora.

On skoči sa stolice i uhvati Džesiku oko struka. Vrata se otvoriše i dr Bergštajn uđe, krupnim koracima prođe sobicu i uhvati Džesiku za ruke, kojima je mlatarala. — Oprostite, čekao sam pred vratima. Plašio sam se da će se nešto dogoditi. Dakle, Džesika, ovog puta hoćete da skočite kroz prozor. Mi nikad ne otvaramo prozore, gospodine Ašeru. Hajde, Džesika, umirite se.

Jedna bolničarka u beloj uniformi pojavi se istog trenutka kad je lekar pritisnuo zvonce na zidu. Džesika glasno zapkika kad je ugleda.

— Džesika! — reče lekar. — To ništa ne pomaže. Opet pokušavate posle dve godine, ali ipak ništa ne pomaže. Odvedite je u sobu za hidroterapiju, gospođice Beker.

— Dobro, doktore — odgovori bolničarka. Čuli su užasno, neobuzdano jecanje koje se udaljavalo kroz hodnik, i užasno vrištanje.

— Da je ne tuku? — upita Eleonora uplašeno.

— Ne, gospođo Ašer — reče lekar. — Ne brinite. Ne tuku je. Ona oseća da mora vrištati. Sad smo videli i drugu Džesiku.

Potreseni, oni sedošne ne govoreći ništa neko vreme. Onda Viljem reče ozbiljnim i tužnim glasom: — Doktore, hteo bih da vam postavim još jedno pitanje.

— Ne mogu da odgovorim na tolika pitanja. Ali ću pokušati da odgovorim još na to jedno —

205reče lekar. Čekao je. Sunčano popodne bilo je u-propašćeno.

— Da li se moglo učiniti nešto da se ovo spre-či? — upita Viljem. — Da nije učinjena kakva greška dok je ona bila još dete?

— On hoće da kaže — objasni Eleonora — da li smo mi iz velike kuće mogli da postupamo drukčije prema Džesiki dok je bila mala? Džesika je bila kći naše stare kuvarice.

Doktor Bergštajn raširi ruke i opet umorno sleže ramenima. — Ko zna? To je veliko pitanje. Ali Džesika je rođena kao dete kuvarice, zar ne? A ne želi da ostane dete kuvarice, koja joj je ipak majka. Želi da bude dete iz velike kuće, kao vi, gospođo Ašer, ali ona to nije, i zato mrzi i vas. Ne usuđuje se da vam učini nažao, jer tu je gospodin Ašer, koji se brine o vama, i zato napada staru nemoćnu damu, koja isto tako pripada velikoj kući. Zamišlja da voli mladića iz velike kuće, koji bi je u-veo u svet kome ona želi da pripada, ali taj mladić, na žalost, nju ne voli. Međutim, Džesika, u stvari, ne voli nikoga, znate. To je njena tragedija. I zato sva vaša dobrota i ljubaznost — ja vidim da ste vi vrlo dobri i ljubazni ljudi, gospodine i gospođo Ašer — njoj ništa ne pomažu, jer samo čine da i ona želi da bude tako ljubazna i dobra, a zna da nije takva, ali ne zna zašto, pa misli da je to zato što zaista nije jedna od vaših, telom i dušom. I želi da bude ponovo rođena, ali mi, na žalost, možemo da se rodimo samo jednom. Ona zna da je tuđinka u vašem domu.

Slušali su dežmekastog lekara, Jevrejina, koji je govorio iz dubine svog nepoznatog života i skrivenog iskustva, i njegove reci padale su na njih potresajući ih užasno svojom istinitošću.

— Nikad se nećemo osloboditi tog tereta, Dže-sike — reče najzad Viljem mračno.

— Ne — složi se lekar — to je istina. S obzirom na ono što ste vi, to jest dobri ljudi, ne možete se osloboditi nikakvih tereta. Vi ih primete na sebe i nosite, ali, dragi gospodine — reče lekar

206

nagnuvši se napred i spusti ruku Viljemu na kole-no — na tome i počiva nada čovečanstva! Ako dobri ljudi mogu zaboravljati, onda zaista nema boga.

Ustadoše, i lekar pogleda na sat. — O, bože, skoro je četiri sata. Obećao sam ženi i deci... da, oprostite, molim vas. A vi ste sad sasvim ubeđeni da Džesika mora ostati ovde?

Viljem se neodlučno nakašlja. — Samo još jedno pitanje, doktore Bergštajne — mislite li vi da je Džesika zaista luda? U stručnom smislu reci?

Lekar i ovoga puta sleže ramenima pa opet raširi ruke. — Stručnom? Šta je to? Ta'reč za mene nema nikakvog značenja. Ne, Džesika nije uvek luda, naročito kad uživa u svom životu. — On se osmehnu i pogleda oko sebe. — I ovo je velika kuća, zar ne? Vrlo velika kuća, vrlo velika porodica. Džesika je lepša nego većina članova te porodice, i mnogo pametnija, ona je ovde kao neka princeza, i kad razmišlja o tim stvarima, onda uopšte nije luda. Ali odvedite je odavde, stavite je tamo gde ne želi da btide, u veliku kuću u koju može da uđe samo kao kći kuvarice, e pa, onda ću reći da je luda. — On zastade. Stajao je, lubazan i pouzdan, i gledao ih svojim bistrim, ocenjivačkim šaljivim i toplim pogledom, — Mogli bismo reći, prijatelji moji, da je Džesika žrtva posledica demokratije. A, ako smem da kažem, to ste i vi.

On se pokloni, osmehnu i udalji s lakoćom neobičnom za tako punog čoveka.

Viljem ostade nepomičan još jedno pola minuta, mozgaјуći o lekarevim poslednjim recima. Shvatao je njihovu oštroumnost i nije želeo da govori o tome. — Hajdemo, draga — reče okrenuvši se Eleonori. — Hajdemo kući. Više ništa ne možemo učiniti za Džesiku.

Vratili su se kući ne progovorivši gotovo ni reci, i kad su ponovo izišli iz kola pred vratima svoje kuće, popeše se zajedno uza stepenice pomalo umornim korakom. Kad su ušli na vrata, u kući je vladala potpuna tišina, ali je nečiji kaput bio pre-

207bačen preko stolice kraj dugačkog hrastovog stola, nečiji kaput od mekog tvida i mali crveni šešir od filca, sa crnom ćubom od perja sa strane.

— Suzana! — uzviknu Eleonora i pođe kroz predvorje. — Šta to znači? Suzana! — povika ona okrenuvši se stepeništu.

Na spratu se otvoriše neka vrata; Suzana se pojavi kraj ograde stepeništa iznad njih i pogleda ih odozgo. Kratka crna kosa padala joj je na obraze, a lice joj je izgledalo bledo zbog krupnih crnih očiju.

— Odakle ti? — upita Viljem.

— Došla sam kući — reče ona.

— Bez Pitera?

— Bez Pitera — reče Suzana.

Srca im zastadoše, i njegovo i Eleonorino. Osećao je kako se nešto steže u njenim grudima isto tako dobro kao što je to osećao i u svojim.

— Dolazimo gore! — viknu Eleonora i zabaci glavu da zabrinuto pogleda u blede lice koje ih je posmatralo odozgo.

— Ja ću sići — reče Suzana.

Ozbiljna lica, oni obesiše svoje kapute, prihva-tajući u obostranom ćutanju ono što je imalo da dođe. Onda se okrenuše ćerci i, stojeći jedno kraj drugog, pogledaše je.

Nisu bili pripremljeni na iznenadnu bujicu Su-zanine ljubavi i jada. Stajala je pred njima, na izgled sasvim vladajuć sobom, i gledala ih, najpre jedno lice pa drugo, a onda odjednom raširi ruke i zagrli ih oboje.

— O, molim vas, ne gledajte me tako — zamoli ih. — Terate me da se stidim. Vi skupljate svu snagu za nešto, vidim to dobro. Nije potrebno, dragi moji, ništa se strašno nije dogodilo. Samo, eto ja ... pa, trebalo mi je vremena za razmišljanje a otkrila sam da ne mogu da mislim dok ne dođem kući, sasvim sama. Gde ste bili? Ona se ućuška između njih, držeći ih pod ruku, i tako utroje predoše u istočni salon i sve troje se-doše na dugački divan.

208

— Išli smo da vidimo Džesiku — reče Eleonora.

— Zašto, pobogu ... — poče Suzana.

— Herbert je mislio da je možda ozdravila — upade Viljem. — Radujem se što smo otišli da se uverimo rođenim očima. Ona nikad neće ozdraviti, doktor je to jasno izjavio. Može se osećati dobro samo ako ostane tamo gde je, tamo gde će biti zaštićena i imati uspeha ... na svoj način, moglo bi se reći. Ona ne može da se suoči sa životom, ovakvim kakav joj se učinio. Nema za to ni snage ni pameti, samo što ona to ne shvata.

— Kako je to čudno! — uskliknu Suzana. Nije skidala svoje zamišljene oči s oćevog lica. Mislila je, mislila ...

— Pred očima mi se ukazuje neka vrlo neobićna svetlost... neka čudna, izopaćena svetlost — reče ona polako — koja na neki način potiće od Dže-sike, ovde u kući, i koja na tako neobićan način osveti java Pitera ... i mene. Ona se naže napred, između njih, i zagnjuri lice u ruke, ali nije plakala. Posle jednog trenutka zabaci glavu i ustade, upali cigaretu koju je uzela sa stoćića kraj divana, i baci se u naslonjaću kraj kamina preko puta njih.

— Jeste li ikad videli Džesiku u ovoj sobi, pred ogledalom? — upita ona.

— Nikad — reče Eleonora iznenaćeno.

— Ja jesam — odgovori Viljem.

— O, bivala je često ovde — izjavi Suzana — i to sama samcita. Edvin i ja smo je gledali iz prikrajka dok smo bili deca. Ne znam da li ju je i Vinsten kadgod video. Ali Edvin i ja bismo se o-bićno došunjali niza stepenice i gledali je kad ona za to nije znala. Katkad bismo se zakikotali i pobe-gli, a ona je onda plakala. Bili smo prave

životinje, kao sva deca. Jednom, kad je došla ovamo da provede raspust, ušla sam u svoju sobu i zatekla je u svojoj najlepšoj haljini za igranke. Sećaš li se one od ružičastog tila? Poklonila sam joj tu halji-
14 Glasovi u kući

209nu posle toga, ali ona se uplašila i nikako nije hte-la da je uzme. Rekla je da nikad neće imati prilike da je obuče, osim tako, ovde u kući.

— Jadno stvorenje — reče Eleonora. — Ali to je ipak bila sramota.

Govorila je strogo, jer joj je već bilo dosta Džesike. Nije mogla da zaboravi reci dr Bergštajna: „Ako dobri ljudi mogu zaboravljati.”

— Otvoreno izjavljujem — nastavi ona iznenada, okrenuvši se Viljemu s nekom žestinom — da bih želela da nemamo ovu veliku kuću, ni novac, ni obrazovanje. Volela bih, zbilja, da smo divljaci, u neku ruku. Po mome uverenju, svet danas, u stvari, pripada necivilizovanima i neobrazovanima, samim tim što su oni teret za nas ostale.

— Oh, ne, ne pripada im. — Suzana je govorila savršeno mirnim glasom. — Nipošto im ne pripada, majko. Strašno grešiš. — Onda poče da se smeje onim potištenim, gorkim smehom. — Sećate li se, dragi moji — upita — sećate li se kako sam se udala za Pitera da bi me štitio? Sećate li se kako sam smatrala da je snažan zato što je ubio onog crnog psa? — Pa dodade podrugljivo: — Golim rukama, dragi moji?

Pa ta Suzana, njegova kći, u stvari je žena, pomisli Viljem, a iznenadni bol mu steže srce. Dete je otišlo u nepovrat, a isto tako i mlada devojka. Sad je to žena, suočena sa životom, koji joj izgleda sasvim drukčiji nego što ga je zamišljala.

— A šta mislite — upita ih ona sada — šta mislite, kakav je moj Piter? Nije stena, molim vas, nije štit, već zbunjeno sirovo dete, dečak koji je toliko odrastao da danju mora da brije bradu, ali se noću boji mraka. Ne mislim bukvalno mraka, ne boji se on ničega tako jednostavnog kao što je mrak, već saznanja da je on takva neznanica, sirov i prazan u duši. — Osmehivala se, ne veselo, već s užasnim shvatanjem kako je ljudski život očajna komedija. — Da, i to sam sad otkrila. Ali on dolazi k meni da ga ja zaštitim, molim vas lepo. Želi da na-
210

pusti garažu. Mrzi kuću u kojoj je odrastao, hoće da dođe ovamo, dragi moji, gde vi nikada ne biste mogli pristati da ga primite. On misli da je nama lako. Tako kaže. Uobražava da mi znamo neke tajne koje on ne zna ... ludost, zar ne? Smatra da će biti moćan ako bude znao sve ono što mi znamo, moćan kao što smo, po njegovom mišljenju, mi... i bezbedan kao što mi jesmo — u to je ubeđen — a on nije. Tvrdi da ima toliko prava koliko i mi da stekne ono znanje koje je potrebno za pobedu, kako on to kaže.

Viljem sasluša ovu provalu reci, zapanjen i o-prezan. Zar nije to bilo, u stvari, ono što je nosilo mrsko ime „revolucija”? Iznenadna svetlost obasja njegov duh, koji je najzad shvatio. On ugleda Pitera, ne samog, već kao člana ogromne i žalosne družine ljudi koji se, svim sredstvima koja su im na raspolaganju, probijaju u šire prostore nekog sveta za koji oni misle da je iznad njih. I Džesika je to pokušala, slepo i glupo, jer je videla taj svet oličen samo u njegovom rođenom domu, neka mu je bog na pomoći, iz koga su je svi izbacili, i morali izbaciti. Pa, ipak, trebalo je da shvate njene snove tako detinjaste i besmislene, jer je radi svojih snova ona živela, a sada bila, tako reći, mrtva. Iza njene tragične prilike on ugleda nerazgovetno lice zločinaca koje je branio i doživio da budu osuđeni; svi su se oni borili, kovali planove i takmičili se da osvoje te više sfere. Snovi! Oni su predstavljali živi dah svakog ljudskog bića, a kad bi oni umrli, umrla bi i duša s njima. Šta bi bilo da se njegovi snovi nisu nikad ostvarili? Šta bi bilo da nema ove kuće i sve te ljubavi u njoj, ili — šta bi bilo da su ti snovi premašili snagu njegovog mozga, kojom ih je ostvarivao? Šta bi bilo da se njemu, kao što je Piter govorio, nikad nije pružila prilika u životu, i pravo da stekne ono znanje koje je potrebno za pobedu?

Prošlost je i dalje postojala, i u njoj je Džesika bila sahranjena. Pa neka ta prošlost izvrši svoj

14*

211dužnost, bar Pitera radi. Kako bi mogao to da objasni tim dvema ženama, koje je voleo i koje su od njega čekale da im kaže šta da rade? On resi da se obrati Suzani.

— Treba da se ponosiš, dušo, što si učinila nešto sjajno za Pitera time što si ga zavolela i udala se za njega. On se probudio. Naravno da pripada porodici. Mi smo svi s tobom ... i s njim.

Onda se okrete Eleonori. — Moramo podržati tog mladića, draga. Sve ono što se desilo sa Dže-sikom ... ne sme se ponoviti, bar ne u ovoj kući!

Po izrazu njenog lica nije bilo sigurno da li ga shvata. Možda ne potpuno, još ne ...

Ali Suzana, koja nikad nije plakala, iznenada zajeca. — Znam šta hoćeš da kažeš! — Ona zgužva maramicu i pritisnu je na oči. — Nisam vćrovala da ćeš to moći. O, tata, hvala ti!

Viljem se ražalosti zbog njenih suza, a onda se zbuni, i zato se zakloni iza svog uobičajenog dostojanstva. — Ne plači. Suzana. Činjenica je ... ja ne sumnjam u to da će mi biti prijatno da bolje upoznam Pitera.

Na ove reci njegova kći obrisa oči i pogleda ga s nežnošću kakvu Viljem nikada ranije nije video, a onda se iz neobjašnjivih razloga tiho i srećno na-smeja.

— Pitam se da li shvataš — reče ona iznebuha — koliko si sjajan!

Nešto nalik na srećan završetak nije se moglo očekivati posle ovolikih nezgoda. Viljem je bio suviše star i zreo da bi to očekivao. Ali je put bio jasan, a on ga je sam konačno raščistio u ponoćnom razgovoru s Eleonorom.

Ona je te noći došla k njemu u postelju, kao da se oseća usamljenom, i odjednom je rekla, kao da je o tome već satima razmišljala.

212

— Volim te, Viljeme, ali ne vidim kako možemo da prihvatimo Pitera! On se više ne može pro-meniti. Suviše je kasno. Razlike su suviše duboke.

On podvuče svoju desnu ruku ispod nje, neo-setno kao što bese navikao, i privuče njenu glavu sebi na grudi.

— Ja i ne mislim na to da pokušamo da pro-menimo Pitera — reče on. — To bi bila greška i, kao što ti kažeš, nemoguće. Ja prosto predlažem da mu, kao porodica, otvorimo svoja vrata.

— Ne mogu da zamislim Medž ...

Medžino ime izazva u njegovim mislima odluku koja se polako uobličavala.

— Draga — progovori on preko njene glave, koja mu je ležala na grudima — sad je zgodan trenutak da ti kažem da sam se u toku poslednjih nekoliko godina osećao vrlo neprijatno kraj Medž, jer je ona upola poverovala nekim besmislenim Dže-sikinim pričama o meni.

— O tebi? — Eleonora podiže glavu i pogleda ga u nejasnoj noćnoj svetlosti.

— Džesika je jednom ispričala Medž i Vinsten-u da sam joj se udvarao. — Bilo mu je strahovito neprijatno da tu budalaštinu izrazi recima, ne zato što se još plašio Eleonore, noćas se zaista nije plašio ničega, već zato što je njegov ukus, privikavan na obazrivost tokom mnogih prethodnih generacija, u ovom trenutku osetio gađenje. I stoga je ove reci izgovorio jednostavno i brzo, odričući se zbog uobičajenog uživanja u ćutanju.

— Kakva bismislica — reče Eleonora. — A zašto mi to već odavno nisi rekao? To objašnjava ... Medž se pokatkad tako čudno držala prema meni, skoro kao da me žali. — Ona sede u postelju. — Baš se ljutim!

— Na mene?

— Ne, naravno da ne! Šta ti misliš!

— Nešto si mi jednom govorila, znaš ... — podseti je on.

213 Ona se opet zavuče uz njega. — Znam ... ali ne shvatam zašto. Nešto nije bilo u redu u ovoj kući.

— Glasovi — izjavi on i opet je obgrli. Da, bili su to čudni glasovi, koji su smetali, kvarili, zadirali u ljudsku suštinu njihovog zajedničkog života. Pa ipak je Džesika bila samo neka vrsta oruđa i, kao što bi ljudi nekada davno rekli, opsednuta đavolom. No đavola nije bilo u Džesiki, možda ga nije bilo nigde izuzev u izopačenoj snazi promašenih snova.

— U svakom slučaju, sad me poznaješ — reče on razborito Eleonori. — Sad možeš pomoći da se Medž vrati porodici, a Vinsten će se vratiti s njom.

Eleonora otvori oči. — Vinsten nije nikada ve-rovao da si ti...

— Ne sasvim — složi se on — ali otprilike isto onako kao što je Vera verovala Džesiki kada je pričala ono o Edvinu, ikao je sve vreme mislila da ne veruje.

— Pa, Viljeme, Vera nije ...

— Nije sasvim, ali dovoljno da se Edvinu u-čini da veruje.

On oseti nešto vlažno na svojim obnaženim grudima. Eleonorine suze! Nežno joj protrlja obraz le-vim dlanom.

— De, de — reče tešeći je.

— Nadam se da ću uspeti nekako da ne mrzim Džesiku — promrmlja Eleonora.

— Ti ne možeš da je mrziš — odgovori on. ■—■ To ništa ne vredi. Zato i želim da se čela porodica okupi ovde pod jednim krovom, kako bismo sve zajednički shvatili.

— Džesika je bila ušasan teret •— ponovi Eleonora.

On se zamisli, setivši se onog trenutka, toga dana, kad je iznenada u istočnom salonu osetio kako mu neka svetlost obasjava dušu. Takva svetlost, naravno, nije mogla večno da traje. Ali on je mogao da je se seća, i da živi uz pomoć sećanja koje mu je pomagalo da sve razume.

214

— Pa da — složi se on — Džesika je bila teret. A mi smo i pokušali da je nosimo kao teret. To je bila greška. Nismo je ... prosto pustili u kuću.

— Pa kako smo mogli? — reče Eleonora. — O-na je bila sluškinja ...

On se trže i prekide je: — Pst, ne izgovaraj tu reč, draga! Džesika se prosto slučajno rodila kao Bertina kći. No, u svakom slučaju, sada treba da mislimo na Pitera. Za Pitera još nije kasno.

I sakupljajući svu svoju snagu, on se pripremi za sve ono što su te reci mogle da znače. PERL B A K GLASOVI U KUĆI

IRO Matice srpske, Novi Sad / V. cl. gl. urednika: Radovan ždrale I „Globus“, Zagreb / Gl. urednik: Tomislav Pušek / Omot i korice: Oskar Šlcfan / Tehnički urednik: Mirjana Jovanović / Korektor: Marija Milić / Tiraž: 8000 prlmeraka / štampa: RO štamparija „Budućnost“, Novi Sad, šumadijska 12
1986.